

Аграрний
інформаційний
науково-виробничий
журнал

Колектив нагороджено
Почесною грамотою
Кабінету Міністрів України

АГРОІНКОМ

№ 5—8'2009

<http://www.iae.kiev.ua>

науково-практичне видання

ЗАСНОВНИК:

Міжнародний аграрно-промисловий
інвестиційний концерн
«Агропромінвест-інтернешл»

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР І ВИДАВЕЦЬ

Лобас М.Г., д.е.н., чл.-кор. УААН

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Галушко В.П., д.е.н., проф., чл.-кор. УААН
Гладій М.В., д.е.н., проф., акад. УААН
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. УААН
Зайчківський А.О., д.е.н., проф.
Зіновчук В.В., д.е.н., проф.
Зубець М.В., д.с.-г.н., проф., акад. УААН
Коденська М.Ю., д.е.н., проф.
Кравчук В.І., д.т.н.
Лінник М.К., д.т.н., проф., акад. УААН
Лупенко Ю.О., д.е.н., проф., академік УААН
Мельник Ю.Ф., к.с.-г.н., чл.-кор. УААН
Мельничук Д.О., д.біол.н., проф., акад. НАНУ
Месель-Веселяк В.Я., д.е.н., проф., акад. УААН
Россоха В.В., к.е.н., с.н.с.
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. УААН
Сайко В.Ф., д.с.-г.н., проф., акад. УААН
Ситник В.П., д.е.н., проф., акад. УААН
Федоров М.М., д.е.н., проф.
Шпичак О.М., д.е.н., проф., акад. УААН
Юрчишин В.В., д.е.н., проф., акад. УААН
Петриков О.В., д.е.н., проф., акад. РАСГН
Ушачов І.Г., д.е.н., проф., акад. РАСГН

Відповідальний за формування,
редагування і видання журналу
к.е.н., с.н.с. В.В.Россоха
тел. (044) 259-89-63; e-mail: rossokha@ukr.net
Матеріали підготовлено
МАПК «Агропромінвест-інтернешл»

Відповідальність за точність викладених у публікаціях фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 2358 від 20.01.97 р.

Передплатний індекс 12479

Періодичність видання: щомісяця

Верстка: Михайлошин Г.В.

Друк журналу: СПД Трубак І.М.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 22491
від 19.06.2003 р. тел. (067) 509-82-17.

Підписано до друку 10.08.2009. Формат 60x84 1/8.
Папір офсет. Друк офсет. Фіз. друк. арк. 8.
Умов. друк. арк. 7,44. Наклад 1000. Зам. 9-252

ЗАТ «ВІПОЛЬ»,
03151, Київ-151, вул. Волинська, 60

© НВАТ «АгроІнКом», 2009

ЗМІСТ

Лобас М.Г. Організація Об'єднаних Націй:
цілі та принципи діяльності 3

ІННОВАЦІЇ, ІНВЕСТИЦІЇ

Іртищева І.О. Стан та проблеми інноваційного розвитку
підприємств агропродовольчої сфери 6

Лайко П.А., Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А.
Інноваційно-технічне переоснащення сільськогосподарського
виробництва.....9

Стретович О.А., Скопенко Н.С., Бондарчук В.Г.
Економічне обґрунтування доцільності гранулювання висівків
борошномельними підприємствами 13

Захарчук О.В. Сорт як інноваційна основа розвитку
рослинництва 17

Орлова Т.С. Проблемні питання сортів рослин як об'єктів
бухгалтерського обліку та оцінки 22

НАУКА І ВИРОБНИЦТВО

Сайкевич М.І., Швець Т.В. Методика оптимізації
організаційно-виробничої структури та виробничого
планування обслуговуючого кооперативу при сільській
громаді 28

Міненко М.А. Економічна безпека фахових об'єднань 35

Федорняк Л.С. Показники соціально-економічної
ефективності організації формування та використання
персоналу сільськогосподарських підприємств..... 38

Охріменко І.В. Проблеми реформування методик
вимірювання витрат та визначення собівартості
в сільському господарстві 42

ФІНАНСИ, ПОДАТКИ, ОБЛІК

<i>Зленко О.В.</i> Сучасний стан кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств	47
<i>Тулуш Л.Д., Прокончук О.Т.</i> Дотування виробників молока та м'яса за рахунок спеціального механізму справляння ПДВ	51
<i>Маренич Т.Г.</i> Гармонізація і стандартизація бухгалтерського обліку в Україні	56

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

<i>Галушко В.П.</i> Формування і розвиток виробничого потенціалу аграрних підприємств.....	60
Аннотации	62
Resume	62

УВАГА!

ЖУРНАЛ «АГРОІНКОМ» МОЖНА ПРИДБАТИ

через передоплатне агентство «ІДЕЯ».

адреса: ТОВ «НВП «Ідея»,
м. Донецьк, вул. Артема, 84, 83055
Тел./факс: (062) 381-09-32,
тел. (062) 304-20-22
e-mail: info@idea.donetsk.ua

або через київську філію:

м. Київ, вул. Борисоглібська, 16-В, офіс. № 2
тел. (044) 417-87-67
e-mail: irina@idea.kiev.ua

або через бібліотеку ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН

м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, 03127,
тел. (044) 527-87-68, (044) 527-84-43

Адреса редакції:

08162, Київська обл., Києво-Святошинський район
смт. Чабани, вул. Машинобудівників, 1-А, кім. 100
Тел. (044) 526-71-94, 522-55-99, факс (044) 526-00-13.
<http://www.iae.kiev.ua>

e-mail: anvk@promindustria.kiev.ua

Р/рахунок № 26006300048724 в АКБ «Форум», м. Київ
МФО 322948, Ідентифікаційний код 1869407573

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: ЦІЛІ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ

Висвітлено роль ООН в житті суспільства, її функції, цілі, завдання, структуру головних органів, інституційну структуру Генеральної Асамблеї, напрями діяльності, компетенції, членство.

24 жовтня 1945 року, з набуттям чинності Статуту ООН, проголошено днем заснування універсального міжнародного інституту — Організації Об'єднаних Націй, основними функціями якого є збереження миру на планеті та координація міжурядових організацій в сфері соціально-економічного розвитку. Діяльність Організації базується на принципах суверенної рівності всіх її членів, добросусідських відносин, спільних дій з метою підтримання міжнародного миру і безпеки, співпраці задля економічного і соціального прогресу, забезпечення рівності людей, їх прав і основних свобод. Універсальне членство держав у ООН, яких налічується близько 200, робить цю організацію найбільш представницьким форумом для обговорення і ухвалення рішень з актуальних проблем міжнародних відносин.

Слід зазначити, що ООН наділена виключно важливою компетенцією вирішувати питання війни і миру, у тому числі й шляхом застосування військової сили. Крім того, цілями діяльності ООН є міжнародна співпраця у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру, заохочення і вияв пошани до прав людини незалежно від раси, статі, мови і релігії (ст. 1 Статуту).

Центральними ланками у сфері діяльності ООН є її головні органи, серед яких найважливіше значення для забезпечення цілей Організації мають Генеральна Асамблея і Рада Безпеки (рис. 1).

У Генеральній Асамблеї ООН представлені всі держави-члени Організації і вона наділена широкою компетенцією. Хоча її рішення носять рекоменда-

ційний характер, вони мають вагомий морально-політичний авторитет.

Генеральна Асамблея ООН — сесійний орган. Робота щорічних чергових сесій здійснюється шляхом проведення пленарних засідань у шести постійних комітетах (рис. 2). Окрім чергових сесій, можуть скликатися спеціальні сесії з будь-якого питання, на вимогу Ради безпеки або більшості членів ООН протягом 15 днів з дня отримання Генеральним секретарем такої вимоги. Рішення з важливих питань ухвалюються не менше ніж 2/3 присутніх держав і тих, що беруть участь у голосуванні. Надзвичайні сесії можуть збиратися з питань загрози миру, порушення миру або за актами агресії на вимогу Ради безпеки ООН чи більшості членів ООН протягом 24 годин з моменту отримання Генеральним секретарем такої вимоги.

Рада Безпеки є найважливішим постійно діючим органом, на який покладено головне завдання — підтримання міжнародного миру і безпеки. До складу Ради Безпеки (РБ) входять п'ять постійних членів (Росія, США, Великобританія, Франція і Китай) і десять непостійних членів, обраних відповідно до принципу справедливого географічного представництва строком на два роки без права негайного переобрання. В роботі РБ можуть брати участь (без права голосу) й інші держави-члени ООН. Згідно з Статутом ООН, Рада Безпеки взаємодіє з іншими органами — ЕКОСОП, Міжнародним судом, Генеральною Асамблеєю, з якою здійснює низку функцій. РБ приймає акти двох видів — рекомендації та рішення юридично обов'язкової сили.

У діяльності ООН виділяються й такі напрями: вирішення загальних для всіх країн глобальних економічних проблем; сприяння економічному співробітництву держав з різними рівнями соціально-економічному розвитку;

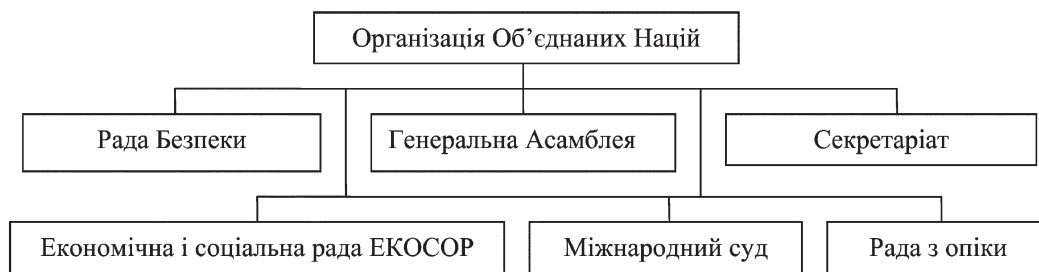

Рис. 1. Структура головних органів ООН

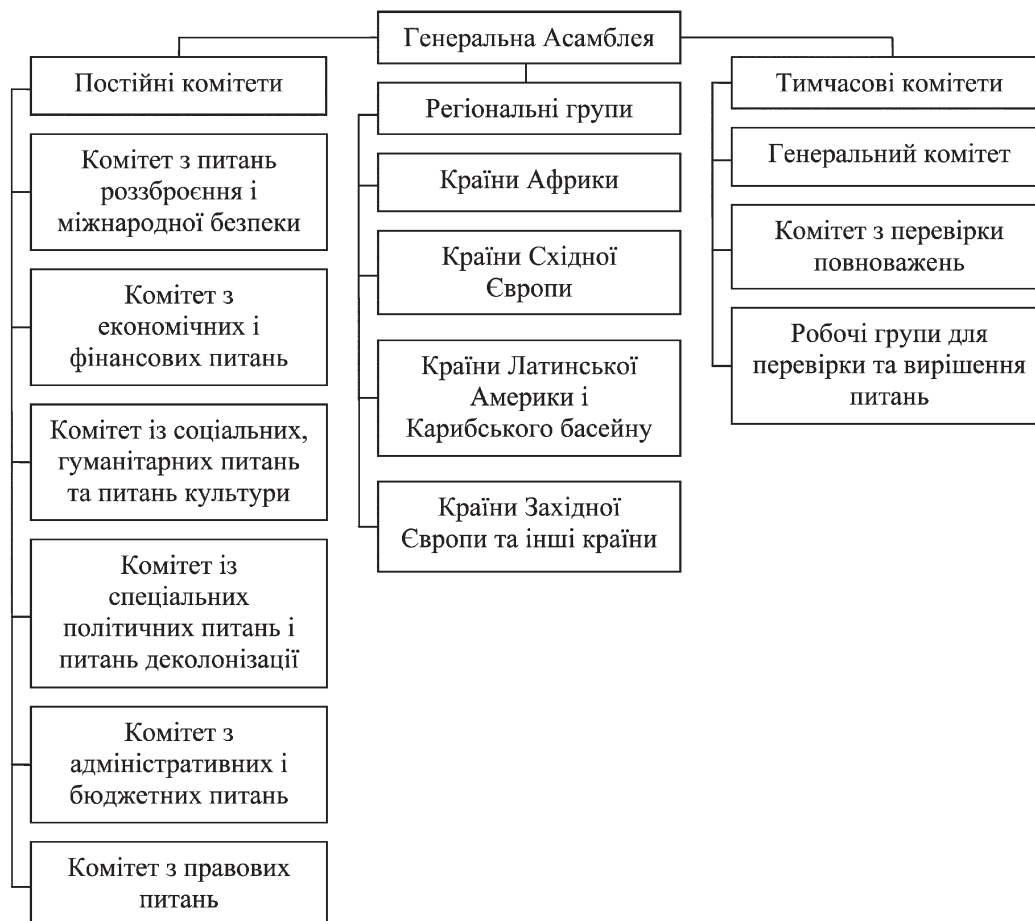

Рис. 2. Інституційна структура Генеральної Асамблеї ООН

сприяння господарському зміцненню країн, що розвиваються;

вирішення проблем регіонального економічного характеру.

Відповідальність за виконання цих функцій покладено на Генеральну Асамблею ООН, яка уповноважена обговорювати будь-які питання в межах Статуту і розробляти рекомендації з метою сприяння міжнародній співпраці в даній сфері. Ці функції ООН здійснює через комітет з економічних і фінансових питань.

Під керівництвом Генеральної Асамблеї економічна і соціальна рада (ЕКОСОП) координує діяльність ООН у соціально економічній сфері. Нині до складу ЕКОСОП входять представники 54 держав. На ЕКОСОП покладаються обов'язки щодо підготовки доповідей з відповідних питань, надання рекомендацій Генеральній Асамблеї (ГА), членам ООН і спеціалізованим установам, розробки проектів відповідних конвенцій і репрезентації їх ГА, надання необхідної інформації Раді Безпеки, погодження діяльності спеціалізованих установ і проведення консультацій з неурядовими організаціями.

Як правило, ЕКОСОП організовує щорічну одну п'ятиденну робочу сесію в Нью-Йорку та Женеві (по черзі). Постійна робота ЕКОСОП відбувається в її допоміжних органах, які ЕКОСОП може створювати відповідно до ст. 68 Статуту. До них відносяться функціональні комісії, постійні комітети та регіональні комісії.

Функціональні комісії є дорадчим органом, покликаним розглядати і розробляти рекомендації з відповідних питань, що належать до їх компетенції (Статистична комісія, Комісія з народонаселення і розвитку, Комісія соціального розвитку, Комісія з прав людини, Комісія із становища жінок, Комісія з наркотичних засобів, Комісія із запобігання злочинам і кримінального правосуддя, Комісія з розвитку науки і техніки, Комісія зі сталого розвитку).

Постійні комітети (Комітет із програми і координації, Комітет із населених пунктів, Комітет із неурядових організацій, Комітет із переговорів з міжурядовими установами).

Основне завдання *регіональних комісій* полягає в проведенні заходів, що сприяють економічному розвитку регіонів та їх співробітництву з іншими країнами світу. Інституційна структура регіональних ко-

---

місії досить складна, що зумовлено обсягом питань економічного розвитку того чи іншого регіону.

Для забезпечення ефективного функціонування регіональних комісій в їхній структурі передбачені комітети з галузевих питань розвитку та робочі групи, до повноваження яких належить вивчення відповідних проблем та розробка рекомендацій для ЕКОСОП. У структурі регіональних економічних комісій діють робочі групи радників та експертів. Водночас Економічна і соціальна рада є координуючим органом у діяльності регіональних економічних комісій, підзвітних Генеральній Асамблеї ООН.

Все більшого значення набуває співпраця ЕКОСОП з неурядовими організаціями, що пов'язано з їх активним залученням до надання гуманітарної та інших видів допомоги країнам, що розвиваються. Так, на думку представників Червоного Хреста, наприкінці 90-х років минулого століття допомога з боку неурядових організацій у фінансовому вимірі перевищувала ту, що надавалася Світовим банком.

Особливе місце в реалізації цілей соціально-економічної співпраці посідають *спеціалізовані установи*. Це самостійні міжнародні організації, пов'язані угодами з ООН, що укладаються з ЕКОСОП і затверджуються Генеральною Асамблеєю, відповідно до яких ООН надаються деякі односторонні права з координації їх діяльності. Разом з органами ООН спеціалізовані установи створили так звану «систему ООН», що об'єднала численні міжнародні організації в єдине ціле.

Спеціалізовані установи розробляють і ухвалюють тексти багатосторонніх конвенцій, міжнародні технічні регламенти, рекомендації і рішення. Окрім цього, спеціалізовані установи виконують важливу функцію координації діяльності держав у відповідних сферах, у наданні технічної допомоги країнам, в обміні інформацією тощо.

Регулярний бюджет Організації затверджується Генеральною Асамблеєю на дворічний термін і формується із внесків держав-членів ООН, розміри яких визначаються відповідно до показників еконо-

мічного розвитку цих країн (75 % становлять внески 10 найбагатших країн світу). Україна з 1997 р. сплачує 1,09 % бюджету. Межові розміри Асамблея запровадила від 0,01 до 25 % консолідованого (регулярного) бюджету. Крім того, для держав Організації визначаються квоти за внесками на забезпечення діяльності Збройних Сил ООН, що беруть участь у врегулюванні конфліктів та заходах з підтримки миру і безпеки у «гарячих» точках світу.

Згідно ст. 19 Статуту ООН, за несплату членських внесків держава може бути позбавлена права голосу. Внески сплачуються до 31 грудня поточного року. Розмір надходжень визначається Асамблеєю, виходячи з рекомендацій Комітету із внесків. Нині «хронічною хворобою» ООН стали затримки сплати багатьма державами-членами внесків до регулярного бюджету і на операції з підтримки миру, що фінансуються окремо. З метою економії коштів та скорочення апарату службовців, а також усунення дублювання в діяльності численних комітетів, наприкінці минулого століття проведено укрупнення департаментів. Проте лише Секретаріат ООН, у структуру якого входять департаменти, управління та інші підрозділи, 2006 р. налічував 15 тис. осіб.

Розглядаючи діяльність ООН в цілому, слід зазначити, що ООН залишається політичною організацією, оскільки її членами є суверенні держави. Політичний характер ООН пояснюється інтерпретацією світових економічних та соціальних проблем, а також визначенням прийнятних підходів і способів їх вирішення.

Безумовно, що діяльність Організації Об'єднаних Націй не завжди була ефективною «завдяки політичній волі держав», які в різні історичні періоди намагалися використати ООН для досягнення власних цілей. Тому ключовим у діяльності ООН стало питання постійного вдосконалення системи її функціонування, роботи Секретаріату, міждержавних органів Організації, загальних принципів розробки довгострокової політики ООН, адаптації інститутів ООН до нових умов, внесення змін у Статут.

М. Г. Лобас,
головний редактор,
д. е. н., член-кор. УААН

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

У статті розкрито сучасний стан інноваційної системи України. Відмічено, що в сучасних умовах дуже важливими є проблеми, пов'язані з перебудовою інноваційної інфраструктури, підвищенням ефективності управління інтелектуальною власністю, стимулюванням попиту на інновації, інтеграцією науково-технологічного потенціалу України в світове господарство. Визначені чинники, які перешкоджають ефективній перебудові інноваційної системи в Україні.

В епоху економічної кризи, яка охопила практично всі держави світу, інноваційні технології є тією підмогою, яка здатна стимулювати процеси інтеграції світової економіки. В умовах посилення тенденцій глобалізації та інтернаціоналізації світогосподарських відносин однією з найважливіших функцій стає забезпечення продовольчої безпеки країни. Саме в агропродовольчій сфері, на відміну від інших сфер, розвиток інновацій відбувається повільніше, що вимагає особливої уваги.

Проблемами перебудови інноваційної інфраструктури, підвищення ефективності управління власністю на продукт інтелектуальної діяльності, стимулювання попиту на інновації, інтеграції науково технологічного потенціалу України в світове господарство займаються провідні вітчизняні вчені, серед яких варто назвати В. Гейця, Б. Данилишина, В. Семеновенка, Ю. Полунєєва, М. Згуровського, Я. Жаліла, В. Чижову, Л. Федулову. Однак складність і масштабність інноваційних процесів спонукає знаходити нові недосліджені аспекти цієї проблеми та продовжувати наукові дослідження.

Забезпечення прогресивного розвитку національної економіки — першочергове завдання керівництва України, основна мета державної інвестиційно-інноваційної політики. Досвід економічно розвинених країн свідчить: розбудова економіки держави неможлива без перегляду якісної структури процесів, що відбуваються в економіці, без збільшення обсягів інвестиційних коштів, які залучаються до всіх галузей вітчизняного виробництва, без поліпшення загального рівня інвестиційної діяльності, що може здій-

снюватись лише на базі інноваційних структурно-технологічних змін.

Внаслідок того, що Україна протягом тривалого часу знаходилась у стані глибокої політичної та економічної кризи, зараз сучасний стан її виробництва характеризується високим рівнем зносу основних фондів, їх фізичною та моральною застарілістю. Особливо це стосується галузей, що відносяться до агропродовольчої сфери країни, яка зазнала найбільших втрат. Єдиним виходом з такого становища є переведення всіх виробництв аграрного та продовольчого сектору за допомогою інноваційної моделі розвитку на якісно новий рівень функціонування. Це допоможе стабілізувати розвиток економіки, зробити вітчизняні агропромислові підприємства конкурентноспроможними експортерами високоякісних продуктів, розширить ринок збуту продукції національних товаровиробників на міжнародному ринку товарів і послуг.

Окремо треба наголосити на тому, що активізація інноваційної діяльності у сфері перероблення сільськогосподарської продукції саме на сучасному етапі розвитку вітчизняної агропродовольчої сфери допоможе зміцнити продовольчу безпеку України, укріпити міждержавні економічні зв'язки, наблизити перспективи вступу нашої держави до Європейського союзу. Необхідною умовою для втілення цих планів є створення відповідної законодавчої бази, яка б регулювала відносини між суб'єктами в сфері інноваційної діяльності; давала б конкретні визначення тим чи іншим поняттям або процесам, що є невід'ємною частиною інновацій.

За останні роки органами Вищої державної влади було розроблено та прийнято нормативні документи, які ставили на меті регулювання інноваційних процесів, регламентування відносин між суб'єктами, що займаються інноваційною діяльністю і державою, організацію, створення та впровадження у виробництво інноваційних розробок.

Державна інноваційна політика була розроблена українською владою ще на початку 90-х років

XX сторіччя. 1992 р. Уряд заявив про необхідність державної підтримки високотехнологічних галузей економіки. 18. 02. 1992р. Кабінет Міністрів прийняв постанову № 77 «Про створення Державного інноваційного фонду» (ДІФ). Ця структура повинна була фінансувати інноваційні проекти, надаючи пільгові кредити. У 2000 році ДІФ було ліквідовано і його місце зайняла Українська державна інноваційна компанія (УДІК). Крім цього, Верховною Радою України було прийнято 2 законодавчих акти: Закон України № 40 – IV від 04. 07. 2002 року «Про інноваційну діяльність» та Закон України № 433 – IV від 16. 01. 2003 року «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності»; а Президентом України 18. 08. 2005р. був виданий Наказ № 1116 «Про заходи щодо поліпшення інвестиційної та інноваційної діяльності України», який передбачав створення двох суб'єктів, що повинні були займатися інноваційною політикою. На сьогоднішній день, крім вищезазначених нормативних актів, розроблено ще один проект: Концепція розвитку інноваційної системи України.

Політична нестабільність і виборчі процеси періоду 2004–2007 рр. привнесли ряд альтернативних стратегій і програм «Український прорив», «Українська інноваційна доктрина», «Український прорив: для людей, а не для політиків». Основними тезами цих документів є необхідність переходу до постіндустріального рівня розвитку, відродження і зміцнення економічного і науково-технічного потенціалу, досягнення високого матеріального життя громадян і відповідних матеріальних стандартів. У програмі соціально-економічного розвитку України на 2009 р. однієї з цілей економічної політики визначено створення сучасної інноваційної системи [2]. Це означає, що система ефективного використання інновацій так і не була створена.

Результатом діяльності інноваційної системи є 1404 організації, які здійснюють наукові дослідження і розробки. Питома вага виконаних науково-технічних робіт у ВВП становить 0,93 %; лише 14,2 % підприємств (11,2 % промислових підприємств) упроваджують інновації [4]. Отже, результати і показники діяльності свідчать, що інноваційна система, яка існує в Україні, не є ефективною.

Не дивлячись на достатню кількість прийнятих законодавчих актів та створених державних структур, ситуація, що існує у агропродовольчій сфері, на краще не змінилася. Стан справ на підприємствах переробної і харчової промисловості потребує подолання існуючих перешкод у фінансуванні інноваційних розробок і технічному переозброєнні працюючих, обґрунтування пріоритетних напрямів та визначення ефективних важелів втілення моделі інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку галузі.

Інноваційний процес економічного розвитку як складне і багатостороннє поняття передбачає комплексний підхід до вирішення питань впливу, інноваційного імпульсу у сфері використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. З усвідомленням ролі інноваційної діяльності в економіці визнана необхідність її регулювання, яке має набувати ознак системності, пошуку ефективних механізмів впливу держави.

Відсутність в економічній літературі чіткого формулювання поняття «державне регулювання інноваційної діяльності» спричиняє ототожнення його з такими поняттями, як «інноваційне супроводження», «фінансовий контроль», «кредитне регулювання» тощо.

Переосмислення функцій держави у інноваційній діяльності пов'язано з потребою відмовитися від традиційних заходів і знайти нові можливості для розвитку.

На нашу думку, державне регулювання інноваційної діяльності не обмежується створенням системи законодавчих норм і правил, на основі яких вона здійснюється та функціонує уповноважені органи, а поширюється на юридичних осіб, які нею займаються. Функції регулювання інноваційної діяльності можуть виконувати і некомерційні структури. Тому слід розрізнити зміст терміна «регулювання» відповідно до його джерела. Державне регулювання – це насамперед контроль з метою безпеки функціонування інноваційних суб'єктів. Встановлення різних норм, обмежень і правил більшою мірою відноситься до виконавців інноваційної діяльності. Причому державне регулювання повинне мати на меті створення рівних умов для всіх учасників ринку.

Діяльність УДІК в умовах структурної перебудови економіки має бути об'єктом особливого регулювання, оскільки регіональні відділення УДІК повинні займати головне місце на ринку інноваційних послуг, спрямовувати свої потужності для фінансування інновацій.

В процесі регулювання інноваційної діяльності держава регламентує операції УДІК, встановлює кількісні і якісні обмеження параметрів діяльності компанії, використовує відповідний механізм з метою контролю над структурними змінами економіки, перерозподіляє грошові потоки на користь пріоритетних напрямів розвитку секторів національної економіки, її конкурентоспроможності в цілому. Основними принципами регулювання в цій системі повинні бути наступні.

По-перше, УДІК як фінансуюча організація повинна мати можливості для фінансування розвитку.

По-друге, діяльність УДІК повинна бути корисною для суспільства в цілому.

По-третє, діяльність УДІК не повинна загрожувати національній безпеці (відтік грошових коштів за кордон).

На нашу думку, УДІК повинна прийняти форми, види, методи й інструменти впливу банківської установи і проводити строго регламентовану діяльність без елементів «вільного режиму».

Прихильники ідеї вільного ринку мають своє бачення діяльності суб'єктів, в основному на умовах відсутності державного контролю. Негативний досвід функціонування Державного інноваційного фонду довів необґрунтованість такої концепції, її невідповідність рівню розвитку ринкової економіки в Україні. У ті часи стрімкий розвиток державної інноваційної системи відбувався паралельно з процесами лібералізації економіки, падіння ВВП, гіперінфляції, платіжної кризи. Відсутність законодавчої і нормативної бази, адекватної державної політики, неготовність підприємницької сфери до активної участі у ринкових перетвореннях привело до того, що ситуація вийшла з-під контролю, рівень неповернень коштів виданих Державним інноваційним фондом перевищив критичну точку.

Відродження державної інноваційної системи з метою підйому економіки на новий якісний рівень повинно набути статусу проблеми загальнонаціонального значення; адміністративне регулювання фінансування діяльності системи має здійснюватися безперервно і комплексно. Об'єктом регулювання виступає державна власність і держава має право і можливості управляти використанням державних фінансових коштів. УДІК повинна також здійснювати роботи по залученню вільних коштів, тобто заохочувати спільне вкладення коштів у інноваційні проекти.

У схемі інноваційної діяльності акценти по стимулюванню повинні бути перенесені на етапи винаходу і розробки інновацій. Що стосується впровадження нововведень, то необхідно переглянути фінансові пільги, оскільки інновації самі по собі є «пільгою, вдачею» у економічній діяльності.

Схема регулювання інноваційного процесу у агропродовольчій сфері може бути представлена наступним чином:

НДДКР та ПН → *МД* → *ІП* → *СВ* → *ПВ* → *ЗІ*,
де: *НДДКР та ПН* — науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи, проектування і навчання (повне бюджетне фінансування); *МД* — маркетингова діяльність; *ІП* — інноваційний проект (повне безпроцентне кредитування); *СВ* — серійне виробництво нововведення (повне безпроцентне кредитування); *ПВ* — промислове виробництво; *ЗІ* — збут інновацій.

До стимулів інноваційної діяльності у агропродовольчій сфері можна віднести:

- 1) підвищення рівня якості продукції, орієнтація на світові стандарти;
- 2) розширення асортименту за рахунок виробництва нових видів продукції;
- 3) зниження всіх видів витрат на виробництво продукції у сільському господарстві і харчовій промисловості;
- 4) повне завантаження потужностей промислових і використання ресурсів сільськогосподарських підприємств;
- 5) розширення частки ринку, конкурентні переваги;
- 6) підвищення науково-технічного рівня виробництва;
- 7) підвищення всіх видів доходів;
- 8) зростання ефективності виробництва і реалізації товарів та послуг.
- 9) збільшення вартості майна.
- 10) соціально-екологічні результати політики суб'єктів господарювання.
- 11) підвищення продуктивності праці.

Висновки. Збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності в найближчий час, створення стабільної бази для проведення науково-технічних розробок є необхідною умовою піднесення національної економіки України. Проведення державою раціональної інноваційно-інвестиційної політики дасть можливість здійснити повне технічне озброєння підприємств агропродовольчої сфери, оновити їх морально застарілі та фізично зношені основні фонди, значно збільшить обсяги виробництва, підвищити конкурентоздатність вітчизняних підприємств на міжнародному ринку. В підсумку, це призведе до подолання кризових явищ в економіці країни та забезпечить її продовольчу безпеку.

Використані джерела

1. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000—2004 рр. : Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Проект Державної програми соціального і економічного розвитку на 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. Українська національна доктрина: матеріали 1-го національного інноваційного форуму. — К., 2008. — 271 с.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html
5. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підручник / Шершньова З. Є. — [2-ге вид., перероб. і доп.]. — К. : КНЕУ, 2004. — 699 с.

П. А. Лайко,

д. е. н., професор, член-кор. УААН,

Є. А. Бузовський,

к. е. н., професор,

В. А. Скрипниченко,

к. е. н., доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНІЧНЕ ПЕРЕОСНАЩЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Розкрито проблеми і обґрунтовано пропозиції комплексної механізації виробничих процесів з урахуванням особливостей галузі. Розроблено алгоритм технічного переоснащення аграрного виробництва. Запропоновано методи визначення раціонального складу машинно-тракторного парку. Розглянуто джерела інвестування технічного оновлення сільського господарства.

Серед багатьох проблем, які вимагають невідкладного вирішення, важливе значення має здійснення комплексної механізації сільськогосподарського виробництва, обґрунтування потреби в тракторах, автомобілях, комбайнах та інших сільськогосподарських машинах, встановлення найефективніших співвідношень між окремими типами і марками машин.

Метою статті є висвітлення проблем і пропозицій щодо технічного переоснащення аграрного сектору, яке має відповідати сучасним вимогам сільськогосподарського виробництва, зокрема дотриманню оптимальних термінів та високої якості виконання технологічних операцій, нормам застосування технологічних матеріалів, питомих енергетичних витрат на виконання робіт, оптимальних параметрів навантаження на довкілля, забруднення повітря та водообмінного режиму ґрунту, умов праці.

Необхідність встановлення оптимальних пропорцій між різними групами машин впливає з вимог найпродуктивнішого їх використання, своєчасного проведення всього комплексу робіт по вирощуванню сільськогосподарських культур і збиранню врожаю, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Виконання кожного технологічного процесу передбачає його безперервність, яка забезпечується раціональним співвідношенням між кількістю та продуктивністю сільськогосподарських машин, транспортних і навантажувально-розвантажувальних засобів. Значний вплив на кінцеві результати сіль-

ськогосподарського виробництва має оптимальна структура машинно-тракторного парку і транспортних засобів. Так, щоб забезпечити нерозривність збирального і транспортного процесів, для перевезення продукції потрібно у декілька разів більше транспорту, ніж збиральних машин. Для ритмічної роботи 3–4 зернозбиральних комбайнів при відстані перевезень 10 км і урожайності 36 ц/га необхідно автомобілів у 2–3 рази більше. Обслуговування одного силосозбирального комбайна КСК–100 при перевезенні на відстань 10 км і урожайності зеленої маси 300 ц/га потребує понад 10 автомобілів.

Недовикористання одних машин часто зумовлене відсутністю інших. Трактори можуть неповністю використовуватися на транспортних роботах через незабезпеченість їх причіпами необхідної вантажопідйомності. Робота збиральної техніки часто порушується через відсутність транспортних засобів, які неефективно використовуються через затримку при навантаженні і розвантаженні. Це можливо в результаті неправильного співвідношення окремих типів і марок машин у галузях агропромислового комплексу.

Для вирішення цієї проблеми у цілому по господарству важливо, перш за все, визначити економічно обґрунтовані пропорції між колісними і гусеничними тракторами, між тракторами різних класів тяги, між енергетичними засобами і робочими машинами як у кількісному співвідношенні, так із точки зору раціонального комплектування агрегатів, забезпечення найповнішого використання потужності двигунів і впровадження передової технології на основних стадіях процесу виробництва сільськогосподарської продукції (підготовка ґрунту, посів, догляд за посівами, збирання врожаю). Структура парку тракторів та інших машин повинна відповідати також конкретним природно-економічним умовами господарства та його спеціалізації.

Транспортні засоби, які використовуються у підприємствах мають бути найефективнішими за даних умов сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим, кожному господарству необхідно визначити найраціональніші співвідношення між бортовими і самоскидними автомобілями, між рухомим складом бортових і самоскидних автомобілів за їх вантажопідйомністю, між автомобілями загального призначення, сідельними тягачами і спеціалізованим транспортом (автоцистерни для перевезення молока, нафтопродуктів, інших вантажів, автофургони, авторефрежератори тощо).

Таким чином, при обґрунтуванні потреби в тракторах, комбайнах, сільськогосподарських машинах та вантажних автомобілях необхідно враховувати особливості їх застосування.

По-перше, нерівномірний розподіл затрат праці протягом року (сезонність і короткочасність робіт). Основна частина робіт в рільництві виконується в період з квітня по жовтень, а решта операцій — у визначені, порівняно короткі строки. Тому немає потреби використовувати одночасно всі машини, які необхідні для отримання кінцевого результату. У землеробстві ми маємо справу з декількома культурами, кожна з яких вимагає застосування певних технологій вирощування і збирання. На тваринницьких фермах і комплексах організація роботи технічних засобів зумовлена зоотехнічними вимогами утримання худоби. Для годівлі тварин необхідно в певні періоди дня за короткі проміжки часу доставити і роздати різні види кормів, прибрати гній з приміщення тощо. При цьому завантаження технічних засобів протягом доби нерівномірне.

По-друге, сільськогосподарське виробництво може бути розміщене на великих земельних площах, у результаті чого склад агрегатів включає різні пересувні енергозасоби (трактори, самохідні машини, комбайни) і набір ґрунтообробних, посівних, збиральних та інших робочих машин.

По-третьє, процес виробництва продуктів є процесом вирощування рослин і тварин, які розвиваються за біологічними законами, що висуває певні вимоги до формування складу парку машин.

По-четверте, у сільському господарстві кожна технологічна операція повинна бути виконана в строк, що значною мірою сприяє збереженню врожаю.

По-п'яте, відмінність між періодом виробництва і робочим періодом зумовлює значно коротший час здійснення технологічних процесів, особливо в рільництві, неможливість одночасного виконання всіх робіт протягом даного робочого періоду, як це відбувається в більшості галузей економіки.

Враховуючи всі особливості сільськогосподарського виробництва, можна визначити, які типи конструкції тракторів, комбайнів, автомобілів, інших сільськогосподарських машин і обладнання доцільно застосовувати в сільському господарстві для комплексної механізації виробничих процесів у рослинництві і тваринництві з тим, щоб одержувати максимальний економічний ефект. При цьому, найкращого економічного ефекту можна досягти у тому випадку, коли комплектування машинно-тракторного парку, транспортних засобів, обладнання тваринницьких ферм вирішується комплексно, на високому науково-методичному рівні з врахуванням перспектив його розвитку. Машини нових конструкцій ефективно використовуються лише тоді, коли їх застосовують у комплексі з високою культурою землеробства і при дотриманні всіх умов заданої технології. Так, застосування автоматичного проріджувача цукрових буряків висуває ряд вимог по забезпеченню ретельного виконання технологічних операцій, які виконуються перед проріджуванням. Якість збирання цукрових буряків шестирядними комплексами залежить від якості проведення всіх технологічних операцій, а також від якості насіння, гербіцидів тощо. Однією з причин значних втрат і пошкоджень коренеплодів при збиранні є відхилення їх від осі рядка на 4–10 см.

Безумовно, що потреба в техніці для кожного підприємства визначається індивідуально. Оцінювання його забезпеченості тракторами, автомобілями та іншою сільськогосподарською технікою здійснюється не зіставленням їх наявності їх на гектар земельних угідь, ріллі, площ посіву відповідних сільськогосподарських культур, а відношенням фактичної наявності до технологічної потреби. Основними вимогами до потреби підприємства в техніці є такі:

кількість машин кожного типу повинна відповідати тому обсягу робіт, який необхідно виконати у встановлені агрозоотехнічні строки;

до складу технічних засобів повинна входити лише та техніка, яка забезпечуватиме високу якість виконання робіт відповідно до агротехнічних і зоотехнічних вимог;

склад техніки слід підбирати так, щоб витрати на виробництво всієї запланованої сільськогосподарської продукції були найменшими;

купувати (при необхідності) такі типи тракторів, автомашин та іншої техніки, які сприяли б найкращому використанню наявної техніки, а додаткові капітальні витрати на придбання цих машин були мінімальні;

у складі технічних засобів повинно бути якнайменше машин різних марок одного призначення.

При переоснащенні сільськогосподарських підприємств необхідно враховувати технічні (найдоконаліші машини), агрозоотехнічні (з урахуванням технологій виробництва сільськогосподарської продукції) та економічні (мінімально допустимі експлуатаційні витрати) чинники.

При визначенні потреби сільськогосподарських товаровиробників у техніці для рослинництва необхідно дотримуватися такої послідовності:

підготовка на основі технологічних карт даних про обсяги і строки виконання всіх технологічних операцій вирощування кожної культури;

визначення продуктивності всіх можливих агрегатів та їх типів;

визначення типу машин і агрегатів для виконання кожної операції;

розрахунок необхідної кількості агрегатів для кожної операції;

побудова графіку завантаження машин за операціями і п'ятиденками;

аналіз завантаженості тракторів протягом року та перевірка можливих графіків завантаження.

уточнення необхідної кількості тракторів і робочих машин після коригування графіків їх використання.

визначення прямих експлуатаційних витрат на виконання комплексу робіт при використанні обґрунтованого складу парку машин.

Потребу в тракторах, комбайнах та інших сільськогосподарських машинах визначають на основі технологічних карт вирощування і збирання сільськогосподарських культур стосовно умов виробництва [1;2].

Методи визначення раціонального складу машинно-тракторного парку (МТП) можна поділити на дві групи. До першої відносяться методи, за допомогою яких спеціалісти підприємства можуть виконати весь розрахунок самостійно, до другої — методи розрахунків з використанням ЕОМ.

Суб'єкти господарювання можуть самостійно розраховувати склад МТП трьома методами: на підставі робочих планів виконання певних робіт, побудованого графіку використання МПТ, розрахунків за піковими періодами завантаженості тракторів та інших машин.

На підставі робочих планів — обсягу робіт, кількості днів роботи, складу агрегату і денного виробітку — визначають потребу в тракторах. Зіставленням потреби в технічних засобах для кожного окремого виду робіт, можна встановити потребу взагалі.

Найдоступніший і досить точний спосіб визначення необхідного складу парку машин є побудова та коригування графіка завантаженості МПТ. Потреба встановлюється за обсягом робіт по кожній операції залежно від строків виконання та продуктивності

агрегатів. На графіку по горизонталі позначаються календарні строки, а по вертикалі — кількість необхідних агрегатів з тракторами даного типу (для кожного календарного періоду по всіх операціях з наростаючим підсумком). Графіки складаються для кожного типу тракторів окремо. Визначають період найбільшої потреби кількості тракторів кожного типу та потребу підприємства в цілому. Кожну операцію на графіку позначають певним номером (кодом). По типу трактора і коду операції визначається склад агрегату та кількість агрегатів.

При побудові графіка завантаженості тракторних агрегатів використовують дані технологічних карт.

Визначення необхідної кількості машин за піковими періодами їх завантаженості залежно від обсягу робіт на площах вирощування сільськогосподарських культур.

Розрахунки оптимального складу технологічного комплексу машин та ефективного їх використання можуть проводитися за відповідними алгоритмами і програмами на ПК, розробленими Національним науковим центром «Інститут механізації і електрифікації сільського господарства» та кафедрою Експлуатації техніки та інженерного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Для вирішення питання купівлі, фінансового лізингу чи оренди машин необхідно врахування багатьох факторів, серед яких важливим є наявний у споживача річний обсяг робіт для даної машини [3, с. 19]. Щоб визначити мінімально допустимий обсяг робіт ($O_{\min}$), за якого доцільно купити машину, можна скористатися формулою:

$$O_{\min} = P_3 / C_n - C_{zm},$$

де P_3 — щорічні постійні витрати на утримання машини, грн, що включають амортизаційні відрахування на повне відновлення машин, витрати на її зберігання, накладні витрати і розмір прибутку; C_n — оплата за прокат машин (включає постійні і змінні витрати на одиницю робіт (послуг) в грн.); C_{zm} — змінні витрати за оплату оренди на одиницю робіт (послуг), грн (оплата праці механізатора, витрати на паливо і мастильні матеріали, технічне обслуговування і ремонт машин).

Важливими джерелами інвестування технічного оновлення сільського господарства є власні і залучені кошти, серед яких прибутки підприємств, амортизаційні відрахування, банківські кредити, кошти населення і бюджетне фінансування. Практика свідчить, що постійно зростаючий диспаритет цін на промислову продукцію, яка використовується у сільськогосподарському виробництві, й продукцію аграрного сектору економіки спричиняє зниження прибутковості сільськогосподарських товаровироб-

ників, а зменшення кількості і вартості техніки у зв'язку з її зношеністю — зниження амортизаційних відрахувань на її оновлення і збільшення витрат на поточні ремонти в собівартості продукції. Через нестачу власних фінансових ресурсів і високі банківські ставки по кредитуванню сільськогосподарські товаровиробники практично не можуть забезпечити технічне переоснащення виробництва.

Шляхом часткового відшкодування сільським товаровиробникам вартості придбаної техніки, насамперед тракторів і комбайнів, компенсацію їм відсотків за кредити комерційних банків, використаних на придбання техніки, розширення фінансового лізингу сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва, залучення до лізингових операцій банків та інших приватних структур держава сприяє оновленню матеріально-технічної бази аграрного сектора економіки. Зокрема, деяким сільськогосподарським товаровиробникам компенсується 30 % вартості закупленої техніки вітчизняного виробництва; надається можливість придбати її на умовах фінансового лізингу через НАК «Украгролізинг» при 2,8–3,2 % річних, надаються пільгові кредити з компенсацією до 50 % їх вартості комерційним банкам [4, с. 37].

Нині особливого значення набуває також створення й розвиток ринку частково зношеної (вживаної) та відновленої техніки. Він дає змогу технічно забезпечувати економічно слабкі господарства, фермерів, орендарів та інших дрібних товаровиробників недорогими машинами. На цьому сегменті ринку також необхідна державна підтримка (пільгове кредитування, підключення лізингового фонду) формування вторинного ринку техніки.

Висновки. Аналіз діючого порядку державної підтримки інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу свідчить про необхідність його удосконалення. Держава має стимулювати нарощування виробництва продукції, підвищення її якості, регулювати темпи розвитку окремих галузей, забезпечувати виконання важливих державних програм сільськогосподарськими підприємствами та іншими організаційно-правовими формами ведення сільського господарства. Для

цього вона повинна заохочувати товаровиробників частіше оновлювати технічні засоби з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу. Через державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників необхідно стимулювати й вітчизняних машинобудівників шляхом державних преференцій, гарантуючи до певної міри збут технічних засобів.

Держава має здійснювати фінансову підтримку не лише великих товаровиробників сільськогосподарської продукції, які обробляють 22 млн га с-г. угідь і виробляють 35–40 % продукції, а й господарств населення, в яких зосереджено 15,3 млн га і виробляється 60–65 % сільськогосподарської продукції, але при цьому понад 88 % робіт виконуються вручну [4, с. 38]. Домогосподарства країни, використовуючи кошти державної підтримки, могли б закуповувати мотоблоки з набором знарядь, міні-трактори тощо. Це полегшило б працю населення, дало б можливість підвищити її продуктивність і збільшити виробництво сільськогосподарської продукції. До того ж саме мала вітчизняна техніка наближається за якістю і продуктивністю до зарубіжної.

Технічне переоснащення аграрного виробництва в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення на основі інновацій сприятиме підвищенню його ефективності, залученню до творчої сільськогосподарської праці людей на селі, зменшенню безробіття, підвищенню добробуту селян, відтворенню генофонду нації.

Використані джерела

1. Бузовський Є. А. Обґрунтування оптимальних пропорцій при оснащенні господарств сільськогосподарськими машинами: навч. — метод. пос. / Бузовський Є. А. — К. : ННІ ПО НАУ, 2007. — 39 с.
2. Інноваційні процеси сільськогосподарського виробництва: навч. — метод. пос. / [Бузовський Є. А., Скрипниченко В. А. та ін.]. — К. : НМЦ аграр. освіта Мінагрополітики України, 2008. — 56 с.
3. Кооперативні форми використання сільськогосподарської техніки (рекомендації). — К. : Ін-т механізації та електрифікації с-г., 2004. — 46 с.
4. Підлісецький Г. М. Матеріально-технічна база аграрного виробництва: стан та проблеми відтворення / Г. М. Підлісецький, В. Л. Товстопят, А. В. Бурилко. — К. : Агро-ІнКом. — 2008. — № 5–6. — С. 34–39.

О. А. Стретович,*к. е. н., доцент,***Н. С. Скопенко,***к. е. н., доцент,**Національний університет харчових технологій***В. Г. Бондарчук,***начальник технічного відділу ВАТ «Київмлин»*

ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ГРАНУЛЮВАННЯ ВИСІВОК БОРОШНОМЕЛЬНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті розглянуті питання економічного обґрунтування доцільності гранулювання висівок борошномельними підприємствами як одного із шляхів підвищення ефективності функціонування борошномельної галузі.

При переробці зерна пшениці на борошно одержують побічні продукти: висівки та мучку кормову. Їх ритмічне відвантаження є важливим для борошномельних заводів. Затоварювання складських приміщень висівками іноді призводить до зупинки млинів, зменшення кількості виробленого борошна, а отже втрати значної частини прибутку. Частка прибутку, яка отримується від продажу висівок, у загальному прибутку практично всіх переробних підприємств є незначною, а тому стабільний збут висівок більшою мірою є виробничою необхідністю, ніж комерційною.

Основна частина висівок реалізується комбікормовими підприємствами, тваринницьким, мисливським та рибо-розводним господарствами. При наявності у прилеглий до борошномельного заводу місцевості достатньої кількості споживачів висівок їх збут не є великою проблемою. У випадку коли споживачів обмаль або відстань від них до млина суттєва, продаж висівок стає проблемою.

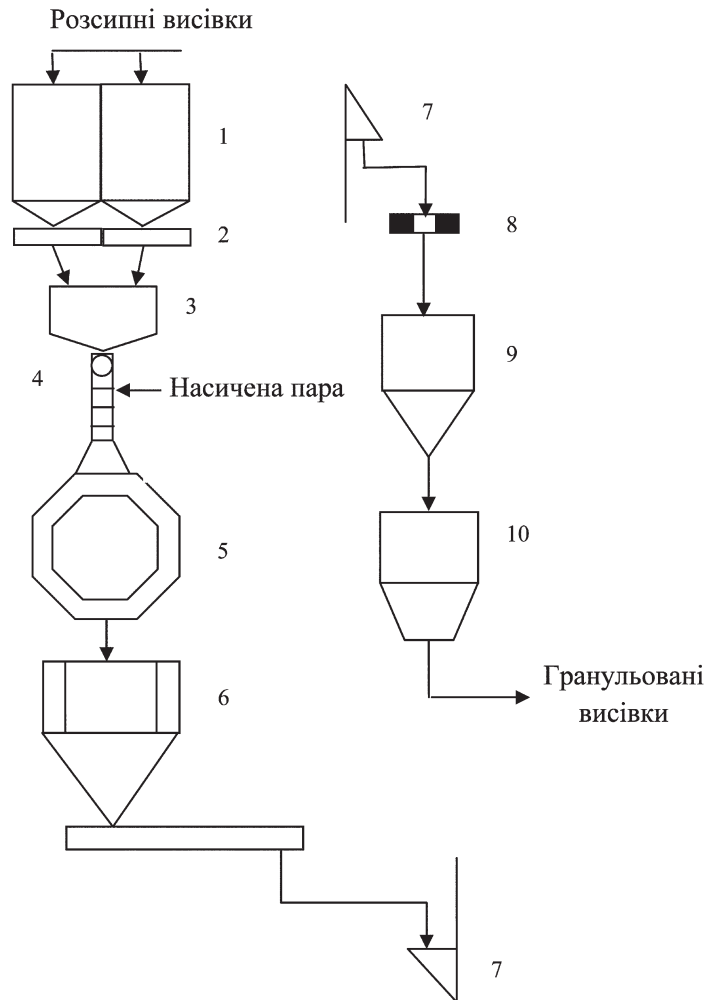
Широко споживаються висівки в сільському господарстві як додатковий корм, що добре засвоюється жуйними тваринами. Найчастіше висівки додають у раціон молочній худобі, а також у великих кількостях використовують на відгодівлі та вирощуванні молодняка. Але в останні роки в Україні спостерігається негативна тенденція з поголів'ям великої рогатої худоби і, зокрема, поголів'ям корів. За даними Держкомстату України станом на 1 серпня 2009 р. в порівнянні з аналогічною датою 2008 р. поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 3,8 % і становило 5736 тис. голів, у тому числі поголів'я корів зменшилося на 5,9 % і становило 2884,6 тис. голів. Зі зменшенням поголів'я великої рогатої худоби суттєво скоротилася потреба у висівках, як тих що без-

посередньо додаються в корми, так і тих, що входять до складу комбікормів. За 20 останніх років структура згодовування комбікормів зазнала значних змін. Якщо 1990 р. в сільськогосподарських підприємствах на корм птиці використовувалося 32 %, то 2008 р. — 70 %, а в поточному році прогнозується до 75 % комбікормів. Таке зростання сталося за рахунок скорочення споживання комбікормів великою рогатою худобою з 40 до 9 %.

Попит на висівки має чітко виражені коливання по періодах року. В другій половині весни та літом він зменшується, а восени та взимку зростає.

Кожне борошномельне підприємство розробляє свою маркетингову політику реалізації висівок і добре, якщо вдається підписати контракт на довгострокову перспективу їх збуту. Особливо, якщо це експортний контракт. В усякому випадку, при різних стратегіях продажу досить ефективним є процес гранулювання висівок. Він дає змогу раціонально використовувати площі складських приміщень і обладнання для зберігання висівок, чим забезпечує більшу стабільність роботи підприємств борошномельної галузі, економію на транспортних витратах під час реалізації висівок, оскільки об'ємна маса гранул майже в два рази вища за об'ємну масу розсипних висівок. Так, об'ємна маса розсипних висівок становить 225–330 г/дм³ (в залежності від крупності та ступеню ущільнення), тоді як об'ємна маса гранульованих висівок, залежно від діаметру гранул та їх довжини, становить 600–650 г/дм³. Внаслідок термічної та механічної обробки висівок знищується значна частина бактерій, спор та інших біологічних організмів, що знаходяться на поверхні зерна і в продуктах його переробки.

Крім практичного та фізико-технологічного ефекту при гранулюванні висівок підприємство отримує економічний ефект. Так, найбільше в Україні зернопереробне підприємство ВАТ «Київмлин» в 2002 р. придбало та ввело в експлуатацію на млині № 4 лі-

1 — бункер для накопичення розсіпних висівок; 2 — шнек діаметром 250 мм; 3 — бункер перед гранулятором; 4 — подвійний кондиціонер; 5 — гранулятор С-750; 6 — охолоджувач ТК-2600; 7 — ковшова норія; 8 — магнітний сепаратор; 9 — оперативний бункер; 10 — ваги АД-50-МЕ.

Рис. Технологічна схема гранулювання висівок

нію по гранулюванню пшеничних висівок. Вона складається з прес-гранулятора С-750 нідерландської фірми «Van Aarsen» з обертовою кільцевою матрицею, охолоджувача ТК-2600, ковшової норії, вагів АД-50-МЕ, аерозольної транспортної мережі та іншого допоміжного обладнання. Схема технологічного процесу гранулювання висівок наведена на рисунку.

Гранулювання висівок здійснюється вологим способом: в подвійний кондиціонер (4) надходить продукт із накопичувальних бункерів (1) і подається насичена пара, відбувається змішування і рівномірне зволоження продукту. Далі продукт пресується в грануляторі С-750 (5) і надходить в охолоджувач ТК-2600 (6). Між гранулятором і охолоджувачем знаходиться клапан-шлюз для запобігання підсосу повітря з гранулятора.

Повітря у протипоточний охолоджувач всмоктується із зовнішнього середовища за допомогою вентиля-

тора, проходить через механізм вивантаження гранул і через шар гранул, очищується в циклоні і виходить у атмосферу. Відокремлені від повітря частинки борошна повертаються на гранулювання. Потужність охолоджувача залежить від кінцевої температури і вологості гранул. Температура гранул на виході не перевищує на 2–5 °С температуру навколишнього середовища, а вологість становить 13–14 %.

Після охолодження гранули норією (7) подаються через магнітну колонку (8) в оперативний бункер (9), зважуються на вагах АД-50-МЕ (10) і через шлюзовий живильник надходять у мережу транспортування висівок в бункери для зберігання.

Процес гранулювання висівок здійснюється в автоматичному режимі. Всі бункери обладнані датчиками верхнього і нижнього рівня продукту, транспортне обладнання — датчиками підпору, передбачено блокування електродвигунів аспіраційного і технологічного обладнання.

2009 р. додатково в лінію грануляції було встановлено електричний парогенератор вітчизняного виробництва АПГ-Э, який дав змогу обробляти продукт насиченою парою тиском 0,3 МПа в шнеці-кондиціонері гранулятора. В результаті цих заходів якість готового продукту підвищилася за рахунок зниження показника крихкості гранул.

Загальна встановлена потужність парогенератора, електродвигунів лінії гранулювання і транспортування висівок становить 685 кВт.

Основні технологічні операції пресового гранулювання реалізуються в єдиній машині — пресі-грануляторі. Гранулятор С-750 має два пресувальних роликів; діаметр отворів у матрицях становить 8–12,0 мм. Довжина гранул регулюється за допомогою зрізаючого ножа.

Дисперсний матеріал надходить у вхідний конус та лопатками направляється в пресувальну зону, де кільцевою обертовою матрицею і пресувальними роликами видавлюється через отвори матриці. На

виході з матриці гранульований продукт зрізається ножами і самопливом надходить в охолоджувач ТК-2600. Далі гранули подаються в цех готової продукції.

Виробництво гранул здійснюється відповідно до ТУ У 20047943–003–99 «Висівки кормові гранульовані. Технічні умови».

Потужність лінії гранулювання становить 8,5 т/год при діаметрі гранул 8 мм та 12 т/год при діаметрі гранул 12 мм. Лінія транспортування гранульованих висівок розрахована на потужність 12 т/год.

Безумовно, що експлуатація лінії гранулювання висівок приносить підприємству додатковий прибуток. Для розрахунку економічного ефекту спочатку визначається фактичний випуск гранульованих висівок (табл. 1)

Далі розраховуємо амортизаційні відрахування, суму витрат електроенергії, води та розмір оплати праці в розрахунку на 1 т гранульованих висівок (табл. 2).

Таблиця 1

Фактичний випуск гранульованих висівок в середньому за місяць 2008 р.

Показник	Одиниця виміру	Значення
Вага розсипних висівок, що пішли на гранулювання	<i>t</i>	1952,625
Зволоження висівок в процесі грануляції	%	0,06
Збільшення ваги гранульованих висівок за рахунок зволоження	<i>t</i>	1,172
Зменшення ваги гранульованих висівок за рахунок механічних втрат	<i>t</i>	–0,0466
Механічні втрати при гранулюванні	%	–0,0024
Виробництво гранульованих висівок	<i>t</i>	1 953,750

Таблиця 2

Розрахунок суми витрат

Показник	Одиниця виміру	Значення
<i>Амортизація</i>		
Вартість обладнання (з парогенератором)	<i>грн</i>	2164000
Норма амортизації (квартальна)	%	3,75
Річний обсяг виробництва гран. висівок (план)	<i>t</i>	39780
Сума амортизації на 1 т висівок	<i>грн</i>	8,16
<i>Вартість електроенергії</i>		
Витрати електроенергії на 1 т гранульованих висівок	<i>квт-год</i>	40,80
Вартість 1 квт. -год. (без ПДВ)	<i>грн.</i>	0,58
Вартість електроенергії на 1 т	<i>грн.</i>	23,80
<i>Вартість води</i>		
Витрати пару на 1 т гран. висівок	<i>кг</i>	39,30
Витрати води на 1 кг пару	<i>м³</i>	0,00105
Витрати води на 1 т гран. висівок	<i>м³</i>	0,04127
Вартість 1 м ³ води (без ПДВ)	<i>грн</i>	4,62
Вартість води на 1 т	<i>грн</i>	0,19
<i>Витрати на оплату праці</i>		
Посадовий оклад оператора пульта управління V розряду	<i>грн</i>	1674
Розмір премії за виконання виробничого завдання	%	50,0
Виробництво гран. висівок за місяць (факт)	<i>t</i>	1953,75
Нарахування на фонд оплати праці	%	38,0
Витрати на оплату праці на 1 т	<i>грн</i>	1,7736

Таблиця 3

Ефективність виробництва висівок

Показник	Одиниця виміру	Розсипних	Гранульованих	Різниця
Собівартість 1т висівок	грн	284,75	318,51	33,76
Середня ціна реалізації 1т висівок (з ПДВ)	грн	350,00	430,00	80,00
Середня ціна реалізації 1т висівок (без ПДВ)	грн	291,67	358,33	66,67
Прибуток до оподаткування від реалізації 1 т висівок	грн	6,92	39,82	32,91
Рентабельність виробництва висівок	%	2,43	12,50	—

Таблиця 4

Окупність проекту

Показник	Одиниця виміру	Значення
Прибуток від реалізації 1 т гранульованих висівок (після оподаткування)	грн	29,87
Сума амортизації на 1т висівок	грн	8,16
Чистий грошовий потік на 1 т гранульованих висівок	грн	38,03
Фактичний випуск гранульованих висівок за рік	т	23445
Період окупності	років	2,43

Таблиця 5

Кумулятивний дисконтований грошовий потік

Показник	Початкові витрати	Роки			
		1	2	3	4
Чистий грошовий потік, грн	-2164000	891551	891551	891551	891551
Коеф. дисконтування (ставка — 20 %)		0,8333	0,6944	0,5787	0,4823
Дисконтний грошовий потік, грн	-2164000	742960	619133	515944	429953
Кумулятивний дисконтований грошовий потік, грн	-2164000	-1421040	-801 908	-285 963	143 990
Дисконтований період окупності становить $3 + (285963 / 429953) = 3,67$ років					

Розрахунки показують, що гранулювання висівок на млині № 4 ВАТ «Київмлин» приносить підприємству прибуток в середньому в розмірі 39–40 грн. на 1 т (табл. 3).

Для порівняння, від реалізації 1 т розсипних висівок підприємство отримує 6–7 грн прибутку або на 33 грн менше ніж від гранульованих. Рівень рентабельності при реалізації гранульованих висівок становить 12,5 %, а при реалізації розсипних висівок — 2,43 %. Проект окупається за 2,43 років або 2 роки і 5,5 місяців (табл. 4).

Якщо провести дисконтування чистих грошових потоків то дисконтований період окупності становитиме 3,67 років або 3 роки і 8 місяців (табл. 5).

Висновок. При позитивній кон'юктурі ринку гранулювання висівок дає можливість підприємству раціональніше використовувати складські приміщення, зменшити витрати часу на відвантаження побічної продукції, зменшити витрати на транспортування (внутрішнє та зовнішнє), отримати додатковий прибуток.

СОРТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ОСНОВА РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА

Розкрито сутність категорії «сорт» і роль сортових ресурсів у підвищенні урожайності сільськогосподарських культур і нарощуванні виробництва продукції. Проаналізовано законодавчу базу щодо проблем сортів рослин та міжнародні правові відносини у сфері селекції та насінництва з питань охорони прав селекціонерів. Висвітлено досягнення селекції у забезпеченні аграрного виробництва сортовим матеріалом в залежності від технологічно-ресурсного забезпечення підприємств.

Новий сорт сільськогосподарських культур є інноваційним продуктом, результатом науково-дослідної розробки, об'єктом матеріальної та інтелектуальної власності. У 2007 році до Державного реєстру сортів України було занесено 3637 сорти, з яких 544 сортам надано право власності на продукт інтелектуальної діяльності, що дало змогу організувати внутрішній ринок сортів.

Сорт рослин — це «сукупність культурних рослин, створених шляхом селекції, що наділені певними спадковими морфологічними, біологічними та господарськими ознаками і властивостями.» Таке визначення терміну «сорт» було дане в Державному стандарті колишнього СРСР 1974 р. [1], тобто сформульовано понад 30 років тому, хоча поняття «сорт» існує не одне сторіччя. Його використовували ще задовго до нашої ери. Поняття «сорт» трапляється у працях античних агрономів-філософів — Катона, Колумели, Плінія, які рекомендували хліборобам підбирати сорти пшениці, винограду, а також інших культур з визначеними ознаками для конкретних регіонів [2].

Багато століть хлібороб користувався терміном «сорт», чудово розуміючи, яку суть закладено в це слово. Тоді навіщо ж було давати чітке визначення поняттю «сорт», коли і так все зрозуміло? Потреба виникла тоді, коли багато вчених, селекціонерів, агрономів зіткнулися з труднощами термінологічного тлумачення поняття, подолати які було не так легко.

1948—1949 рр. на сторінках журналу «селекція і насінництво» розгорнулася дискусія з приводу поняття «сорт». Ініціатором її був професор А. Молостов. Яких тільки назв не пропонували вчені для цього простого поняття. Суперечка продовжувалася два роки, але єдине визначення так і не було зна-

йдене. Незважаючи на цю суперечку, 1974 р. усі погодилися з формулюванням категорії Всесоюзним селекційно-генетичним інститутом (м. Одеса), яке було занесене до стандарту «Семеноводческий процесс сельскохозяйственных культур. Основные понятия. Термины и определения» (ГОСТ 20081—74).

Однак, одного слова виявилось недостатньо. Воно не відбивало повної суті сорту, його походження, біологічних особливостей і властивостей. У зв'язку з цим, у стандарт довелося включати додатково низку таких термінів, як: «місцевий сорт», «сорт-популяція», «стандартний сорт», «дефіцитний сорт», «районований сорт» тощо [3].

Наведені вище терміни та їхні значення далеко не повністю відображають різноманітність особливостей і суті, закладених в слові «сорт». Вони постійно ускладнюються, з'являються нові терміни і визначення сорту. Так, у Законі України «Про охорону прав на сорти рослин» (із останніми змінами, внесеними 2006 р.) визначено: «Сорт рослин — окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, які, незалежно від того, задовольняє цілком чи ні умови надання охорони:

може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

може бути відрізнена від якої-небудь іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

може розглядатися як єдине ціле зі сторони її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту» [4].

В тлумачному словнику сортознавця поняття «сорт» не існує, а є поняття «сорт новий» — сорт, який до дати подання заявки не продавався або будь-яким іншим чином його матеріал не передавався для комерційного використання на території України — за рік до цієї дати; на території іншої держави — за шість років; деревних, чагарникових, винограду — за чотири роки. Існує також поняття «сорт охороноздатний» — сорт, придатний для набуття прав на нього як на об'єкт інтелектуальної власності. За проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, відмінним, однорідним та стабільним», та поняття «сорт, придатний

до поширення» — сорт, що може бути використаний для задоволення потреб суспільства і незаборонений для поширення з підстав загрози життю і здоров'ю людей, тваринному, рослинному світу». Фактично ці три поняття доповнюють один одного та надають значення «сорт», що трактується у Законі України «Про охорону прав на сорти рослин»

Значення сорту, створеного у процесі селекції оцінено в численних наукових працях. Вчені всього світу висловлюють одностайну думку, що сорт відіграє велику позитивну роль у підвищенні врожайності сільськогосподарських культур. Але відсоток цього підвищення різний [5].

Використання сортових рослинних ресурсів є однією з найважливіших ланок сільського господарства — основою економічного і соціального розвитку держави. Найефективнішим та економічно вигідним є широке впровадження нових сортів та гібридів з генетично визначеним рівнем адаптування до умов ґрунтово-кліматичних зон їх вирощування.

До 2020 року питома вага приросту врожаю, одержаного за рахунок нового покоління сортів, буде становити від 70 до 80 % або в 2–3 рази вище досягнутого рівня на теперішній час.

Визначальним в цьому питанні є схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції з формування національних сортових ресурсів, в якій вперше сортові рослинні ресурси визначені, як основний біологічний засіб рослинництва, що складається із сукупності охороноздатних сортів зернових, кормових, технічних, овочевих, ефіроолійних, квітково-декоративних, плодово-ягідних, лісових та винограду, які за результатами кваліфікаційної експертизи відносяться до об'єктів інтелектуальної власності, придатних до поширення в Україні.

Державна служба з охорони прав на сорти рослин як урядовий орган державного управління забезпечує захист конституційних прав і свобод громадян України набувати та використовувати власність на сорти рослин як на продукт інтелектуальної діяльності.

Реалізація зазначеного здійснюється на основі Цивільного (гл. 42), Господарського (гл. 16), Митного (гл. 45), Кримінального (ст. 177) Кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. . 51–2; 104–1; 238–3; 255), а також Законів України «Про охорону прав на сорти рослин» [6], «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин», «Про насіння і садивний матеріал», «Про наукову і науково-технічну експертизу», Указу Президента України «Питання представництва України у Раді Міжнародного союзу по охороні нових сортів рослин» та інших чинних нормативно-правових актів, у процесі виконання яких шляхом проведення державної експертизи сортів рослин на охороноздатність та при-

датність до поширення в Україні встановлюють особисті немайнові і майнові права власності на сорти рослин як на продукт інтелектуальної діяльності та проводиться їх державна реєстрація.

Вершиною розвитку міжнародних правових відносин у сфері селекції та насінництва, співпраці з питань охорони прав селекціонерів саме й було створення міжурядової організації з охорони нових сортів — UPOV, міжнародну Конвенцію про заснування якої схвалено у грудні 1961 р. (в силу вона вступила лише у 1968 р.). Відповідні зміни до Конвенції вносились у 1972 та 1973 роках, а у березні 1991 р. на Дипломатичній конференції у Женеві одностайно ухвалено Акт Конвенції 1991 року, який, передусім, передбачає охорону прав на всі без винятку роди та види рослин. Конвенція UPOV є незалежною і безпосередньо не пов'язана з Паризькою конвенцією з охорони промислової власності, але її побудовано за зразком цієї Конвенції з урахуванням нових тенденцій регулювання міжнародних правових відносин у сфері права інтелектуальної власності, що виникли протягом другої половини ХХ століття. Конвенцію UPOV засновано на найважливіших принципах патентного права, зокрема таких, як рівноправність іноземних та національних заявників, вільний вибір держав, у яких одержуватиметься охорона прав на нові сорти рослин, чинність охорони визнаних прав на певній території, незалежність охоронних документів на сорт, виданих у різних країнах, закріплення права конвенційного пріоритету (строк дії якого становить 12 місяців з моменту подання первісної заявки на сорт рослин), забезпечення вільного розпорядження винятковими (чи абсолютними) правами на сорт. Сьогодні Міжнародний союз з охорони нових сортів рослин — міжурядова організація, що об'єднує майже 60 держав та організацій, які визнають норми Конвенції 1961 р. зі змінами 1972, 1978 або 1991 років, і головним завданням якої є забезпечення охорони прав на нові сорти рослин та захисту прав та законних економічних інтересів селекціонерів.

Запровадження у більшості іноземних країн правової охорони сортів рослин мало на меті, у першу чергу, забезпечення захисту економічних інтересів селекціонерів—оригінакторів та сприяння окупності коштів, що вкладаються в селекцію. Створення нових сортів рослин вимагає великих матеріальних та інтелектуальних витрат. У середньому на створення нового сорту витрачається понад 10 років. Так, за розрахунками селекціонерів США, на невеличку за обсягом селекційну програму (це група з 1–5 чоловік, мінімальна кількість обладнання, приміщень та земельних ділянок для вирощування рослин і одержання їх насіння або садивного матеріалу), щорічно витрачається приблизно 250 тис. дол. США. Враховуючи строк

створення сорту (6–12 років), загальні витрати можуть становити 1,5–3 млн дол. США [7].

Але, як свідчить практика, ці витрати компенсуються за рахунок того, що новий сорт за умови інтенсивної технології його вирощування може забезпечити до 40–50 % збільшення врожаю, буде адаптованішим до умов виробництва, стійкішим до негативного впливу відповідних захворювань рослин, шкідників та бур'янів. За даними статистики продуктивність праці в аграрному секторі майже на 20 % залежить від стану селекційних досліджень, на ефективність яких безпосередньо впливають економічні і правові умови, пов'язані зі створенням та використанням нових сортів рослин. Право на подання заявки належить селекціонеру (якщо сорт створено за його власною ініціативою) або його правонаступникові (зокрема, роботодавцю, яким доручено створити новий сорт рослин з відмінними ознаками і надано необхідні для можливості виконання цього доручення фінансові засоби, матеріальні та трудові ресурси).

Виходячи з практики виконання науково-селекційних програм можна стверджувати, що більшість нових сортів рослин створюються під час виконання селекціонерами службових обов'язків або окремого доручення роботодавця, а 95–98 % робіт, пов'язаних зі створенням нових ліній рослин, популяцій або нових селекційних здобутків, здійснюються у відповідних наукових або навчальних закладах за рахунок коштів державного бюджету або коштів певних суб'єктів підприємництва, що займаються виробництвом насіння (садивного матеріалу) нових сортів, виходячи з реальних потреб держави та суспільства.

Результати аналізу порядку опрацювання вітчизняного законодавства у сфері правової охорони сортів рослин підтверджують той факт, що замовниками та ініціаторами розробки Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» були саме селекціонери. Вони намагались створити міцні й надійні лапки правового ланцюга, що дозволив би поєднати їх законні інтереси з інтересами суспільства і держави.

Існують такі ключові норми, як абсолютне (відповідно до природи творчості) право селекціонера на використання результатів своєї розумової діяльності, пов'язаної зі створенням нового сорту рослин, передачу права на одержання патенту (або свідоцтва) на нього роботодавцю на підставі письмового договору, укладеного з його автором (авторами), обов'язковість одержання суб'єктом насінництва від власника сорту або від його автора у разі належності останньому абсолютних майнових прав щодо цього сорту дозволу (ліцензії) на використання зазначених прав, обсяг яких визначається ліцензійним договором (тобто одержати

дозвіл на виробництво, зберігання і продаж сертифікованого насіння (садивного матеріалу) зареєстрованого сорту та певних його репродукцій), а також щодо обов'язкового нарахування і виплати відповідних ліцензійних платежів власникові сорту, виходячи з прибутків, одержаних внаслідок вчинення вищезазначених дій щодо його насіння (садивного матеріалу).

Запровадження законодавчих норм у сфері правової охорони селекційної діяльності вимагає більш виважених рішень, ніж ті які пропонують вітчизняні опоненти патентної охорони прав на сорти рослин, оскільки цей об'єкт є особливим (нетрадиційним) об'єктом права власності на продукт інтелектуальної діяльності. Його неординарність полягає у тому, що в процесі матеріалізації ідеї створення нового сорту нематеріальна і матеріальна складові права власності утворюють нерозривну єдність. Без цього неможливе існування жодної з них, і взагалі сорту. Більше того, в нього вкладаються неповторні результати багаторічної інтелектуальної пошукової роботи селекціонера стосовно нових ознак і властивостей сорту, які в ньому вже реалізовано і, навіть, закладено систему його самотиражування. Але на етапі державного випробування цього сорту і прийняття рішення про визнання його охороноспроможним селекційним здобутком, особисті немайнові та майнові права на який, відповідно до законодавства, підлягають правовій охороні, виникає можливість позбавити селекціонера права одержати гарантовану державою правову охорону результатів його титанічної інтелектуальної роботи, пов'язаної з копітким пошуком (підбором) вихідних форм рослин, що дають змогу створити новий сорт з характерними ознаками і властивостями, які відповідають критеріям охороноспроможності та реальним потребам держави, дозволяють чітко ідентифікувати або індивідуалізувати цей сорт. Необґрунтоване відторгнення від авторів права на одержання правової охорони результатів їх інтелектуальної діяльності, пов'язаної зі створенням нового сорту, є по суті дискримінаційним відносно природного (тобто абсолютного) права селекціонерів розпоряджатись результатами своєї творчості.

До стандартних правил щодо анулювання та скасування охорони прав на сорти рослин, передбачених Конвенцією UPOV, значних змін внесено не було. Однак правила щодо мінімальної тривалості охорони цих прав зазнали таких змін:

Показник	Акт 1978 р.	Акт 1991 р.
Фруктові та декоративні дерева, їх підщепи, виноград	18 років	25 років
Інші рослини	15 років	20 років

За висновками експертів UPOV, необхідно було дещо подовжити тривалість охорони прав на нові

сорти, щоб система охорони прав на ці нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності забезпечувала належний стимул для довготривалих інвестицій, які є необхідними для страхування результатів селекційного процесу у ризиковій діяльності, якою можна вважати класичну селекцію, оскільки не завжди можливо передбачити кінцеві характеристики нового об'єкта та остаточного пристосування їх до конкретних потреб суспільства.

1961 р., коли розроблявся перший варіант Конвенції UPOV, досвід здійснення такого нового завдання, як перевірка сортів рослин для виявлення їх відмінності серед усіх інших загальновідомих сортів був обмежений. Творці Конвенції проявили обережність та обачність у визначенні нормативних вимог. Виходячи з тексту Конвенції у редакції 1961 р., вони не вимагали від членів UPOV забезпечення правової охорони сортів усіх родів та видів рослин, а, насамперед, виставляли вимоги до членів цієї організації, щоб вони забезпечували охорону прав на «якомога більшу кількість родів та видів рослин», а також, щоб на час приєднання до Конвенції було надано можливість охороняти права принаймні на п'ять родів та видів рослин з послідовним зростанням мінімальної кількості не менше ніж тринадцяти культур через вісім років. Ця кількість в Акті 1978 р. змінилась таким чином, що через три роки з дати приєднання до Конвенції потрібно було поширювати охорону прав не менше ніж на десять видів рослин, через шість років — на вісімнадцять, через вісім років після приєднання до Конвенції — на двадцять чотири.

Під час розробки нової редакції Конвенції 1991 р. особливих труднощів у забезпеченні охорони прав на сорти усіх родів та видів рослин не було. Вважалося також, що селекціонерів слід більше заохочувати до роботи з новими видами рослин. Конвенція не забезпечувала необхідних стимулів у разі невпевненості селекціонера, який працював з новими видами рослин, в можливості забезпечення охорони прав на результати селекції після завершення роботи над створенням сорту. Акт Конвенції 1991 р. вимагає надання правової охорони сортам усіх родів та видів рослин. Але існуючим членам UPOV, які приєдналися до попередніх редакцій Конвенції, для досягнення такого стану охорони прав на сорти надається п'ять років, тоді як новим членам цієї міжнародної організації для досягнення її вимог щодо забезпечення охорони прав на всі роди і види рослин — десять років. Аналіз Актів 1978 та 1991 років Конвенції дає змогу зробити висновок, що вимоги UPOV до забезпечення правової охорони сортів рослин змінились таким чином:

Акт 1978 р. має захищати якомога більшу кількість видів;

має захищати як мінімум п'ять родів та видів рослин з моменту приєднання до Акту 1978 р. із збільшенням переліку родів і видів рослин до 24 через вісім років;

Акт 1991 р. має захищати як мінімум 15 родів та видів рослин з моменту приєднання до акту;

має захищати усі роди та види рослин через десять років після приєднання до Акту 1991 року.

Від країн-членів UPOV вимагається забезпечення національного режиму для громадян та резидентів інших країн-членів цієї організації. Згідно з Актом 1978 року, таким країнам дозволяється обмежувати охорону прав на будь-який вказаний вид рослин іншими членами зазначеної організації, які забезпечують охорону прав цього ж виду. Взаємне обмеження прав в Акті 1991 р. не згадується. Акти 1978 та 1991 років передбачають право пріоритету на основі більш ранньої заявки на той самий сорт в інших країнах-членах UPOV, тобто наступна заявка розглядається так, нібито її було подано у день подання більш ранньої заявки. Це може мати велике значення для застосування правил щодо новизни та відмінності рослин нового сорту з метою надання їх авторам і власникам охорони прав інтелектуальної власності.

Патентно-кон'юнктурні дослідження на етапах проведення теоретичних досліджень і розробки експериментальних зразків інтелектуальної та товарної продукції, крім установа новизни досліджуваного об'єкта, передбачають кон'юнктурні дослідження щодо визначення конкурентоспроможності інтелектуальної та товарної продукції, що вироблятиметься із застосуванням результатів творчості, вимог та попиту споживачів до такої продукції, реальних потреб у цій продукції, умов її реалізації без перешкод з боку конкурентів, які можуть виникнути у разі порушення відповідних прав інтелектуальної власності, що стосуються аналогічної продукції. На цьому етапі доцільно забезпечити патентування і ліцензування прав на об'єкти досліджень, що можуть включатись у процес передачі технологій, передбачити укладення ліцензійних договорів стосовно придбання відповідних майнових прав інтелектуальної власності у визначених партнерів ліцензійного спілкування за результатами встановлення патентно-ліцензійної ситуації щодо діяльності конкурентів та кон'юнктурної ситуації, яка склалася на ринку інтелектуальної та товарної продукції, а також визначити подальший розвиток напрямів прикладних наукових досліджень, конструкторських і проектних робіт, інноваційної діяльності та трансферу технологій, що можуть стосуватися вищезазначеної інтелектуальної продукції.

За результатами державної кваліфікаційної експертизи вітчизняним господарським форму-

ванням на 2007 рік запропоновано понад 3,6 тисяч сортів, придатних для поширення в Україні. Відмічені позитивні тенденції свідчать про ефективність діяльності Держсортслужби та її підрозділів на місцях. Тому одним із основних завдань Державної служби з охорони прав на сорти рослин та підпорядкованих їй обласних державних центрів, закладів експертизи, лабораторій, дослідних станцій є формування національних сортових рослинних ресурсів, які визначають продовольчу безпеку нашої держави.

Відповідно ст. 10 нового Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» можуть набуватися наступні права на сорт рослин:

особисті майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин (підтверджується свідоцтвом про авторство на сорт рослин);

майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин (свідчить патент на сорт рослин);

майнові права інтелектуальної власності на поширення сорту рослин (видається свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин).

Відповідно до цього Держсортслужба провела реєстрацію і видала наступні охоронні документи протягом поточного року:

патентів на сорти рослин — 544;

свідоцтв про авторство на сорт — 859;

свідоцтв про державну реєстрацію — 244.

Протягом 2007 року Держсортслужбою прийняті та проведені експертизи 5346 заявок на сорти рослин. Власниками майнових прав інтелектуальної власності стали 326 державних установ, 232 приватних суб'єктів господарювання, 8 фізичних осіб та 110 іноземних резидентів. Вперше майнові права на поширення сорту або його комерціалізацію набули 244 державних, приватних і фізичних осіб.

Сортові рослинні ресурси України нині нараховують 3647 сортів і гібридів, у тому числі 2594 вітчизняних і 1043 іноземних. За свідченням експертів Світової організації інтелектуальної власності та Європейського бюро по сортам рослин за своїм якісним складом і структурою, сортові ресурси України найкращі в Східній та Центральній Європі.

На Україні вирішальне значення в збільшенні виробництва зерна мають зернові культури: пшениця, ячмінь, кукурудза. За останні 10 років виробництву рекомендовано 739 нових сортів зернових культур. Державний реєстр 2007 року налічує 714 зернових культур, з них 146 сортів озимої пшениці та 439 сортів та гібриди ярих зернових культур, з яких 81 — ячменю та 320 гібридів кукурудзи.

Тільки на 2007 рік Державний реєстр поповнився 20-ма сортами озимої пшениці. Зареєстровані сорти озимої пшениці за найважливішими ознаками і властивостями, які належать до різних типів інтенсив-

ності, реакції на агрофон і умов вирощування. Вони характеризуються неоднаковими адаптивними властивостями, висотою, часом дозрівання, стійкістю до абіотичних факторів.

Наявний значний сортимент сортів рослин, видання і поширення Держсортслужбою Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, і Каталогів із характеристиками нових сортів рослин полегшують і надають товаровиробникам різних форм власності широкі можливості в доборі та маневруванні сортами зернових культур в різних агроекологічних зонах, рівнях господарювання, з різним ресурсним забезпеченням, агротехнологічними можливостями.

В залежності від ресурсного забезпечення господарств, виробництву рекомендуються такі високоінтенсивні та інтенсивні сорти, які мають високий потенціал врожайності — 80—100 ц/га, але найбільш чутливі до сортової агротехніки, вимагають дотримання оптимальних строків сівби:

а) високоінтенсивні — Колумбія, Смуглянка, Ремеслівна, Кірія, Золотоколоса, Лист—25, Скарбниця;

б) інтенсивні — Ніконія, Київська—8, Ятрань—60, Харус, Повага, Шестопалівка, Херсонська безоста, Господиня;

в) пластичні — Подолянка, Вікторія, Перлина Лісостепу, Богдана, Добірна, Либідь, Снігурка, Білосніжка;

г) сухостійкі — Ятрань—60, Либідь, Батько, Господиня, Лист—25, Дріада—1, Золотоколоса.

Важливе значення при виборі сортів озимої пшениці і визначення для них оптимальної зони вирощування відіграють генетично обумовлені високі хлібопекарські характеристики. Насамперед, це сорти, віднесені до категорії **сильних** — Панна, Спадщина, Либідь, Апогей Луганський, Господиня, Зразкова, Київська—8, Хуртовина, Шестопалівка, Снігурка, Росинка тарасівська, Подолянка, Луганчанка, Краснодарська 99, Ятрань 60, Диканька, Дальницька, Білосніжка, Вдала, Дріада—1 та **цінних** — Фаворитка, Харус, Херсонська безоста, Спадщина, Миронівська—65, Миронівська—67, Лист—25, Крижинка, Копилівчанка, Золотоколоса, Елегія, Володарка, які за умови повного ресурсного забезпечення гарантують отримання зерна з високими якісними показниками.

Завдяки цьому вітчизняні сільгоспвиробники та переробними мають можливість використовувати найновіші селекційні світові досягнення. Тож уже нікого не дивує врожай в 10—12 тонн зерна кукурудзи, який вирощують великотоварні господарства на площі 15 і більше тисяч гектарів. Аналогічні результати, які перевищують 4—5 тонн з гектара, досягнуто в більшості господарств, що культивують нові гібриди озимого ріпаку, ультра ранніх і ранніх гібридів соняшнику, сої тощо.

Стримуючим фактором реалізації генетичного потенціалу національних сортових рослинних ресурсів, як показує досвід розвинутих країн світу та передових господарств України є недоліки з впровадженням нових сортів рослин, які викликають низьким рівнем співпраці власника сорту, виробника насіння і державного регулювання цих процесів.

Висновки. Виходячи з позицій членства України в СОТ та майбутнього — в Європейському Союзі, з урахуванням того, що у Законі України «Про внесення змін до закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 22 листопада 2006 року було вперше в історії введено нову правову норму — «власник прав на поширення вирощування сорту», необхідно:

доопрацювати Закон України «Про насіння і садивний матеріал» де в основу поставити власника сорту (селекціонера);

здійснити заходи про приєднання України до схем сортової сертифікації Міжнародної торгівлі;

завершити акредитацію української лабораторії в міжнародній асоціації з аналізу насіння;

створити при Міністерстві аграрної політики України експертну раду з розвитку селекції та насінництва, як громадсько-консультативний орган.

Використані джерела

1. Шелепов В. В. Сорт і його значення в підвищенні врожайності / В. В. Шелепов [та ін.] // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. — К. : АЛЕФА, 2006. — 140 с.
2. Неттевич Э. Д. Рождение и жизнь сорта: — [2-е. изд.] / Неттевич Э. Д. — М. : Московский рабочий, 1983. — 174 с.
3. Литвиненко Н. А. Теоретичні основи та методи селекції озимої м'якої пшениці на підвищення адаптивного потенціалу для умов Степу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора с-г наук / Н. А. Литвиненко. — К., 2001. — 52 с.
4. Глумачний словник сортознавця. — К. : АЛЕФА, 2007. — 82 с.
5. Шелепов В. В. та ін. Нові сорти пшениці та їх роль в підвищенні врожаю // Актуальні проблеми сучасного землеробства / В. В. Шелепов [та ін.]; доповіді міжн. наук. — практ. конф. — Луганськ, 2003. — С. 575—580.
6. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-ХІІ в останній ред. від 29 листопада 2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
7. Пічкур О. В. Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві: монографія / Пічкур О. В. — К. : Авокадо, 2006. — 804 с.

УДК 657. 222. 92:631. 526. 3

Т. С. Орлова,

*молодший науковий співробітник,
Інститут цукрових буряків УААН*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СОРТІВ РОСЛИН ЯК ОБ'ЄКТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ОЦІНКИ

Розглядаються особливості селекції галузі рослинництва, які впливають на організацію облікового процесу. Висвітлюються проблемні моменти оцінки сорту рослин як об'єкту інтелектуальної власності та результату селекційної діяльності, відображення окремих операцій з ними в бухгалтерському обліку.

Нинішній етап розвитку людського суспільства характеризується активним впливом науки на всі сфери діяльності та впровадженням наукових результатів, втілених у вигляді об'єктів прав інтелектуальної власності у життя. Однією з таких сфер діяльності є селекційна робота галузі рослинництва, яка забезпечує зростаючі потреби сільськогосподарського виробництва в нових високопродуктивних високої якості сортах, конкурентоспроможних як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Мета статті полягає у виявленні особливостей обліку та оцінки сорту рослин як об'єкту інтелектуальної власності.

Дослідженням даної проблеми займалися О. М. Гончар, О. В. Захарчук, М. В. Мельниченко, В. Б. Моссаковський, Т. В. Кононенко, М. Ю. Коденська, Н. М. Перепелиця, І. В. Жураковська, О. В. Пічкур, О. Б. Бутнік-Сіверський та інші.

Основна мета установ аграрної науки, що займаються селекцією рослин полягає у виведенні нових сортів рослин, які являють собою об'єкти інтелектуальної власності. В бухгалтерському обліку вони повинні відображатися як нематеріальні активи і входить до складу активів установи. Проте на сьогоднішній день ці активи ще не набули належного місця. Це пояснюється тим, що як економічна категорія сорти рослин не достатньо досліджені, відсутня методика їх оцінки та порядок відображення окремих операцій з ними в обліку. В статті розглядаються особливості селекції галузі рослинництва, які впливають на організацію облікового процесу, виявляються проблемні моменти обліку та оцінки сорту рослин як об'єкту

інтелектуальної власності та результату селекційної діяльності.

Необхідність виключного права для селекційних рослин вперше визнана Сполученими штатами Америки в 1930 році, коли були введені патенти на рослини. Тільки 1961 р. ці права були закріплені Міжнародною конвенцією по охороні селекційних досягнень. 1967 р. Конвенцією про утворення Всесвітньої організації інтелектуальної власності офіційно запроваджено термін «інтелектуальна власність».

В Україні процес визнання результатів наукових досліджень як об'єктів інтелектуальної власності, в тому числі і сортів рослин, значно затягнувся, про що свідчать дати закріплення прав на ці об'єкти, підстави для їх оцінки та взяття на облік (табл. 1).

Серед проблем, пов'язаних із взяттям на облік об'єктів інтелектуальної власності є той факт, що міжнародними стандартами, зокрема п. 21 МСБО 38 «Нематеріальні активи», передбачено, що ці об'єкти можуть бути взяті на облік, якщо:

а) є ймовірність того, що майбутні економічні вигоди, які відносяться до активу, надходять до суб'єкта господарювання;

б) собівартість активу можна достовірно оцінити.

Ці вимоги продубльовані і в П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», який прийнятий Міністерством

фінансів України і затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18. 10. 1999 р. № 242. Однак, слід підкреслити, що дія і МСФО 38 і П(С)БО 8 розповсюджуються лише на госпрозрахункові підприємства, тобто не поширюються на бюджетну сферу. Крім того передбачено, що витрати на дослідження визнаються як витрати на час їхнього понесення.

Представляє інтерес те, як здійснюються витрати на наукові розробки в різних країнах, а також хто їх виконує. Так, витрати на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) у відсотках до валового внутрішнього продукту 2002 р. становили у США – 2,8 %; Німеччині – 2,5 %; Росії – 1,2 %. В Україні 2002 р. витрати на НДДКР знаходилися на рівні 0,9 % [1], що значно нижче вимог (згідно ст. 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» рівень видатків повинен становити 1,7 %) [2]. Згідно Лісабонського договору ЄС в кожній з країн-членів союзу планується до 2010 р. збільшити частку видатків на наукові дослідження і розробки до 3 % ВВП.

Структура витрат на виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт наступна (табл. 2).

Таблиця 1

Сорти рослин в нормативно-правових актах

№ п/п	Джерело
<i>Як об'єкт інтелектуальної власності</i>	
1	Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 № 435-IV
2	Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21. 04. 1993 N 3116-ХІІ
3	Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин» від 02. 06. 1995 N 209/95-ВР
<i>Як об'єкт бухгалтерського обліку</i>	
4	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 № 996-XVI
5	П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» Затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18. 10. 1999, № 242.
6	МСБО 38 «Нематеріальні активи»
7	Інструкція з обліку основних засобів та інших необоротних активів бюджетних установ від 17. 07. 2000 № 64
8	План рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ та Порядок застосування Плану рахунків бюджетних установ від 10. 12. 1999 № 114
9	Інструкція про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ від 14. 08. 2000 N 497/4718
10	Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків від 26. 08. 1994 N 202/412
11	Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів від 14. 12. 2004 № 1580/10179
<i>Як об'єкт оцінки</i>	
12	Закон України «Про оцінку майна та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12. 07. 2001 N 2658-III
13	Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» від 10. 09. 2003 N 1440
14	Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» від 03. 10. 2007 № 1185
15	Методика оцінки майна від 10. 12. 2003 № 1891
16	Порядок визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік від 13. 12. 2005 № 3162
17	Міжнародні стандарти оцінки
18	Європейські стандарти оцінки
19	Кодекс професійної етики оцінювачів

Кошти промислового сектору є основним джерелом фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок США та Німеччини. Вони займають 2/3 загального обсягу фінансування. В розвинутих країнах спостерігається тенденція щорічного збільшення фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, що здійснюється за рахунок приватних коштів промислових і комерційних підприємств при загальному зниженні державних витрат.

В Росії та Україні основним джерелом фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок є державний бюджет, частка якого постійно зменшується, що пояснюється обмеженістю ресурсів. Тому зростає потреба залучення приватних та іноземних інвестицій та партнерства з приватним сектором.

Для належного вивчення питання щодо взяття на облік об'єктів інтелектуальної власності важливе значення має склад виконавців НДДКР. На жаль аналогічних показників в Україні не виявлено (табл. 3).

Дані таблиці свідчать, що у розвинутих країнах установи та організації підприємницького сектору займають найбільшу частку серед виконавців науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок. Вони, як правило, проводять прикладні дослідження. Фундаментальні дослідження проводять організації та установи державного сектору.

В Німеччині державний науково-дослідний сектор сконцентрований в вищих навчальних закладах, академічних наукових товариствах і внутрішньоуніверситетських центрах. Державний сектор Росії представляють академічні інститути, в рамках яких ведуться комплексні фундаментальні і частково прикладні науково-дослідні роботи. Сектор вищої освіти не такий розвинутий як на Заході, і дослідженнями займаються лише 15 % ВНЗ.

У нашій країні основним суб'єктом, що здійснює наукову та науково-технічну діяльність і проводить фундаментальні дослідження, є державний сектор, зокрема виконавцем науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок є Національна академія наук України, обсяг фінансування якої з державного бюджету за 2008 рік становив понад 2 млрд грн. Крім того, понад асигнування, що були виділені із загального фонду державного бюджету, самостійно отримано 471,0 млн грн, тобто 18,8 % від загального обсягу надходжень.

Науково-дослідну роботу в галузі сільського господарства здійснюють установи Української академії аграрних наук (інститути та національні наукові центри). Вони є основним генератором ідей сільськогосподарського спрямування і забезпечують всезростаючі потреби галузей агропромислового комплексу сучасними необхідними знаннями та інноваціями. Згідно Звіту про використання коштів Державного бюджету України

Таблиця 2

Джерела витрат на НДДКР у окремих країнах (%)

Країна, рік	Джерела фінансування	%
США 2000 рік	бюджетні кошти	26,3
	кошти промисловості	68,4
	кошти інших недержавних джерел	5,3
	Всього	100
Німеччина 2003 рік*	кошти вітчизняних підприємств	66,1
	кошти державних фондів	31,1
	вітчизняні приватні некомерційні кошти	0,4
	іноземні джерела	2,3
	Всього	100
Росія 2005 рік**	кошти федерального і місцевих бюджетів	60,9
	кошти організацій підприємницького сектору	20,7
	власні кошти наукових організацій	9
	позабюджетні кошти	1,7
	іноземні джерела	7,6
	Всього	100
Україна 2008 рік***	власні кошти	60,5
	кошти державного бюджету	2,8
	кошти іноземних інвесторів	0,9
	інші джерела	35,7
	Всього	100

Джерело: * Старокадомский Д. Инновационная политика Германии: достижения и проблемы лидера Европы / Д. Старокадомский, А. Малишев // Наука та інновації. — 2008. — № 1 (Т. 4). — С. 107—114. ** Ленчук Е. Проблемы формирования национальной инновационной системы в России / Е. Ленчук // Наука и инновации. — 2008. — № 6 (63), — С. 48—52. *** Наукова та науково-технічна діяльність (1990—2008 рр.). — К.: Держкомстат України, 2009. — 127 с.

Українською академією аграрних наук за 2008 рік фінансування характеризувалося наступними даними (табл. 4).

Таким чином, фінансування наукової діяльності на 70 % забезпечується за рахунок коштів державного бюджету. Для порівняння, у США та Великій Британії основний обсяг досліджень у сільському господарстві фінансується приватним сектором.

В Україні селекційну діяльність в галузі рослинництва здійснюють інститути та дослідні господарства Української академії аграрних наук, які, як правило, фінансуються за рахунок державного бюджету.

Селекційній діяльності галузі рослинництва притаманні певні особливості, які мають визначальний вплив на організацію облікового процесу в цілому по установі і на ведення обліку сорту рослин як нематеріального активу зокрема. Найбільш характерні з них такі:

селекційна діяльність відноситься до фундаментальних досліджень і має загальнодержавне значення, оскільки проводиться для постійного прогресивного розвитку галузі рослинництва;

селекційна робота потребує значних інвестицій як на науково-дослідне устаткування, так і на проведення безпосередньо самих досліджень тому за-

безпечити фінансування може лише держава і лише незначна частина фінансується за рахунок коштів суб'єктів приватного сектору економіки;

повернення коштів, використаних з державного бюджету на селекційну роботу не обов'язкове;

селекційна робота проводиться за попередньо затвердженою тематикою і кошторисом;

складність визначення понесених витрат на конкретний об'єкт інтелектуальної власності, оскільки фінансується тема в цілому;

фінансується в основному за рахунок державного бюджету і лише незначна частина за господарський розрахунок;

практичність, оскільки система досліджень побудована таким чином, щоб не тільки прикладні, а й фундаментальні дослідження в кінцевому результаті мали практичні напрацювання [3, с. 68–75];

на проведення досліджень можуть мати вплив закони природи і використання біологічних активів;

тривалість досліджень та невизначеність кінцевого наукового результату, в тому числі фінансового від його використання.

Разом з тим слід визнати, що результатом селекційної діяльності можуть стати різні об'єкти інтелектуальної власності (табл. 5).

Виникає потреба уточнення окремих понять, поданих у таблиці 5.

Таблиця 3

Виконавці НДДКР

Країна, рік	Виконавці НДДКР	%
США 2000 рік	промислові науково-дослідні центри	75
	університети і коледжі	11
	державні науково-дослідні лабораторії	7
	інші неприбуткові дослідницькі організації	7
	Всього	100
Німеччина 2003 рік *	підприємства	69,8
	державні науково-дослідні інститути	13,4
	установи вищої школи	16,8
	Всього	100
Росія 2005 рік **	державний сектор	37
	підприємницький сектор	46
	сектор вищої освіти	15
	приватний некомерційний сектор	2
	Всього	100

Джерело: * Старокадомский Д. Инновационная политика Германии: достижения и проблемы лидера Европы / Д. Старокадомский, А. Малишев // Наука та інновації. — 2008. — № 1 (Т. 4). — С. 107–114. ** Ленчук Е. Проблемы формирования национальной инновационной системы в России / Е. Ленчук // Наука и инновации. — 2008. — № 6 (63), — С. 48–52.

Таблиця 4

Фінансування Української академії аграрних наук у 2008 році (млн грн)

Вид фінансування	Касові видатки		Фундаментальні дослідження		Прикладні дослідження і розробки	
	Сума	%	Сума	%	Сума	%
Бюджетні кошти	355,6	68,2	206,0	83,3	149,7	54,7
Кошти спеціального фонду	165,6	31,8	41,4	16,7	124,1	45,3
Всього	521,2	100,0	247,4	100,0	273,8	100,0

Теоретичні основи створення сортів — висунення гіпотези, ідеї щодо ознак (параметрів) сорту, проведення експерименту (перевірка ідеї), висновки та пропозиції для використання.

Нові методи вивчення геному рослин — на молекулярному рівні: картування хромосом різних рослин, створення бібліотек окремих генів рослин.

Принципи створення нових поколінь рослинних організмів — гібридизація, введення нових генів (генетично-модифіковані організми), дія біотичних і абіотичних факторів, апоміктичні рослини.

Біотехнологічні методи прискореного розмноження сільськогосподарських рослин — розмноження рослин частинами, на клітинному рівні, штучне (направлене) запліднення яйцеклітин.

Розробка нових принципів насінництва — зменшення кількості разів репродукування сорту. Дворазова ланкова система насінництва. Застосування біотехнології в насінництві (масове розмноження).

Перераховані результати фундаментальних науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок у селекції рослин можуть стати об'єктом інтелектуальної власності у вигляді винаходу.

Винахід — результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології. Об'єктом винаходу правова охорона якому надається згідно з Законом «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», може бути: процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу [4].

Сорт — штучно створена людиною група рослин, які мають біологічну і морфологічну подібність, з метою одержання високого врожаю та економічного ефекту [5, с. 190].

Різновидами сорту, на які можуть набуватися права, є клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція.

Клон — генетичне однорідне потомство, одержане при вегетативному розмноженні однієї особини [5, с. 190].

Лінія — потомство однієї самозапильної рослини, одержане шляхом статевого розмноження (насіням) [5, с. 190].

Гібрид першого покоління — однорідна сукупність особин, яка щоразу відтворюється шляхом схрещування батьківських форм гетерозисного гібриду [5, с. 190].

Популяція — сукупність осіб одного виду, які мають спільний генофонд і займають певну територію [6, с. 414].

Сорт рослин як об'єкт правової охорони — окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови виникнення правової охорони: може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом, діяльності даного генотипу або комбінації генотипів; може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак; може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту [7].

Особливістю конкретного винаходу в селекції рослинництва є те, що він може мати велику інтелектуальну цінність, проте не матиме вартості, оскільки згідно з П(С)БО 8 п. 9 та МСБО 38 п. 54 витрати на проведення досліджень відображають у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені. Складнощі при відображенні в обліку виникнуть і тоді, коли необхідно буде визначити майбутні економічні вигоди від його використання і при визначенні достовірної вартості. Оскільки складно визначити який об'єм коштів витратили на конкретний створений об'єкт інтелектуальної власності.

Щодо формування витрат на створення сортів рослин, то неможливо розробити єдину методіку, оскільки вона буде відрізнятися як по кожній культурі окремо, так і в межах однієї культури. Оскільки для створення кожного окремого сорту застосовується той чи інший спосіб та використовується відповідна для цього способу технологія, яка в свою чергу може бути як окремим об'єктом інтелектуальної власності, так і складовою частиною сорту. Крім того важко зробити калькуляцію кожного сорту окремо. По-перше, кошти виділяються на тему в цілому (тобто на розробку декількох сортів) і калькуляція

Таблиця 5

Результат науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок у селекції рослин, що втілюється в об'єкт інтелектуальної власності

Вид НДДКР у селекції рослин	Результат НДДКР у селекції рослин	Вид об'єкту інтелектуальної власності
Фундаментальні дослідження	Теоретичні основи створення сортів, нові методи вивчення геному рослин, принципи створення нових поколінь рослинних організмів, нові методи створення сортів рослин, біотехнологічні методи прискореного розмноження сільськогосподарських рослин, розробка нових принципів насінництва культурних рослин та інші.	Винахід
Прикладні дослідження і розробки	Клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція	Сорт рослин

складається теж загальна, по-друге, важко підсумувати витрати на конкретний сорт по роках, по-третє, виведення сорту може тривати декілька років, а термін зберігання бухгалтерських документів становить 3 роки. Тому це ставить під сумнів методику розрахунку вартості сорту за витратним підходом.

На нашу думку, використання реєстрів з метою відображення в бухгалтерському обліку витрат на селекційні процеси створення сортів рослин не може принести належного результату. Селекціонер, починаючи певну роботу, не може передбачити її результату і формувати витрати на подібні розробки немає сенсу, оскільки одночасно виконуються роботи по кількох сортах, що ускладнює достовірність отриманих результатів. Тому доцільно відмовитися від витратної методики оцінки.

Одночасно слід відмітити, що матеріальний носій сорту рослин на відміну від інших об'єктів інтелектуальної власності має істотні відмінності, адже він є донором цінних ознак і вихідним матеріалом при створенні нових сортів, тому виникає необхідність його збереження. Так, незважаючи на відсутність законодавчої бази, в Україні діє Генетичний банк рослин України (Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва), який підпорядкований Українській академії аграрних наук і має статус національного надбання. Зразки сортів рослин сформували цінну колекцію, яка є інтелектуальним та матеріальним надбанням українського народу. Зразки колекції є концентрованим резерватом цінних ознак для використання у сільському господарстві, наукових, експериментальних, екологічних, селекційних та інших програмах. 2008 р. генетичний банк включав 130 тисяч зразків, 345 культур та понад 1252 видів [8, с. 4]. Витрати на збереження сорту несе держава і їх необхідно відшкодувати. Виникає необхідність відраховувати або закладати певну частку витрат на їх послідує збереження в собівартість сортів рослин або створювати відповідний резерв витрат на збереження.

Особливої уваги заслуговує питання доступу до генетичних ресурсів та розподіл вигод від їх використання.

Національний центр генетичних ресурсів рослин України забезпечує накопичення та збереження життєздатних зразків насіння генофонду рослин як їх генетичного різноманіття та донорів цінних ознак при створенні нових сортів. Тому, на нашу думку, в разі комерціалізації сортів, створених в результаті використання зразків генофонду, слід сплачувати до бюджету збір у певному розмірі від вартості цього сорту. Такі відрахування повинні бути постійними і враховуватись при

оцінці сорту. По мірі використання сорту ці кошти мають спрямовуватися і на фінансування виплати роялті. Розмір бюджетного збору та роялті слід затвердити у законодавчому порядку. Кошти цього державного збору мають використовуватися на закладання, підтримання, перезакладання колекцій Національного генетичного банку, поповнення колекції шляхом закупівлі зразків насіння і садивного матеріалу вітчизняних та іноземних сортів і форм рослин, проведення експедицій по збору зразків генофонду рослин в Україні та в інших країнах, адже за останні 50 років у світі втрачено 75 % генетичної бази сільськогосподарських культур.

Висновки. Питання обліку та оцінки сортів рослин як об'єктів інтелектуальної власності потребують подальшого дослідження та якнайшвидшого вирішення. Сорти рослин щодо їх інформаційної природи, як об'єкту обліку, ще недостатньо вивчені і не регламентовані належним чином, зокрема щодо використання витратного методу оцінки, витрат на утримання генофонду України. Застосування МСФЗ та П(С)БО не слід закладати в основу методики ведення обліку сортів рослин в Україні, адже цю роботу виконують заклади УААН, які входять до складу бюджетної сфери.

Використані джерела

1. Семиноженко В. Україна в координатах постіндустріального світу / В. Семиноженко // День [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/material/full/5/1888>.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 грудня 1991 року № 1977-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. Покотилова В. Роль науки у формуванні інноваційного потенціалу агропродовольчого комплексу / В. Покотилова // Економіка АПК. — 2008. — № 7. — С. 68—75.
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 23. 12. 93. № 3769-ХІІ (3769—12) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
5. Сигида В. П. Загальна біологія: навчальний посібник / Сигида В. П., Заплічко Ф. О., Миколайко В. П. — Черкаси. : Брама, 2003. — 364 с.
6. Сельское хозяйство. Большой энциклопедический словарь / [редкол. В. К. Месяц и др.]. — М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. — 656 с.
7. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21. 04. 93. № 3117-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
8. Рябчун В. Брошура Національне сховище зразків генофонду рослин України / [В. Рябчун, Р. Богуславський, М. Герасимов та ін.]. — Х. : Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва, 2008. — 15 с.

М. І. Сайкевич,

к. е. н., доцент,

Т. В. Швець,

к. е. н.,

Житомирський національний агроекологічний університет

МЕТОДИКА ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИРОБНИЧОЇ СТРУКТУРИ ТА ВИРОБНИЧОГО ПЛАНУВАННЯ ОБСЛУГОВУЮЧОГО КООПЕРАТИВУ ПРИ СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ

У статті визначені та охарактеризовані етапи економіко-математичного моделювання виробничого плану обслуговуючого кооперативу при сільській громаді. Обґрунтовані способи інформаційного забезпечення моделі та напрями використання результатів постоптимізаційного аналізу.

Дослідження діяльності кооперативів при сільських громадах дає підстави стверджувати, що лише незначна їх частина функціонує ефективно в нових економічних умовах. Успішність господарювання кооперативів такого типу визначається економічно обґрунтованою стратегічною орієнтацією, наявністю необхідного ресурсного потенціалу, кваліфікованого управлінського апарату, а також системою планування діяльності. Виробниче планування формує загальну місію кооперативного підприємства, забезпечує стратегічний зв'язок між його цілями, ресурсами і потенційними можливостями. Визначення обсягів діяльності кооперативів при сільських громадах в умовах існуючих ресурсних обмежень і виявлення напрямів розширення виробничої бази за допомоги економіко-математичного моделювання є актуальним завданням, що й обумовило мету статті.

Питання створення діючих моделей виробничого планування кооперативів у сільськогосподарській сфері залишається маловивченим. В працях науковців, зокрема, Ф. Горбоноса, Г. Черевка, М. Щербатого, розроблено економіко-технологічну модель виробничого кооперативу у розрізі відносин між партнерами у бурякоцукровому виробництві [3]. В дослідженнях Н. Павленчик математично формалізовано економіко-математичну модель сільськогосподарського виробничого кооперативу власників особистих селянських господарств [1]. Однак, дані методики (розробки) не можуть бути застосовані відносно обслуговуючих кооперативів при сільських громадах, оскільки моделювання діяльності коопе-

ративів такого типу має свою специфіку, яка насамперед пов'язана з їх неприбутковим статусом.

Економіко-математичне моделювання дає змогу в рамках заданих обмежень з великої кількості варіантів виробничого планування і заданого критерію оптимальності вибрати найкращий перспективний напрям щодо співвідношення видів діяльності, які забезпечать найбільшу ефективність кооперативів при сільських громадах і доходність членів-власників.

Застосування економіко-математичного моделювання для визначення виробничого плану доцільно проводити в такій послідовності.

Перший етап — визначення мети моделювання. Метою створення моделі обслуговуючого кооперативу є визначення виробничої структури й виробничого плану діяльності. Виробнича структура включає визначення виробничих підрозділів, їх функціональних обов'язків, кадрового та фінансового забезпечення діяльності цих підрозділів. Виробничий план визначає обсяги конкретних послуг, які має надавати кооператив за певний період. Узгодження потреб у послугах членів кооперативів при сільських громадах з можливостями кооперативу, його ресурсним потенціалом є найголовнішим завданням при плануванні.

Система планування в кооперативах при сільських громадах включає наявність стратегічних і оперативних планів. Стратегічне планування забезпечує їх функціонування в умовах мінливого ринкового середовища. Стратегічні плани діють тривалий час і стосуються важливих сторін діяльності кооперативу (бізнес-план, план диверсифікації основної діяльності тощо). Оперативне планування орієнтоване на проведення певної господарської операції або планування сезонних робіт. Враховуючи сезонність сільськогосподарських робіт, вважаємо за доцільне здійснювати оперативне планування на 1 рік. Менший термін не дасть можливості охопити весь

перелік послуг, що здійснюються господарською одиницею.

Детальніший аналіз забезпечення кооперативу необхідними засобами виробництва і трудовими ресурсами потребує подрібнення періоду планування відповідно до сезонів сільськогосподарських робіт, оскільки навантаження на одиницю ресурсів протягом року змінюється і не може бути розподілене рівномірно. Отже, виробниче планування має включати розробку річних планів з метою врахування всього переліку послуг, необхідних членам-власникам кооперативу і розробку сезонних планів для визначення напружених періодів, терміну трудових контрактів із спеціалістами з маркетингу, захисту рослин тощо, а при необхідності й строків оренди техніки. Пропонована методика не залежить від глибини планового горизонту і може бути використана як для короткострокових сезонних, так і довгострокових стратегічних планів.

Другий етап — визначення цільових орієнтирів діяльності об'єкта моделювання. Стандартна задача виробничого планування передбачає, що критерієм оптимальності є максимізація прибутку. Проте у неприбутковій організації цільовим орієнтиром ефективності її функціонування є збільшення доходів членів-власників. Розв'язання цієї проблеми полягає у визначенні місії кооперативної організації. Такою місією є забезпечення потреб сільської громади в послугах технологічного, маркетингового, інформаційно-консультаційного та інфраструктурного характеру. Конкретизація спектру послуг, визначення їх максимальних обсягів на рівні повного задоволення потреб членів-власників є першим кроком формування моделі діяльності такого кооперативу. Важливим елементом етапу формалізації місії обслуговуючого кооперативу є кількісна оцінка показників послуг у натуральних одиницях (для визначення ступеня задоволення потреб сільської громади) та у вартісних показниках (для визначення рівня економічної ефективності функціонування кооперативу). Визначення потреб в послугах доцільно проводити за допомогою анкетування членів сільської громади та використання досвіду функціонування кооперативу. Результатом цього етапу має бути визначення критерію оптимізації діяльності кооперативного підприємства.

Задамо потреби членів сільської громади у послугах i -виду ($i=1, n$) вектором B . Кожний елемент вектора b_i являє собою обсяг потреб членів кооперативу в послугах i -виду. Всього планується діяльність кооперативу для n видів послуг.

Фактичний обсяг послуг наданих кооперативом членам сільської громади задамо вектором X . Кожний елемент вектора x_i являє собою обсяг i -послуги, що протягом планового періоду буде здійснена кооперативом для своїх членів.

Ступінь відхилення фактичного обсягу послуг кооперативу від потреб сільської громади має бути мінімальним. Ступінь задоволення потреб за різними видами послуг у цільовій функції конкретного виду послуг вимірюється у відсотках

$$\Sigma(b_i - x_i) * 100 \% / b_i \rightarrow \min. \quad (1)$$

Третій етап — оцінка ресурсного потенціалу. Під ресурсним потенціалом розуміємо сукупність основних засобів виробничого призначення, які використовує обслуговуючий кооператив в своїй діяльності, а також трудові ресурси, які можуть бути залучені кооперативом для виконання певних робіт та послуг. Величина і структура виробничого потенціалу можуть бути змінені за результатами моделювання діяльності кооперативу. Земельні площі приймаємо незмінними на весь період планування, тому до складу ресурсного потенціалу за умовами задачі виробничого планування їх не включаємо.

Одним із способів оцінки ресурсного потенціалу є визначення обсягів необхідних ресурсів у відповідності до потреб за допомогою нормативних показників та експертної оцінки. Паралельно необхідно з'ясувати рівень забезпеченості кооперативу наявними ресурсами, зокрема трудовими, фінансовими, матеріально-технічними та ін. Оскільки одним із складників ресурсного потенціалу є трудовий потенціал, необхідно дослідити ступінь забезпеченості кооперативу кваліфікованим персоналом. Трудовий потенціал може включати три групи працівників: постійні, сезонні та контрактні фахівці, які залучаються для виконання конкретних послуг на період менший від терміну планування. На цьому етапі здійснюється перевірка умови: чи достатнім є ресурсний потенціал для задоволення 100 % потреб членів обслуговуючого кооперативу.

Правління кооперативу на основі проведення аналізу ресурсного забезпечення кооперативу і врахування потреб членів-власників в необхідних послугах, має відшукати альтернативні шляхи задоволення цих потреб. Одним із перспективних напрямів є створення кооперативу другого рівня — районного об'єднання кооперативів з надання послуг (або районного багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу). Це другий, якісно вищий етап розвитку сільськогосподарської кооперації, при якому суб'єктами кооперування стають первинні кооперативи, зокрема, кооперативи при сільських громадах.

Додатковим напрямом узгодження обсягів наявних ресурсів з необхідними є пошук шляхів розширення ресурсного потенціалу кооперативів при сільських громадах. Існують різні підходи щодо вирішення цієї проблеми, зокрема оренда необхідних матеріально-технічних засобів, лізинг, прокат тощо. Проблему відсутності кваліфікованого персоналу можливо розв'язати шляхом за-

лучення необхідних фахівців на умовах контракту для виконання певних разових завдань. Коли наявні ресурси узгоджені з потребами, визначається виробнича структура кооперативного підприємства.

Першим наближенням алгоритму задачі виробничого планування для обслуговуючих кооперативів при сільських громадах може стати наступна схема (рис. 1).

Спроби розв'язати завдання третього етапу моделювання на практиці наштовхнулися на серйозну проблему — практично відсутні об'єктивні нормативи, за допомогою яких можна було б визначити обсяги ресурсів, необхідні для задоволення потреб членів кооперативу при сільській громаді.

Альтернативним шляхом оцінки ресурсного потенціалу є оцінка обсягу послуг, які може надати кооператив на існуючій ресурсній базі. Виміри мають здійснюватися в одиницях послуг (га зораних земель, скошеного сіна, од. запліднених корів тощо). Оцінка ресурсного потенціалу кооперативу задається вектором S розмірності n . Кожний елемент вектора s_i вказує обсяг послуг i – виду, який протягом періоду планування може надати кооператив. Необхідною умовою розв'язання задачі є перевищення значень s_i над відповідним b_i . Якщо ця умова виконується, то можна визначити виробничу структуру кооперативу.

Четвертий етап — формалізація обмежень задачі, що складаються з декількох груп. Перша група

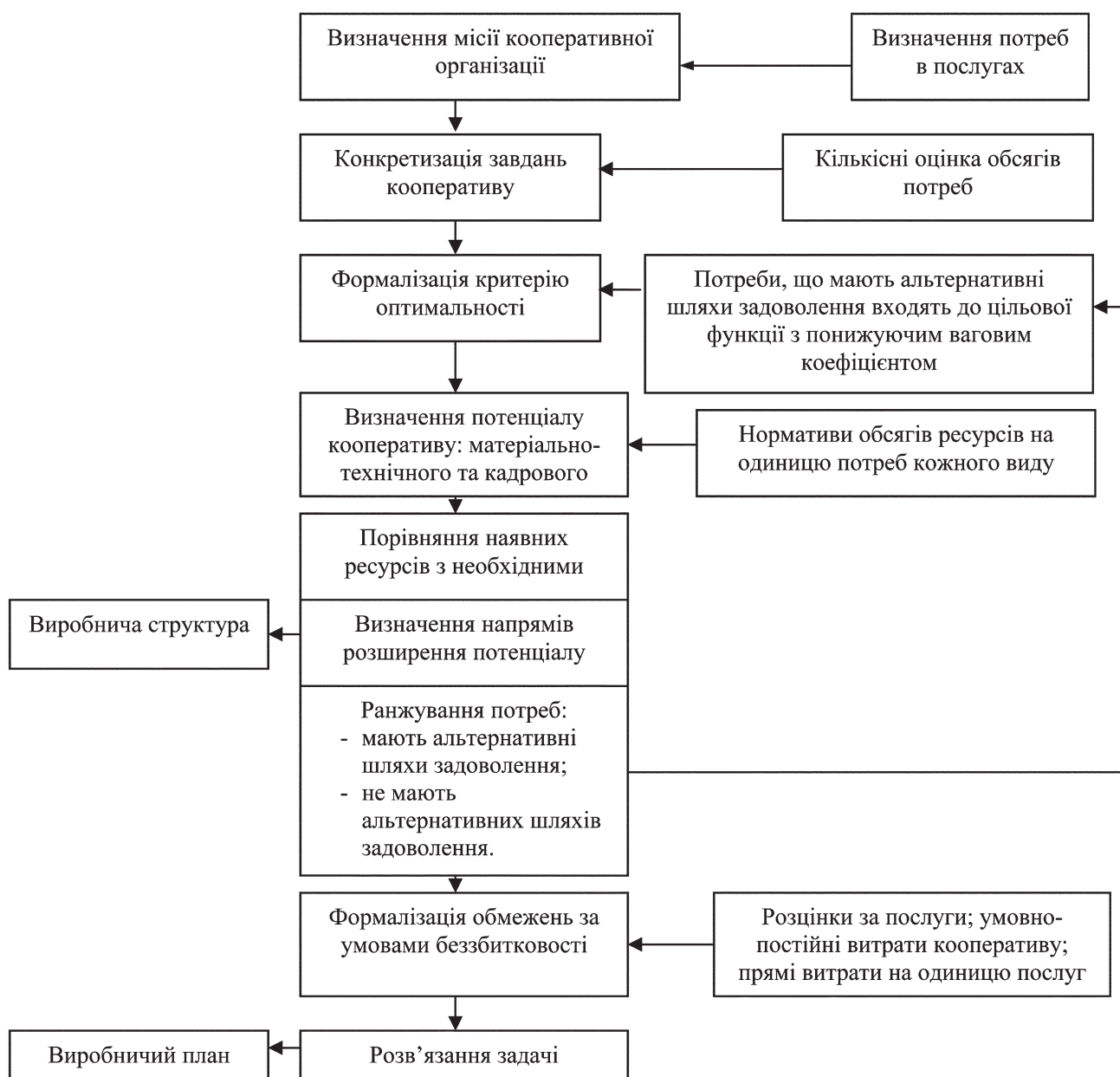

Рис. 1. Алгоритм проведення економіко-математичного моделювання діяльності кооперативів при сільських громадах

обмежень — це обсяги послуг—потреби членів кооперативу

$$x_i \leq b_i, \text{ для всіх } i=1, n. \quad (2)$$

Друга група обмежень стосується ресурсного потенціалу. Слід врахувати, що кооператив має право надавати послуги не тільки членам кооперативу, але й іншим клієнтам, в межах 20 % обсягу послуг кооперативу. Визначимо обсяги послуг «не членам кооперативу» вектором Y . Його розмірність відповідає розмірності вектору X . Згідно нормативно-правової бази [4]

$$\Sigma y_i \leq 0,2 \Sigma(x_i + y_i). \quad (3)$$

Обсяг послуг що планується надати «не членам» кооперативу, y_i порівнюється з прогнозними значеннями d_i . Вектор D формується на основі додаткового опитування на етапі прийняття рішення про необхідність розширення ресурсного потенціалу

$$y_i \leq d_i, i=1, n. \quad (4)$$

Загальний обсяг послуг як членам кооперативу, так і «не членам» має бути не більшим за можливості ресурсного забезпечення. Дану групу обмежень формалізовано представимо формулою

$$y_i + x_i \leq s_i \text{ для кожного } i=1, n. \quad (5)$$

Наступне обмеження стосується умови економічної ефективності обслуговуючого кооперативу. Неприбутковий статус кооперативу не суперечить ефективності його функціонування. Інформаційним забезпечення виконання цього етапу має стати оцінка ринкової вартості послуг, що планує надавати кооператив (вектор P), визначення розцінок послуг для членів кооперативу (вектор C), а також визначення статей витрат, що супроводжуватимуть діяльність кооперативу: умовно — позавиробничі витрати (W) та прямі витрати на одиницю конкретних послуг (вектор F).

Обмеження задачі мають вигляд різниці між ринковою ціною вартості наданих послуг і витратами на здійснення цих послуг в конкретному кооперативі при сільській громаді. Можливим є декілька варіантів розв'язку:

1) розрахунок різниці між вартістю і витратами по кожному виду послуг

$$(p_i - f_i) x_i \geq 0, \text{ для } i = 1, n, \quad (6)$$

де p_i — ринкова вартість одиниці наданої послуги; f_i — витрати на здійснення одиниці послуги.

За такого підходу буде видно «вузькі місця» в діяльності кооперативу, пов'язані з недостатньою його ресурсною та кадровою забезпеченістю. Вирішити проблему «вузьких місць» можливо за рахунок ефекту масштабу, впровадження продуктивніших технологій чи залучення кооперативу вищого рівня. Недоліком такого підходу є проблема розподілу загально виробничих витрат за видами послуг. Крім того, якщо певні послуги будуть збитковими і тільки збитковими, то задача не буде мати розв'язку, хоча обслуговуючий кооператив в цілому буде беззбит-

ковим і матиме можливість покривати ці збитки за рахунок доходів (надходжень) від інших послуг;

2) розрахунок відхилення валових витрат від валової вартості наданих послуг. В цьому випадку матимемо одне загальне обмеження по беззбитковості

$$\Sigma p_i x_i - \Sigma q_i x_i \geq 0. \quad (7)$$

Перевагою такого підходу є відносна простота розрахунків. Більше того, якщо складно виділити витрати на одиницю конкретних послуг, можна модифікувати останнє обмеження

$$\Sigma p_i x_i - TC \geq 0, \quad (8),$$

де TC — валові витрати кооперативу за плановий період.

Формалізація обмеження у такий спосіб дає можливість врахувати покриття збитків кооперативу при сільській громаді з окремих видів важливих послуг надходженнями від інших послуг. Такий метод визначення обмежень дещо звужує можливості постоптимізаційного аналізу, який є необхідною умовою стратегічної діяльності кооперативного підприємства в умовах мінливого внутрішнього і зовнішнього ринкового середовища. Цей спосіб визначення обмежень є придатним лише в окремих випадках, коли обсяги потреб, ціни й витрати можна вважати постійними протягом всього періоду планування.

Доцільнішим є застосування комбінованого підходу, який поєднує обидва попередні, а також враховує послуги, надані кооперативом не членам кооперативу. У підсумку обмеження виглядатиме так

$$\Sigma(p_i - q_i)(x_i + y_i) - W \geq 0, \quad (9)$$

де p_i — ринкова розцінка одиниці послуг; q_i — виробнича собівартість одиниці послуг; W — позавиробничі витрати кооперативу за плановий період. Обсяг цих витрат значною мірою залежить від ресурсного потенціалу та необхідності утримувати інфраструктурні одиниці кооперативного підприємства.

Виконання обмеження у формулі (9) стає індикатором економічної ефективності роботи кооперативу. Не виконання цього обмеження може стати причиною нерозв'язаності задачі в цілому. В такому випадку потрібно здійснити поелементний аналіз обмеження (для кожного виду послуг), оцінити величину позавиробничих витрат, відшукати резерви зниження витрат. Якщо такий аналіз не дасть позитивних результатів, до обмеження варто включити у вигляді доданка максимально прийнятну суму пайових внесків для покриття можливих збитків. Негативний результат на цьому етапі може свідчити про економічну неефективність роботи кооперативу і необхідність перегляду самої концепції існування даного господарського об'єднання.

Якщо обмеження у формулі (9) виконується, то є можливість надавати послуги членам кооперативу за розцінками, наближеними до собівартості, наскільки це можливо за умови збереження беззбитковості ко-

оперативу. Визначення планових розцінок для членів кооперативу є результатом постоптимізаційного аналізу даної задачі.

Визначимо розцінки для членів кооперативу як вектор C , що має розмірність n . Модифіковане обмеження (9) приймає вигляд

$$\sum p_i y_i + \sum c_i x_i - \sum q_i (x_i + y_i) - W \geq 0. \quad (10)$$

П'ятий етап. Розв'язання оптимізаційної задачі виробничого планування. З урахуванням поправок і модифікацій, що виникли в процесі

розробки й адаптації інформаційної бази моделі, можна визначити задачу виробничого планування діяльності кооперативу як сукупність цільової функції (1) та обмежень (2), (3), (4), (5) та (10), а також умови невід'ємності (11) для всіх економічних змінних x_i та y_i

$$x_i \geq 0, y_i \geq 0 \text{ для } i = 1, n. \quad (11)$$

Загальна схема алгоритму здійснення моделювання діяльності кооперативу має наступний вигляд (рис. 2).

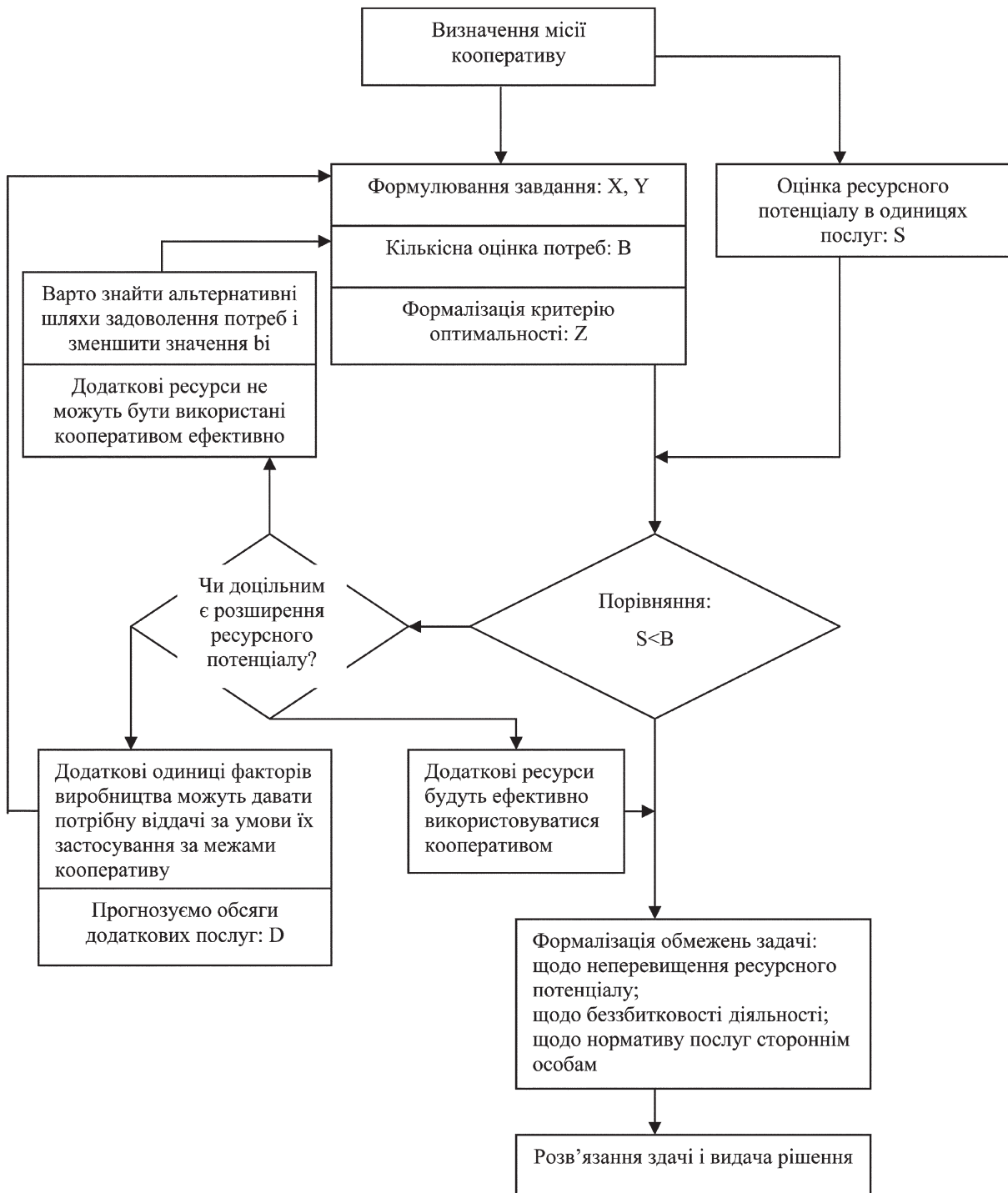

Рис. 2. Алгоритм здійснення моделювання діяльності кооперативів при сільських громадах

Порівняно з попередньої схемою процесу моделювання виробничої діяльності кооперативу, дана схема має новий принциповий елемент: прийняття рішення про доцільність розширення ресурсного потенціалу. Найбільш дискусійним моментом у прийнятті рішення про доцільність придбання додаткових засобів виробництва та залучення додаткових працівників є застосування критерію «ефективності».

Проблема полягає в тому, що використовувати вартісні оцінки для визначення економічної ефективності можливо лише на основі об'єктивних ринкових цін. Для обслуговуючого кооперативу, який надає послуги за цінами, максимально наближеними до собівартості такий критерій є актуальним, проте буде мати деяку специфіку.

Альтернативним способом прийняття рішення про доцільність розширення ресурсного потенціалу кооперативу є порівняння потужностей засобу (річного обсягу людино-годин тощо) з потребою в послугах даної одиниці факторів виробництва. За експертною оцінкою визначаємо, що ефективним вважається залучення додаткової одиниці виробничого потенціалу, якщо можливим є завантаження її на 75 %.

Якщо можливість задоволення потреби в поточних умовах відсутня, то по кожній позиції ресурсного потенціалу виділяємо одиницю, яка є «вузьким місцем» та визначаємо можливий напрям узгодження потреб з ресурсами. Розширення ресурсної бази є доцільним, якщо розбіжність між b_i та s_i не менша ніж 75 % планової потужності засобу виробництва, або якщо наявна достовірна інформація про можливість застосування та обсяги використання даного засобу для інших осіб, але в межах 20 % від загального обороту кооперативу (d_i). В іншому випадку значення b_i підлягають зменшенню, а правління кооперативу відшукує можливості альтернативного задоволення потреби i .

Розцінки за послуги, що діють в кооперативі, фактично включають лише зовнішні або бухгалтерські витрати. Зовнішніми вважають витрати, що сплачуються господарською одиницею постачальникам ресурсів, які не є власниками цього підприємства. Ринкові розцінки враховують не лише зовнішні, а й внутрішні витрати ресурсів, що належать власникам підприємства. Прикладами внутрішніх витрат є відшкодування підприємницьких здібностей, прибуток на власний вкладений капітал тощо. Якщо загальна виручка, яку отримує кооператив з розрахунку власних розцінок, покриває сумарні витрати діяльності, то можна говорити про бухгалтерську беззбитковість. Сумарна виручка за ринковими розцінками свідчить про економічну ефективність (чи неефективність) функціонування кооперативу.

Запропонована модель була використана на практиці з метою оптимізації виробничої структури та планування діяльності кооперативу «Жубровицький», що функціонує при сільській громаді в Олевському районі Житомирської області. Кооператив надає послуги з обробітку земельних ділянок, збирання врожаю та обмолоту зернових, послуги з реалізації сільськогосподарської продукції, транспортні послуги. З метою виявлення потреб членів кооперативу в послугах та визначення його валових витрат було розроблено спеціальну анкету. Вихідні дані для проведення розрахунків наведено в табл. 1.

Аналіз вихідних даних, що характеризують забезпеченість кооперативу основними видами ресурсів, здійснено в розрізі окремих видів послуг (S_i).

При розробці економіко-математичної моделі виробничої діяльності кооперативу при сільській громаді вводяться такі змінні: x_1 – оранка городів; x_2 – косіння трав; x_3 – штучне осіменіння; x_4 – обмолот зерна; x_5 – помел зернових; x_6 – постачання комбікормів; x_7 – реалізація молока; x_8 – реалізація м'яса, x_9 – реалізація овочів; x_{10} – реалізація фруктів

Таблиця 1

Вихідні дані для побудови економіко-математичної моделі

$i = 1, n$	Вид послуг	Од. виміру	Обсяг потреб в послугах, b_i	Фактично надано послуг, x_i	Відхилення, $\frac{b_i - x_i}{b_i} * 100\%$	Оцінка наявного потенціалу в одиницях послуг, S_i
1	Оранка городів	га	300	250	16,6667	250
2	Косіння трав	га	8	4	50	52,5
3	Штучне осіменіння	голів	100	50	50	130
4	Обмолот зерна	га	54	44	18,51852	210
5	Помел зернових	ц	490	430	12,2449	430
6	Постачання комбікормів	т	10	3	70	10
7	Реалізація молока	т	800	743	7,130875	1485
8	Реалізація м'яса	т	40	4,9	87,75	40
9	Реалізація овочів	т	50	41	18,56	50
10	Реалізація фруктів	т	5	1,7	66	5
11	Значення Z		*	*	396,871	*

**Результати оптимізації виробничого плану діяльності кооперативу «Жубровицький»
Олевського району Житомирської області**

Вид послуг	Од. виміру	Обсяг потреб в послугах	Розрахункове значення обсягів послуг	
			для членів кооперативу	для інших осіб
Оранка городів	га	300	250	0
Косіння трав	га	8	8	25
Штучне осіменіння	голів	100	100	17
Обмолот зерна	га	54	54	8,9
Помол зернових	ц	490	430	0
Постачання комбікормів	т	10	10	0
Реалізація молока	т	800	800	200
Реалізація м'яса	т	40	40	0
Реалізація овочів	т	50	50	0
Реалізація фруктів	т	5	5	0

(послуги наданні членам кооперативу) та змінну y_i , де $i = 1, n$ — для осіб, що не є членами кооперативу.

В результаті розв'язання задачі оптимізації отримано виробничий план діяльності кооперативу щодо надання конкретних видів послуг (табл. 2). Цей план передбачає раціональніше використання наявних та залучених виробничих потужностей за рахунок надання послуг членам сільської громади й іншим особам. Доцільним вбачається розширення виробничого потенціалу у сфері ветеринарного обслуговування і забезпечення реалізації виробленої продукції.

Визначені обсяги послуг забезпечують максимально можливий ступінь задоволення потреб членів кооперативу (значення цільової функції зменшується з 396,871 до 28,912), а також беззбитковість його діяльності. Послуги з обробітку земельних ділянок та помелу зернових, за результатами оптимізації, в повному обсязі залишаються незадоволеними, оскільки придбання додаткових одиниць техніки визнане неефективним. Обсяг послуг, які неможливо задовольнити в межах даного обслуговуючого кооперативу, вказує на перспективи розвитку кооперативних утворень вищого рівня — регіональних багатофункціональних обслуговуючих кооперативів, які виконуватимуть декілька функцій. З одного боку, до регіонального кооперативу будуть делегуватись надлишкові ресурси кооперативу при сільській громаді, а з іншого, — цей кооператив матиме змогу отримувати необхідні послуги з кооперативу вищого рівня.

Висновки. Реалізація економіко-математичної моделі дає змогу визначити обсяги послуг x_p , що будуть надаватися членам кооперативу та y_i — що надаватимуться стороннім особам з метою повнішого використання ресурсної бази кооперативу. Обсяги послуг (план виробництва) забезпечують максимально можливий ступінь задоволення потреб членів кооперативу, а також беззбитковість його діяльності (або мінімально прийнятну суму пайових внесків,

що покриватимуть збитки). Крім того, процес формалізації обмежень задачі дає можливість визначити «вузькі місця» у виробничій структурі кооперативу, виділити перспективні напрями розширення виробничого потенціалу. Обсяги послуг які неможливо задовольнити в межах даного кооперативу визначають перспективи розвитку кооперативних утворень вищого рівня. За допомоги постоптимізаційного аналізу задачі визначаються мінімальні розцінки на послуги, які можуть бути встановлені для членів кооперативу. В подальших дослідженнях доцільним є детальне теоретичне визначення випадків неможливості розв'язання задачі, вдосконалення прийомів прогнозування обсягів потреб в послугах членам кооперативу й іншим особам, а також нормативів використання ресурсів на одиницю послуг; визначення меж ефективного завантаження одиниці ресурсної бази обслуговуючого кооперативу. Завданням окремого дослідження проблеми виробничого планування обслуговуючих кооперативів має стати питання узгодження сезонних планів з річними, в частині «залучення ззовні» додаткових одиниць виробничого потенціалу.

Використані джерела

1. Павленчик Н. Ф. Кооперація в агробізнесі Львівської області: дис... канд. ек. наук: 08. 07. 02 / Н. Ф. Павленчик. — Житомир, 2003. — 20 с.
2. Хазанова Л. Э. Математическое моделирование в экономике: учеб. пособ. / Хазанова Л. Э. — М. : БЕК, 1998. — 141 с.
3. Черевко Г. В. Економіко-технологічна модель кооперації в АПК / Г. В. Черевко, Ф. В. Горбонос, М. В. Щербатий // Економіка АПК. — 1998. — № 11. — С. 20—25.
4. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 39. — С. 683—695.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ФАХОВИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Визначено основні напрями створення ефективних умов для економічної безпеки фахового об'єднання. Встановлено функціональні цілі і основні складники економічної безпеки підприємства. Розроблено комплекс заходів для попередження і мінімізації негативного впливу на економічну безпеку фахового об'єднання.

На сучасному етапі розвитку України надається недостатньо уваги питанням економічної безпеки фахових формувань. На думку автора, цей напрям наукового дослідження може створити умови, при яких власники суб'єктів господарювання — члени виробничих об'єднань, розуміючи необхідність дотримання вимог економічної безпеки приватних підприємств, своїми діями і діями своїх підлеглих будуть забезпечувати колективну економічну безпеку формування, до складу якого вони входять та інтереси якого вони представляють.

Для того щоб керівники підприємств розуміли необхідність колективної економічної безпеки, потрібно встановити напрями за якими варто будувати систему економічної безпеки об'єднання, розробити заходи, які потрібно реалізувати для функціонування системи економічної безпеки формування та його учасників, а також дати визначення, що таке економічна безпека фахових об'єднань.

Автор вважає, що *економічна безпека фахового об'єднання* — це відповідна сукупність спільних ресурсів його учасників (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки, методики, нормативних документів), розуміння узгодженого проведення організаційних заходів, які забезпечать найефективніші результати для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, мінімізують негативний вплив факторів внутрішнього і зовнішнього середовища як для об'єднання в цілому, так і для кожного його члена зокрема.

До основних напрямів створення ефективних умов для економічної безпеки фахового об'єднання відносяться:

акумулювання певного обсягу відповідного переліку спільних ресурсів учасників об'єднання, які необхідні для реалізації заходів по економічній безпеці об'єднання і кожного учасника;

законодавчо-нормативне забезпечення прав і можливостей фахового об'єднання щодо створення відповідних умов економічної безпеки в цілому і кожного учасника зокрема;

розробка узгоджених з усіма учасниками об'єднання організаційних заходів та методики їх впровадження, що збалансує інтереси всіх суб'єктів господарювання — членів формування щодо захисту їх індивідуальної і колективної економічної безпеки;

моделювання (прогнозування) можливого впливу зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовища на ефективність економічної безпеки фахового об'єднання і його учасників та забезпечення мінімізації негативного впливу цих факторів;

розробка посадових інструкцій для працівників і положень про відділи економічної безпеки, які своїми діями повинні створити умови для стабільного економічного, науково-технічного і соціального розвитку фахового об'єднання та його учасників;

проведення заходів щодо підготовки і підвищення кваліфікації працівників, які повинні розробити систему економічної безпеки фахового об'єднання, забезпечити її ефективне функціонування та постійне адаптування до зміни впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Основні напрями ефективних умов створення і функціонування системи економічної безпеки фахового об'єднання можна представити у вигляді взаємопов'язаних між собою елементів, рис. 1:

Щоб мати позитивний результат від функціонування запропонованої системи для фахового об'єднання в цілому, необхідно розуміти основні функціональні цілі економічної безпеки підприємства, що є членом цього об'єднання, зокрема. До основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства відносяться:

забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства (організації);

забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання;

досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством (організацією);

досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;

мінімізація негативного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;

якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства (організації);

Рис. 1. Система економічної безпеки фахового об'єднання

забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [1].

На основі встановлених функціональних цілей економічної безпеки С. Ф. Покропивний визначив такі основні складники економічної безпеки підприємства:

фінансовий — досягнення найефективнішого використання корпоративних ресурсів;

інтелектуальний і кадровий — збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективне управління персоналом;

техніко-технологічний — ступінь відповідності технологій сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів;

політико-правовий — всебічне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства;

інформаційний — ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства (організації);

екологічний — дотримання чинних екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля;

силовий — забезпечення фізичної безпеки працівників фірми (передусім керівників) і збереження її майна.

Основні поняття економічної безпеки підприємства необхідно розглядати як одні із головних складових діяльності фахового об'єднання. При цьому доцільно встановити можливі джерела негативного впливу на економічну безпеку як учасників об'єднання, так і самого об'єднання [2].

Аналіз діяльності функціонуючих фахових об'єднань і практичний досвід автора, дає можливість стверджувати, що негативний вплив на економічну безпеку може носити об'єктивний і суб'єктивний характер та походити від окремих осіб або суб'єктів господарювання — членів об'єднання, а також від небажаних змін, для ефективної діяльності формування, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Саме тому загальними джерелами негативного впливу на економічну безпеку фахового об'єднання можуть бути:

порушення принципу збалансованості інтересів керівних органів об'єднання, його учасників та зацікавлених сторін, а також рівноправності при прийнятті рішень і прозорості діяльності та звітності;

свідомі або несвідомі дії окремих посадових осіб;

свідомі чи несвідомі дії однієї або групи зацікавлених сторін;

зміна факторів внутрішнього середовища;
зміна впливу факторів зовнішнього середовища;
неможливість оперативно реагувати на зміну факторів внутрішнього середовища та на вплив факторів зовнішнього середовища;

непідготовлені системи економічної безпеки до можливого впливу факторів зовнішнього середовища;

втрата можливості адаптуватись чи можливості впровадження сучасних вимог міжнародних стандартів.

Співставлення основних можливих напрямів економічної безпеки кожного із учасників та фахового об'єднання в цілому і джерел негативного впливу зумовлює необхідність розробки комплексу узгоджених заходів, які, на думку автора, можуть бути використані керівництвом формування та його учасниками для попередження і мінімізації такого впливу.

Такими заходами є:

розробка основних стандартів ефективного функціонування системи економічної безпеки формування і його учасників;

підготовка Положення про відділи системи економічної безпеки та посадових інструкцій для виконавців цих відділів, узгоджених з функціонуванням структурних підрозділів об'єднання та систем управління суб'єктів господарювання його учасників;

розробка методики впровадження та налагодження діяльності системи економічної безпеки формування в цілому і для кожного учасника зокрема;

підбір, розстановка і підготовка кадрового персоналу, який фахово забезпечить ефективність функціонування системи економічної безпеки об'єднання та його учасників;

прогнозування і моделювання можливих ситуацій функціонування системи економічної безпеки;

стратегічне і тактичне планування заходів по ефективному функціонуванню системи економічної безпеки об'єднання та його учасників;

узгодження заходів по ефективному функціонуванню системи економічної безпеки із загально організаційними заходами розвитку формування та заходами діяльності учасників об'єднання;

ресурсне забезпечення реалізації заходів по ефективному функціонуванню системи економічної безпеки формування і його учасників;

створення необхідної системи контролю, яка забезпечить ефективне функціонування системи економічної безпеки об'єднання і його учасників;

оперативна реалізація заходів по ефективному функціонуванню системи економічної безпеки та ефективному використанню необхідних ресурсів;

внесення необхідних коригуючих дій, у разі відхилень від встановлених стандартів, для підтримання ефективного функціонування системи економічної безпеки об'єднання і його учасників на необхідному рівні;

аналіз причин, що привели до певних відхилень ефективного функціонування одного із елементів системи економічної безпеки формування, системи в цілому або одного із його учасників зокрема;

об'єктивна оцінка участі кожного працівника у забезпечення ефективного функціонування системи економічної безпеки формування і кожного із його учасників;

коригування основних стандартів та методики впровадження ефективного функціонування системи економічної безпеки фахового об'єднання та його учасників з урахуванням виявлених причин відхилень, можливої зміни факторів внутрішнього середовища та впливу факторів зовнішнього середовища.

Узагальнюючи розглянуте, представимо систему колективної економічної безпеки фахового об'єднання і його учасників у вигляді схеми (рис. 2).

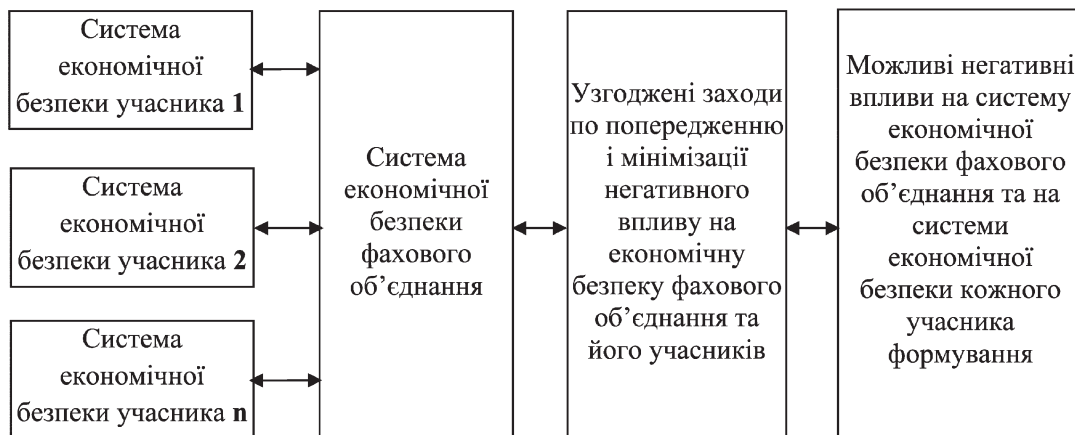

Рис. 2. Система колективної економічної безпеки фахового об'єднання та його учасників

Висновки. Узгоджені заходи з попередження і мінімізації негативного впливу на економічну безпеку фахового об'єднання та його учасників повинні забезпечити швидке адаптування до можливої зміни факторів внутрішнього середовища і, головне, до негативного впливу факторів прямої і непрямої дії зовнішнього середовища. При негативному впливі факторів, для усунення відхилень, необхідно залучати додаткові ресурси і провести ряд коригуючих управлінських дій, а при позитивному впливі — встановлювати можливу економію ресурсів, їх акумулювання та використання

при реалізації заходів. Спільна реалізація заходів об'єднання і кожного учасника є не послідовним, а паралельно-послідовним процесом, що забезпечує їх ефективність та економію необхідного ресурсного потенціалу.

Використані джерела

1. Економіка підприємства: підручник; за заг. ред. С. Ф. Покропівного. — [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. — К. : КНЕУ, 2001. — 528 с.
2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.infolib.dp.ua/ekonompp/1/181.html>

УДК 330.357:331.108

Л. С. Федорняк,
аспірант,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто теоретико-методологічні засади економічної та соціальної ефективності, ефективності праці та показники ефективності управління персоналом.

У процесі започаткування або здійснення будь-якої діяльності, господарюючі суб'єкти планують витрати та прибутки, розраховують очікувану ефективність. З огляду на наведене в Господарському кодексі України (ст. 3. 42) тлумачення підприємництва, як «господарської діяльності, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів з метою одержання прибутку» та підприємства (ст. 62) як самостійного суб'єкта господарювання, створеного для задоволення суспільних та особистих потреб, робимо висновок, що суб'єкти господарювання, в тому числі в аграрному секторі, функціонують на комерційних засадах для отримання економічного і соціального результату. Оскільки організація формування та використання персоналу є однією з невід'ємних складових управлінської діяльності, зокрема менеджменту персоналу, від якого залежить ефективність підприємства в цілому, вона також повинна спрямовуватись на отримання позитивного результату у вигляді певних показників.

Показники ефективності діяльності підприємств та управління персоналом розглянуто у працях В. Г. Андрійчука, М. А. Болюха, Н. І. Ва-

силеньки, О. І. Кузьмака, М. Й. Маліка, Н. В. Прижигалінської, С. В. Тищенко, Ф. І. Хміля та ін. Зважаючи на підвищення ролі менеджменту персоналу в усіх сферах управління підприємством, детальнішого висвітлення потребують показники соціально-економічної ефективності організації формування та використання персоналу аграрних підприємств.

Для визначення показників соціально-економічної ефективності організації формування та використання персоналу агроформувань необхідно детальніше розглянути категорії «ефект» та «ефективність».

Ефект трактується як «результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів» [2, с. 268]. В економічній енциклопедії він розглядається як «досягнутий результат у різних формах вияву (матеріальний, грошовий, просування по службі, соціальний)» [3, с. 505]. Щодо економічного ефекту, то ним визнається «корисний результат економічної діяльності, який вимірюється як різниця між грошовими доходами від такої діяльності та грошовими витратами на її здійснення» [4, с. 462]. Ф. І. Хміль наводить визначення ефекту (лат. *effectivus* — виконання, дія) як результату, порядку певних дій [5, с. 395]; М. Й. Малік зосереджує увагу на тому, що це — «результат (позитивний або негативний),

опосередкований певними діями чи затратами ресурсів, досягнення деякого заданого результату» [6, с. 329]. Ефективність — «здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат» [3, с. 508]. В основному такої думки дотримуються В. Г. Андрійчук [7, с. 397–398], М. Й. Малік [6, с. 329] та Ф. І. Хміль [5, с. 395]. Тобто, говорячи про ефективність, слід мати на увазі позитивне її спрямування, коли результат (дохід) від певної діяльності (процесу) перевищує витрати на її здійснення.

Стосовно ефективності сільського господарства в цілому, то вона визначається як «результативність господарської та фінансової діяльності суб'єктів господарювання, здатних забезпечити високі показники продуктивності праці, зниження фондівіддачі та собівартості, зростання рентабельності і врожайності сільськогосподарських культур та ін.» [3, с. 514].

Розглядаючи категорію ефективності, зважаючи на специфіку сільськогосподарського виробництва, В. Г. Андрійчук виокремлює такі її види: технологічну (результат взаємодії факторів виробництва, що характеризує досягнуту продуктивність живих організмів, які використовуються в сільському господарстві як засоби виробництва); економічну (співвідношення між ресурсами і результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва); соціальну (є похідною від економічної і відображає поліпшення соціальних умов життя людей — покращення умов праці і побуту, рівня зайнятості і безпеки, зовнішнього довкілля, скорочення тривалості робочого тижня без зменшення заробітної плати, ліквідація важкої фізичної праці) [7, с. 397–400]. Економічна ефективність в енциклопедії трактується як досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці. Її також вважають формою вияву закону економії часу, через зростання продуктивності праці. Соціальна ефективність полягає у відповідності результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства [3, с. 508; 515]. Наголошується, що поняття «ефективність» охоплює не лише економічні аспекти (зіставлення економічного результату та витрат на його досягнення), але й соціальні (поліпшення умов праці й відпочинку працівників, підвищення інтересу до праці, покращення психологічного клімату в колективі) [6, с. 330, 333].

Ефективність праці відображає «співвідношення між результативністю праці та величиною витрат (в тому числі ступенем раціонального використання ресурсів), що виражається у досягненні максимального ефекту за мінімальних витрат» [3, с. 512]. Ефективність управлінської праці вважається соціально-економічною категорією, яка розкри-

ває взаємозв'язок між результатами управлінської діяльності, вираженими техніко-економічними й соціальними ефектами, затратами управлінської праці на досягнення цих результатів. Зазначається, що «всі процеси, які відбуваються в організації, підпадають під управлінський вплив, тому результат від кожного з них можна вважати результатом управління (управлінським ефектом)», а більшість показників, які відображають рівень ефективності підприємства, вказують на рівень ефективності функціонування існуючої системи управління [6, с. 331–334]. Н. І. Василенка вважає, що ефективність використання персоналу підприємства виражає результативність його праці, яка може бути визначена як відношення доходу, отриманого за рахунок використання певної кількості робочої сили, до витрат, які пов'язані з оплатою праці персоналу [8, с. 7–8].

Серед показників, що характеризують ефективність управління, дослідники називають ті, що відображають результати господарської діяльності підприємства. Пропонується показники господарської діяльності аграрних підприємств вважати результативними показниками управлінських дій, «індикаторами рівня ефективності менеджменту», оскільки «в чистому вигляді ефект від менеджменту визначити досить важко». При цьому розмежовуються показники ефективності менеджменту господарської діяльності та менеджменту персоналу [9, с. 3, 10]. Н. В. Прижигалінська до показників економічної ефективності використання кадрового потенціалу сільськогосподарського підприємства зараховує кінцеві результати діяльності суб'єкта господарювання [10, с. 8]. Ф. І. Хміль дотримується думки про неможливість виведення єдиного показника ефективності управління і пропонує використовувати систему кількісних і якісних показників [5, с. 397–411]. С. Ф. Покропивний також зазначає, що «ефективність використання трудових ресурсів виявляється тільки через показники, що характеризують кінцеві результати діяльності підприємства» [11, с. 79].

Більшість дослідників для оцінки ефективності управління персоналом підприємства найчастіше пропонують використовувати показники прибутку, рентабельності, продуктивності праці та динаміки (руху) персоналу, проте, *по-перше*, не виокремлюють допоміжні показники, які впливають на результативні; *по-друге* — не вказують на взаємозв'язок (взаємозалежність) між ними; *по-третє* — не розглядають показники, які характеризують організаційні аспекти управлінської діяльності (табл.).

В результаті вивчення та узагальнення досліджень різних авторів, нами систематизовано показники соціально-економічної ефективності організації формування та використання персоналу агроформувань (рис.).

Показники ефективності управління персоналом підприємства

Показник
<i>Соціальної ефективності</i> : питома вага прибутку, направлено на соціальні заходи в загальній масі чистого прибутку, його величина на одного середньооблікового працівника (в динаміці) [7, с. 399—400]; <i>раціонального використання всіх категорій працівників аграрних підприємств</i> : показники динаміки робочої сили — коефіцієнти найму, вибуття, створення нових робочих місць, використання запасу праці, трудової активності працівників, використання робочого часу, виконання норм виробітку, показники сезонності виробництва, ступінь відданості персоналу підприємству, продуктивність праці [7, с. 224—229].
<i>Використання трудових ресурсів</i> : дані про чисельність персоналу різних категорій і професій, його кваліфікацію та освітній рівень, про втрати робочого часу, кількість виробленої продукції або виконаних робіт, відомості про рух особового складу підприємства, продуктивність праці [12, с. 377].
<i>Ефективності використання трудового потенціалу працівників сільськогосподарських підприємств</i> : підвищення (зниження) рівня і темпів продуктивності праці, динаміка основних параметрів зайнятості і безробіття, соціальний аспект ефективності використання трудового потенціалу, трудовий потенціал у системі показників розвитку економіки країни [8, с. 7—8].
<i>Рівня організації праці</i> : коефіцієнти розподілу праці робітників, раціональності прийомів праці, організації робочих місць, нормування праці, трудової дисципліни, обслуговування робітників, творчої активності робітників [13, с. 31].
<i>Результативності управління персоналом</i> : валова продукція та прибуток на одного працівника, індекс продуктивності праці; <i>управлінського впливу на формування, розвиток і використання кадрового потенціалу організації</i> : плинність кадрів, витрати на навчання й перепідготовку, завантаження персоналу роботою, використання фонду робочого часу; [6, с. 331- 334].
<i>Економічної ефективності використання кадрового потенціалу сільськогосподарського підприємства</i> : кінцеві результати діяльності суб'єкта господарювання (обсяг виробництва, прибуток, рівень рентабельності і т. ін.); результативність, якість та складність трудової діяльності (продуктивність праці, темпи зростання продуктивності і зарплати, частка фонду оплати праці в собівартості продукції, втрати робочого часу, коефіцієнти складності праці і т. ін.); оцінки форм та методів роботи з персоналом (плинність кадрів, рівень кваліфікації персоналу, рівень трудової дисципліни, соціально-психологічний клімат у колективі, привабливість праці і т. ін.) [10, с. 8].
<i>Ефективності управління</i> : кількісні — трудові, фінансові, економія часу працівників управління; якісні — науково-технічний рівень процесів управління, кваліфікація працівників управління, рівень обґрунтованості управлінських рішень, культура управління, надійність (безвідмовність) системи управління, достовірність і повнота інформації, яка збирається, обробляється і зберігається в системі управління, своєчасність виконання функцій, операцій і процедур, умови праці управлінського персоналу; <i>діяльності служби персоналу</i> : ефективність кадрового планування, організації добору і відбору працівників, адміністрування витрат на утримання персоналу та його винагородження, оцінювання й атестування персоналу, професійного розвитку й навчання, формування та підготовки резерву кадрів, управління мобільністю й вивільненням персоналу, ефективність управління соціальним розвитком колективу, ефективність управління соціальним партнерством в організації [5, с. 397—411].
<i>Менеджменту персоналу</i> : рентабельність, продуктивність праці, розмір заробітної плати, плинність кадрів [9, с. 16].

Вважаємо, що це показники ефективності діяльності підприємства, праці персоналу та створених на підприємстві умов праці. Об'єктивний вплив на ефективність функціонування підприємства чинять показники ефективності праці персоналу. Створені на підприємстві умови праці зумовлюють ефективність діяльності працівників та підприємства в цілому. У свою чергу, від досягнутих показників ефективності діяльності підприємства залежать його можливості щодо поліпшення умов праці персоналу.

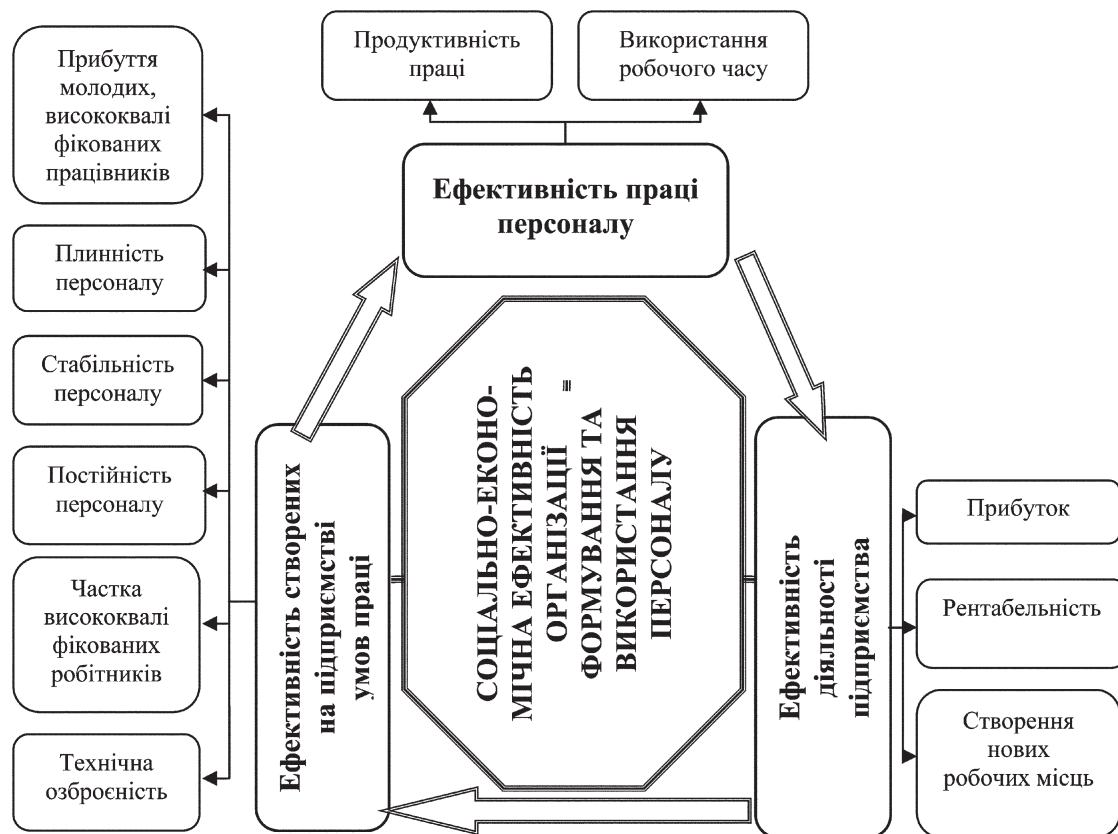
Погоджуємось з думкою дослідників стосовно того, що практично неможливо виокремити конкретні показники ефективності організації формування та використання персоналу, оскільки кожен із них перебуває під впливом багатьох виробничих, а не тільки управлінських чинників. Персонал підприємства та рівень управління ним вважається одним з найважливіших факторів виробництва, тому показниками ефективності організації формування та використання працівників можна вважати досягнуті підприємством результати діяльності.

Серед показників, що відображають ефективність підприємства, доцільно виокремити прибуток, рентабельність, створення нових робочих місць. При-

буток є кінцевим показником діяльності підприємства та результатом сумарної взаємодії усіх факторів виробництва у грошовому виразі. Рентабельність — відносний показник прибутковості, що характеризує отриманий прибуток на одиницю витрат та дає уявлення про ефективність функціонування загалом, включно з її економічними й соціальними видами, враховує вплив різноманітних факторів, в тому числі рівня менеджменту персоналу на підприємстві. Зважаючи на суть даного показника, який визначається відношенням отриманого підприємством прибутку від реалізації товарів, робіт, послуг до витрат на їхнє виготовлення (здійснення) та виходячи з наведених тлумачень ефективності, можна вважати його прямим показником ефективності. Створення нових робочих місць є свідченням розширення підприємством господарської діяльності, його розвитку та добробуту.

Оцінку ефективності праці персоналу можна дати на основі аналізу показників продуктивності праці та використання фонду робочого часу. Продуктивність праці — якісний показник, що визначається як результат відношення виготовленої продукції (товарів, робіт, послуг) за певний період до чисельності персоналу або до кількості робочого часу, витраченого

Рис. Показники соціально-економічної ефективності організації формування та використання персоналу сільськогосподарських підприємств

на її виготовлення, а отже, характеризує виробіток одного працівника та ефективність використання ним робочого часу. Це залежить від впливу багатьох факторів, зокрема матеріально-технічних, економічних, соціальних, природних умов та географічного розміщення підприємства. Важливе місце належить організаційним факторам, що проявляються в удосконаленні організації виробництва і праці, системи управління, рівня технологічної дисципліни та інтенсивності праці, у поглибленні спеціалізації і комбінування, відповідності вимог кваліфікації працюючих до організації виробництва [14, с. 122]. Ефективність використання робочого часу також впливає на продуктивність праці та її ефективність і може визначатись на основі розрахунку відповідних коефіцієнтів [5, с. 409; 13, с. 34].

Показниками, які дають уявлення про розвиток підприємства та його привабливість в плані працевлаштування, кар'єрного росту, сприятливості соціально-економічних умов праці, є прибуття молодих та висококваліфікованих працівників, плинність персоналу, його стабільність («відданість») та постійність, частка висококваліфікованих робітників, технічна озброєність.

Частку прибуття молодих та висококваліфікованих працівників на підприємстві можна розрахувати за принципом визначення коефіцієнта

прибуття — відношення кількості прийнятих осіб до середньоспискової чисельності персоналу, беручи до уваги не всіх прийнятих осіб, а тільки молодих та висококваліфікованих.

Безумовно, негативним явищем, яке свідчить про прорахунки в організації менеджменту персоналу, є плинність кадрів, що визначається на основі розрахунку коефіцієнта плинності — відношення кількості працівників, звільнених за порушення трудової дисципліни, через невідповідність займаній посаді, за власним бажанням, до середньоспискової чисельності персоналу підприємства.

Високий коефіцієнт плинності кадрів є результатом недопрацювань служби персоналу при його формуванні та створенні умов для ефективного використання. Нормальним вважається рівень плинності кадрів до п'яти відсотків за рік [15, с. 182].

Стабільність персоналу характеризує середній стаж роботи працівників на підприємстві, що розраховується відношенням загальної суми років роботи на підприємстві всіх працівників до чисельності персоналу. Коефіцієнт постійності (сталості) персоналу відображає частку працівників, що відпрацювали весь рік (певний період) у його середньосписковій чисельності [14, с. 120; 15, с. 183].

Частка висококваліфікованих робітників визначається співставленням зазначеної категорії робітників до загальної їх чисельності.

Показник технічної озброєності (розраховується як відношення вартості виробничого устаткування до середньоспискової чисельності робітників у найбільшу зміну [14, с. 133]) дає уявлення про кількість устаткування на одного працівника, а це у свою чергу характеризує підвищення рівня автоматизації та механізації й зменшення важкої фізичної праці, що спрощує та полегшує роботу персоналу.

Про ефективність управлінських заходів з організації формування та використання персоналу можна робити висновок на основі оцінки (аналізу) визначених показників у динаміці за декілька років, беручи до уваги їхню позитивну чи негативну тенденцію та порівнюючи їх із плановими й аналогічними показниками інших підприємств у галузі.

Висновок. З огляду на соціально-економічну природу ефективності організації формування та використання персоналу сільськогосподарських підприємств, нами проведено систематизацію показників та виокремлено такі їх групи: показники ефективності діяльності підприємства, ефективності праці персоналу та створених на підприємстві умов праці, які в процесі подальших досліджень можуть бути доповнені чи узагальнені.

Використані джерела

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003. ВРУ № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nau.kiev.ua

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К. : Ірпінь: Перун, 2003. — 1440 с.
3. Економічна енциклопедія: у 3-х т. [редкол. :... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. — К. : Академія, 2000. — Т. 1. — 864 с.
4. Економічна енциклопедія: у 3-х т. [редкол. :... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. — К. : Академія, 2000. — Т. 2. — 927 с.
5. Хміль Ф. І. Управління персоналом: підручник / Хміль Ф. І. — К. : Академвидав, 2006. — 488 с.
6. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк. — К. : ННЦ ІАЕ, 2005. — 370 с.
7. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / Андрійчук В. Г. — К. : КНЕУ, 2002. — 624 с.
8. Василенко Н. І. Формування та використання персоналу в системі ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств / Н. І. Василенко: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. — Львів, 2007. — 20 с.
9. Шпикуляк О. Г. Менеджмент персоналу та мотивація праці в аграрних підприємствах / О. Г. Шпикуляк: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. — К., 2004. — 20 с.
10. Прижигалінська Н. В. Формування та підвищення ефективності використання кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств регіону / Н. В. Прижигалінська: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. — Миколаїв, 2008. — 20 с.
11. Економіка підприємства: підручник / [за заг. ред. С. Ф. Покропівного] — К. : КНЕУ, 2001. — 528 с.
12. Економічний аналіз: навч. посіб. / [Болух М. А. та ін.] / — К. : КНЕУ, 2001. — 540 с.
13. Дячун О. В. Організація, нормування та оплата праці. навч. посіб. / Дячун О. В. — Львів, 2001. — 220 с.
14. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз: навч. посіб. / Тарасенко Н. В. — Л. : Новий Світ — 2000, 2004. — 344 с.
15. Економіка підприємства: навч. посіб. / [Шегда А. В., Литвиненко Т. М., Нахаба М. П. та ін.]; за ред. А. В. Шегди. — К. : Знання-Прес, 2002. — 335 с.

УДК 631. 155:338. 512

І. В. Охріменко,

*к. е. н., ст. наук. сп., доцент,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ МЕТОДИК ВИМІРЮВАННЯ ВИТРАТ ТА ВИЗНАЧЕННЯ СОБІВАРТОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

В статті зроблено аналіз методик вимірювання витрат та визначення собівартості сільськогосподарської продукції в Україні. На основі поданого матеріалу доводиться неефективність багатьох нововведень та відповідно недосягнення численними реформаційними змінами їхньої мети. Основна думка статті — невідповідність нинішнього методичного забезпечення потребам господарської практики.

Вимірювання витрат та визначення собівартості є тими базовими етапами, на основі яких формується

ся вся подальша економічна робота як на підприємстві, так і за його межами. Правильне їх проведення дає можливість підприємству бути впевненим в правильності обраної стратегії господарювання, яка безпосередньо залежить від вказаних процесів.

Закономірно, що при такому стані речей вимоги до цієї ділянки економічної роботи мають бути досить високими та, що дуже важливо, чітко визначеними. Це породжує необхідність існування єдиних загальноприйнятих, принаймні на галузе-

вому рівні, методичних підходів. Загальновизнаність таких підходів зумовлює потребу в прийнятті на себе завдань по розробці та впровадженню методик вимірювання витрат та визначення собівартості державними органами. Тому в Україні, як і в усіх розвинених країнах світу методичними підходами до вимірювання витрат та визначення собівартості традиційно займається держава, що є безперечно явищем позитивним.

Негативним в цьому процесі є недосконалість документів, що регулюють такі методики, та як наслідок — недостатня відрегульованість самих методик. Крім того, складнощі створює і частота внесення змін до методичних рекомендацій, що визначають порядок вимірювання витрат та визначення собівартості. Зокрема, методика з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції для сільськогосподарських підприємств за роки незалежної України неодноразово змінювалася, а в 1993, 1996 та 2001 рр. взагалі приймалася в новій редакції. Подібні зміни, попри об'єктивну необхідність удосконалення існуючих методичних підходів не сприяють формуванню стабільної ефективно діючої системи економічної роботи. Тому проведемо їх аналіз та визначимо настільки вони досягли своєї мети — приведення методик вимірювання витрат та визначення собівартості у відповідність до потреб, які породжують умови господарювання в країні.

Аналізуючи ситуацію початку 90-х років, коли Україна взяла курс на побудову ринкової економіки, варто зазначити, що після розпаду Радянського Союзу в правовому полі усіх колишніх республік відбулися кардинальні зміни. Використання багатьох нормативних актів, як законодавчого, так і виконавчого характеру стало неможливим, інші потребували різного ступеня оновлення. Це стосувалося і документів, що регламентували вимірювання витрат та визначення собівартості. Тому 1993 р. Кабінетом Міністрів України замість чинного до цього часу Розпорядження Ради Міністрів УРСР була прийнята Постанова «Про затвердження Основних положень про склад витрат виробництва (обігу) і формування фінансових результатів на підприємствах і в організаціях України» від 19 вересня 1993 р. № 764. Вона встановлювала порядок визначення складу витрат, що включаються до собівартості продукції відповідно до вимог часу.

Проте економічна ситуація в країні продовжувала постійно трансформуватися, що потребувало внесення змін і до нормативно-правових актів. В зв'язку з цим, всього лише через рік Кабінет Міністрів України скасовує чинність постанови № 764 і приймає нову — «Про затвердження Основних положень про склад витрат виробництва

(обігу) на підприємствах і в організаціях» від 10 листопада 1994 р. № 759, яка враховує всі зміни і доповнення, що були внесені протягом року і зобов'язує відповідні міністерства та відомства в десятиденний термін після її виходу затвердити галузеві типові положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг). Окрім того від міністерств, відомств та інших центральних органів державної виконавчої влади, до сфери управління яких належать підприємства і організації, до 20 грудня 1994 року вимагалось розробити і довести до підприємств і організацій галузеві інструкції з питань планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) з урахуванням специфіки відповідних виробництв і видів діяльності. Постанова встановлювала, що всі підприємства і організації незалежно від форм власності, обчислюють собівартість продукції (робіт, послуг) відповідно до цих галузевих інструкцій. Проте в аграрному секторі ні типові положення, ні галузеві інструкції в строки, визначені Постановою № 759, прийняті не були.

Розвиток підприємництва в Україні став основою прийняття різноманітних нормативних актів і в податковій сфері. Так, 1994 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР. Для правильного обчислення прибутку та запобігання незрозумілостей в калькуляції собівартості, одна із статей закону містить перелік витрат, які відносяться на собівартість (ст. 9: Витрати виробництва (обігу), що відносяться на собівартість продукції (робіт, послуг), втрати і витрати, що відносяться на збитки підприємства).

Між витратами, що відносяться на собівартість продукції, переліченими в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» та тими, що містилися в Постанові № 759 були виявлені деякі розбіжності, що могло стати причиною ряду непорозумінь та складнощів в обчисленні собівартості. Оскільки закон має вищу силу, то Верховна Рада зобов'язала Кабінет Міністрів всі нормативні акти виконавчого характеру, що стосуються даного закону, узгодити із Законом.

Тому «Типові положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств», яке на виконання Постанови № 759 мало бути затверджене 20 листопада 1994 року, розроблялося уже із врахуванням положень Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» і було прийняте лише 23 квітня 1996 року Постановою Кабінету Міністрів № 452. Так, в статті 1 Типо-

вого положення вказується: «Це положення розроблене відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» (334/94-ВР) з метою забезпечення єдності в складі і класифікації витрат, застосування методики їх планування та обліку і визначення собівартості продукції». Цією постановою, як і попередньою, доручалося міністерствам і відомствам розробити і довести до підприємств і організацій «галузеві інструкції щодо специфіки планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) відповідних виробництв», а тодішньому Міністерству сільського господарства і продовольства давати роз'яснення щодо застосування Типового положення.

В зв'язку із реформуванням бухгалтерського обліку та переходом до міжнародних стандартів, Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів» від 28 жовтня 1998 р. № 1706. Постанова містила план заходів з виконання Програми, де Міністерству фінансів доручалося розробити положення (стандарти) бухгалтерського обліку, які б відповідали міжнародним вимогам. В плані заходів Кабінет Міністрів України також зобов'язував Мінагропром, відповідно до прийнятих стандартів, удосконалити (переглянути) діюче типові положення з формування собівартості продукції (робіт, послуг) до березня 1999 року та підготувати методичні галузеві рекомендації з обліку витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) до червня 1999 року. Нове типові положення з формування собівартості та методичні галузеві рекомендації повинні затверджуватись з 1 січня 2000 року разом із введенням нового плану рахунків. Але вказані строки черговий раз не були витримані і визначення собівартості продовжувалося за старою методикою згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 452, яка офіційно мала бути скасованою, оскільки деякі її положення суперечили затвердженим в Україні окремим стандартам бухгалтерського обліку. Зокрема у Положенні (стандарті) 16 «Витрати» вказується, що загальногосподарські витрати, фінансові витрати та витрати на реалізацію не включаються до собівартості продукції, що не співпадає з порядком калькулювання наведеному у Типовому положенні затвердженому Постановою № 452. Також у стандарті 16 вказується, що «перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) установлюється підприємством», в той час як Типові положення саме визначає їх склад та перелік і вимагає чіткого дотримання.

Заплутували ситуацію і Методичні рекомендації про порядок заповнення спеціалізованих форм річного звіту сільськогосподарськими підприємствами, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України «Про спеціалізовану річну бухгалтерську звітність» від 8 листопада 2000 р. № 221. В них, зокрема в пункті 9. 6, вказувалося: «При обчисленні собівартості продукції слід керуватися Типовим положенням з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 року № 452, та Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 9 і 16».

Лише 18. 05. 2001 р. Наказом Міністерства аграрної політики України № 132 були затверджені «Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств», які узгоджували методику планування, обліку та калькулювання із Положенням (стандартом) 16 «Витрати».

Згідно Типового положення з планування, обліку та калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств виробничі собівартість включала в себе всі витрати, пов'язані з виробництвом продукції та внутрішньогосподарським перевезенням її до місця зберігання. Повна ж, або комерційна, складалася з виробничої собівартості та витрат підприємства на реалізацію продукції: підготовки, навантаження, транспортування, розвантаження і т. д. Виробничу собівартість визначали для всієї продукції, повну — лише для товарної.

На сьогоднішній день, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» та Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, виділяється виробничі собівартість та собівартість реалізованої продукції. До виробничої належать прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальногосподарські витрати. Тобто, загальногосподарські витрати по обслуговуванню та управлінню підприємством до неї вже не включаються. Не включаються і фінансові витрати. Собівартість реалізованої продукції складається з виробничої собівартості, нерозподілених постійних загальногосподарських витрат та наднормативних виробничих витрат. Витрати на збут до неї не входять. Таким чином, на відміну від попередньої методики, адміністративні витрати, фінансові витрати та витрати, пов'язані з реалізацією продукції, до собівартості не включаються і відшкодовуються за рахунок отриманого прибутку.

Подібні зміни можуть характеризуватися з двох позицій. З одного боку, процес уніфікації систем вимірювання витрат та визначення собівартості в різних країнах є явищем позитивним і таким, що вимагає всебічного схвалення. Єдині вимоги до такої роботи мають багато переваг, тому перехід України на міжнародні стандарти був цілком закономірним. З іншого боку, не слід однозначно відмовлятися від вітчизняних традицій ведення економічної роботи на підприємстві, оскільки чимало з того, що в нас використовувалося було перевірено часом і відповідає потребам господарської практики. Так, на нашу думку, ті показники собівартості, як виробничої так і реалізованої продукції, що пропонуються міжнародними стандартами для економічної роботи на підприємстві є менш придатними за попередні. Можливо з позицій бухгалтерського обліку і є логіка у використанні їх в такому «неповному» вигляді, проте ми вважаємо, що собівартість продукції, яка не включає в себе усіх витрат, необхідних для отримання такої продукції не відображає реальну ситуацію в господарюванні і не може вважатися собівартістю з позицій класичних підходів до цієї економічної категорії. Крім того, такий підхід до її визначення суперечить самим же Методичним рекомендаціям з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, де, як уже зазначалося, вказано, що собівартість продукції — це витрати пов'язані з її виробництвом. Виходячи з пропозицій Методичних рекомендацій та Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», у визначенні собівартості продукції було б доречнішим зазначити, що вона включає в себе лише витрати технологічного характеру.

Цікавим є й те, що Державний комітет статистики України у своїй роботі продовжує використовувати старі методики. Зокрема в Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільгоспідприємств за 200_ рік», затвердженій Наказом Держкомстату від 05. 11. 2004 № 607 у поясненні до рядка «Повна собівартість реалізованої продукції» (пункт 2. 1. 8) вказується, що там «відображають повну собівартість реалізованої продукції, виконаних робіт та наданих послуг, що складається з виробничої собівартості, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних та фінансових витрат». Тобто порядок визначення собівартості не відповідає методиці пропонованій П(С)БО 16 «Витрати».

Проте перелік проблемних моментів, пов'язаних із використанням положень (стандартів) бухгалтерського обліку в економічній роботі на підприємстві на цьому не закінчився. Так, незрозумілим залиша-

лося застосування положень (стандартів) 9 «Запаси» та 15 «Дохід». Згідно визначень, наведених у цих стандартах, їх дія не поширювалася на продукцію сільського господарства. Тобто в аграрному секторі визначення доходів та оцінка запасів повинні проводитися за старими методиками, які в свою чергу не відповідали іншим стандартам бухгалтерського обліку, зокрема вже згаданому стандарту 16.

Введення в дію з 01. 01. 2007 р. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», який має безпосереднє відношення до сільськогосподарського виробництва і який би мав нарешті врегулювати всі проблемні моменти, замість прояснення ситуації продовжує її заплутувати. Зокрема, слід погодитися з думкою дослідників цієї проблематики, які вказують, що використання даного Положення (стандарту) викликає наступні зауваження [1, с. 42; 2, с. 407]: запропонована методика обліку біологічних активів не дає змоги організувати належний облік витрат на виробництво конкретної продукції; оцінка сільськогосподарської продукції і додаткових біологічних активів, що використані на внутрішні потреби, за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу викривляє собівартість одержаної продукції; підхід, що пропонується в Положенні (стандарті) 30 може бути перешкодою для реєстрації платників фіксованого сільськогосподарського податку. В цілому ж дослідження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», який відповідно до Положення (стандарту) 3 «Звіт про фінансові результати» покликаний регламентувати визначення собівартості у сільськогосподарських підприємствах, показують, що його дію доцільно поширювати лише на підприємства, які мають статус малих [3, с. 99].

З позицій визначення собівартості варто відмітити й те, що в Положенні (стандарті) 30 «Біологічні активи» з'являються відносно нові як для сільського господарства терміни та оновлюються визначення до вже існуючих. Зокрема, в Положенні (стандарті) 30 зовсім не використовується традиційний для вітчизняної економічної роботи термін «собівартість». Натомість тут можна знайти поняття справедливої вартості, визначення до якої Положення (стандарт) 30 не містить. Разом з тим саме за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати по продажу пропонується оцінювати отриману сільськогосподарську продукцію. Виходячи із визначення справедливої вартості, яке дає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств», справедлива вартість — це сума, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в резуль-

таті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами. Говорячи іншою мовою, справедлива вартість — це ціна за якою вироблена продукція може бути реалізована на відкритому ринку. Цей висновок підтверджується статтею 13 Положення (стандарту) 30, в якій вказується, що визначення справедливої вартості біологічних активів і сільськогосподарської продукції ґрунтується на цінах активного ринку.

Таким чином, вироблена підприємством сільськогосподарська продукція документально має відображатися не за собівартістю, а за ринковою ціною, зменшеною на витрати пов'язані з її можливою реалізацією. Подібний стан речей окрім уже названих критичних зауважень щодо наслідків дії Положення (стандарту) 30, на нашу думку, має ще декілька. По-перше, підприємство фактично втрачає необхідність оперувати категорією собівартості, замінюючи її ринковою ціною. Безперечно, що така ситуація значно скорочує можливість підприємства підвищувати свою доходність за рахунок внутрішніх резервів. По-друге, оцінка виробленої продукції за ринковими цінами є явищем досить умовним, що суттєво знижує достовірність інформації з якою працюватимуть на підприємстві для визначення власної доходності. Щоправда, варто відмітити, що з позицій управління визначення вартості виробленої продукції в ринкових цінах має сенс, але, на нашу думку, воно повинно здійснюватися паралельно із традиційним, а не замість нього. Крім того використання цін активного ринку, про що йшлося вище, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» передбачає, що такому ринку мають бути притаманними наступні умови: предмети, що продаються та купуються на цьому ринку є однорідними; у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни є загальнодоступною. Як видно з наведених умов, вони будуть властивими скоріше біржовим ринкам розвинених країн, але аж ніяк вітчизняному ринку сільськогосподарської продукції. До того ж, окрім формальної неможливості визначати ціни на активному ринку, існує ще й неможливість технічна, оскільки ціни, які використовуються в Україні в межах одного регіону, та одного каналу збуту можуть мати досить серйозні коливання. Ще більші коливання можуть викликати додаткові способи визначення справедливої вартості, наведені у Положенні (стандарті) 30 на випадок відсутності активного ринку.

Таким чином, підсумовуючи значення Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» можна сказати, що він вносить кардинально нові підходи до економічної роботи на підприємстві. Основним із них є те, що визначення собівартості відходить до сфери дії управлінського обліку, систему ведення та форми якого підприємство, відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» розробляє самостійно». Виходячи з цього, по-перше, підприємства тепер можуть не визначати собівартість виробленої продукції взагалі та, по-друге, визначення вартості виробленої продукції за пропонуваними методиками знижує достовірність такої інформації та робить її неспівставною по різних підприємствах. Подібні спрощення в нормативно-правових актах щодо таких важливих ділянок економічної роботи є неприпустимими.

Висновок. Аналіз ситуації з вимірюванням витрат та визначенням собівартості на сільськогосподарських підприємствах показав, що попри значну кількість нормативно-правових актів, покликаних регламентувати цю ділянку економічної роботи, вона все ще залишається незадовільною. Постійні зміни в регулюючих документах не сприяють їх удосконаленню, а лише заплутують ситуацію. Нерозуміння важливості чітко визначеної роботи по вимірюванню витрат та визначенню собівартості призводить до зниження до неї уваги на законодавчому рівні, на що вказує значна кількість незрозуміlostей на рівні підприємства, а відсутність нормативно-правових засад, які б належною мірою регулювали методичні підходи до такої роботи негативно впливає на фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств.

Використані джерела

1. Жук В. М. Нові методологічні засади обліку сільськогосподарської діяльності та проблеми практичного застосування П (С) БО 30 «Біологічні активи» / Валерій Миколайович Жук // Облік і фінанси АПК. — 2006. — № 6. — С. 34—42.
2. Лінник В. К. Новий етап в розвитку бухгалтерського обліку в сільському господарстві України / В. К. Лінник, М. М. Коцупатрий // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. пр. — К. : КНЕУ, 2006. — С. 401—408.
3. Кучеркова С. О. Облік сільськогосподарської діяльності відповідно до вимог П (С) БО 30 «Біологічні активи» / С. О. Кучеркова // АгроІнком. — 2007. — № 1—2. — С. 97—99.

СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Висвітлено динаміку забезпечення сільськогосподарських товаровиробників пільговими кредитами. Досліджено проблеми доступу до кредитів аграрних підприємств. Визначено напрями формування повноцінної системи кредитування у сільському господарстві.

У розвитку сільського господарства кредитні ресурси відіграють вирішальну роль, що спричиняється сезонним розрив між вкладенням і надходженням коштів та безперервністю процесів відтворення. Значна потреба в обігових засобах перетворює кредит в основне джерело поповнення фінансових ресурсів. Проблеми кредитного забезпечення аграрних підприємств зумовлюють необхідність пошуку шляхів їх вирішення і, незважаючи на значну кількість наукових праць, залишаються актуальними.

Ринкові перетворення в аграрній сфері України супроводжуються зміною системи організації виробничої діяльності й запровадженням нових джерел фінансування аграрної сфери економіки. Проблемним залишається питання пошуку кредитних ресурсів для підприємств аграрної сфери, основних напрямів подолання інвестиційної кризи, що й визначило мету статті

Аналіз показників діяльності аграрних підприємств показує, що незважаючи на трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки, поки що не вдалося досягти стійкого зростання сільськогосподарського виробництва. Хоча 2008 р. в цілому був успішним для сільськогосподарських виробників (загальне виробництво продукції сільського господарства зросло порівняно з 2007 р. на 17,5 %, в тому числі в сільськогосподарських підприємствах — на 35,2 %), наразі аграрний сектор економіки працює на межі збитковості, зокрема хронічно нерентабельними є галузі тваринництва, що не забезпечує розширеного відтворення та оновлення основних засобів виробництва, не сприяє розв'язанню на селі соціальних проблем, особливо щодо заробітної плати працівників підприємств галузі.

Проведене 2006 р. Департаментом економічного аналізу та прогнозування НБУ опитування керів-

ників підприємств виявило, що найбільші потреби запозичень відмічаються респондентами сільськогосподарських підприємств. Серед цієї категорії опитуваних найвища частка підприємств, які працюють на межі виробничих можливостей і потребують оновлення потужностей (частка таких підприємств становить 12,4 %). Найчастіше планують брати кредити в національній валюті сільськогосподарські підприємства (94,8 % відповідей).

Основним стримуючим чинником користування кредитними послугами банків, за оцінками респондентів, є високий рівень відсоткових ставок, надмірні вимоги до застави, складність процедури оформлення кредиту.

За результатами опитування керівників підприємств, проведеного у IV кварталі 2008 р. працівниками територіальних управлінь Національного банку України, розгортання фінансової кризи та рецесії світової економіки поряд зі складними політичними подіями та нагромадженими в економіці України диспропорціями призвели до погіршення респондентами оцінок як щодо власного розвитку, так і щодо перспектив економіки в цілому.

На тлі погіршення можливості доступу до банківського кредиту, що відмічається респондентами третій квартал поспіль та очікувань зменшення попиту на продукцію власного виробництва, знизилась частка респондентів, які планують брати банківські кредити (на 5 в. п. до 58,4 %). Посилення девальваційних очікувань сприяли зростанню частки респондентів, які планують брати кредити в гривні (на 11,5 в. п. до 84,6 %). Основним стримуючим фактором використання кредитних послуг залишається високий рівень відсоткових ставок (81,9 % відповідей, зростання на 2,8 в. п.).

У IV кварталі 2008 року зросла частка респондентів, які визнали, що при отриманні кредиту в національній валюті, крім відсоткових платежів, змушені витрачати додатково 7 % і більше від суми кредиту (на 3,3 в. п. до 12,1 %). Найбільше серед них (18,6 %) респондентів аграрної сфери.

Як відомо, основною передумовою отримання кредиту є прибутковість підприємства. Банки мають бути впевненими, що позичальник спроможний оплатити кредит. На жаль, низька прибутковість чи навіть збитковість суб'єктів господарювання галузі ставить під сумнів можливість отримання кредитних ресурсів і зумовлює необхідність державного регулювання цих процесів. У сфері кредитування — це фінансова підтримка підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів комерційних банків, що, починаючи з 2000 р., дало змогу активізувати надходження коштів в аграрний сектор. Суть цього заходу полягає у наданні часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами за рахунок коштів Державного бюджету України. На нашу думку, надання сільськогосподарським підприємствам можливості залучати кредитні кошти на пільговій основі для здійснення господарської діяльності є важливим завданням держави.

За даними Міністерства аграрної політики України, обсяги одержаних агропромисловими підприємствами пільгових кредитів з кожним роком збільшуються. Так, 2001–2002 рр. пільгове кредитування підприємств АПК досягло майже 3 млрд грн. 2005 р. ця сума зросла більше, ніж у 2,5 раза і становила 7,6 млрд грн, а 2007 р. підприємства АПК одержали пільгових кредитів на загальну суму 10 млрд грн, що більше в 1,3 раза порівняно з 2005 р. Зросла також сума часткової компенсації ставки за кредитами. Якщо у 2005 р. вона становила 416 млн грн, то у 2007 р. — 607 млн грн [2;3]. Обсяги пільгового кредитування підприємств АПК представлено на рис. 1.

2008 р. підприємства агропромислового комплексу залучили 17 млрд 292 млн грн кредитів, що

в 1,5 раза більше ніж 2007 р., у тому числі майже 12 млрд грн — на пільгових умовах. За ставки рефінансування НБУ 12 % підприємства сільськогосподарства мають платити за кредити 8 %. З огляду на це позики обтяжливі навіть для середньострокового терміну і придатні хіба що для короткострокового, щоб провести весняно-польові роботи. Із загального обсягу залучених кредитів короткострокові становили 8,215 млрд грн, середньострокові — 6,068 млрд грн і довгострокові — 3,009 млрд грн. Щодо 11 млрд 766 млн грн пільгових кредитів, то з них короткострокові становили 6,056 млрд грн, середньострокові — 4,125 млрд грн і довгострокові — 1,583 млрд грн. При цьому 2008 р. обслуговувалося 6,272 млрд грн перехідних кредитів.

На жаль, 2009 р. переважна більшість підприємств сільськогосподарства не зможе скористатися пільговими кредитами, оскільки у бюджеті 2009 р. на їх здешевлення передбачено лише 300 млн грн. Якщо ж урахувати, що через недофінансування 2008 р. за рахунок загального фонду держбюджету програм підтримки розвитку підприємств АПК виникла кредиторська заборгованість, у тому числі і 192 млн грн на здешевлення кредитів, то після її погашення до розподілу залишиться лише 108 млн грн. Для агропромислових підприємств банки пролонгували до жовтня 2009 р. кредити на загальну суму 1 млрд грн, тоді як 3,2 млрд грн кредитів ще не продовжено.

Станом на 01. 01. 2009 р. в Державному реєстрі зареєстровано 198 банків, що становлять сектор інших депозитних корпорацій. Зараз агропромисловий комплекс обслуговує 92 комерційні банки [4].

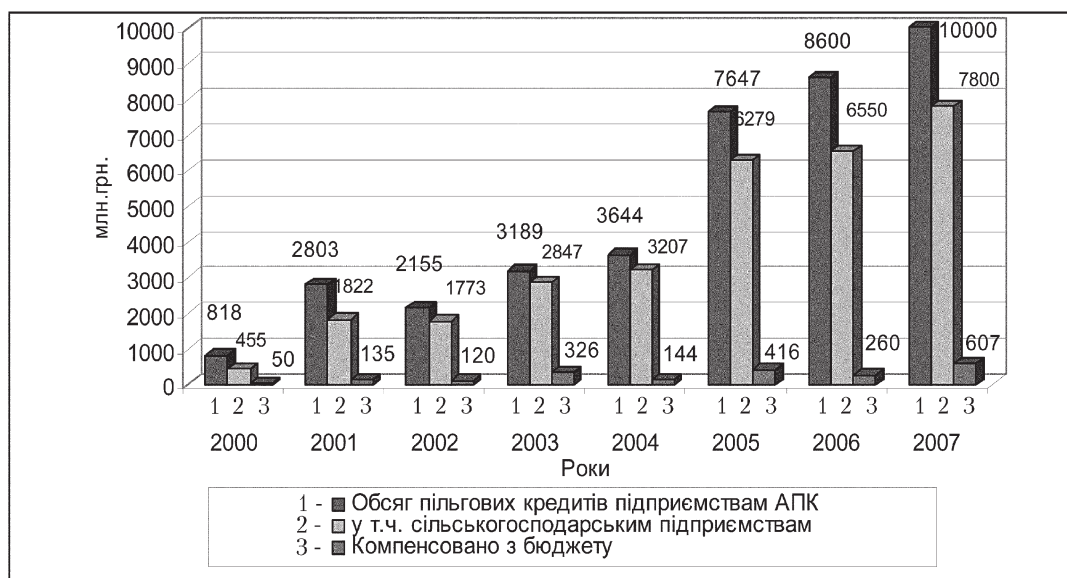

Рис. 1. Обсяги пільгового кредитування підприємств АПК

Зазначимо, що в економіці орієнтиром ціни на кредити є облікова ставка Національного банку. Вона найнижча серед ставок рефінансування. Розмір облікової ставки згідно з економічною теорією встановлюється на рівні, який би захищав гроші від інфляційного знецінення. Істотно зменшилась в останні роки процентна ставка за кредитами, наданими комерційними банками (рис. 2).

Зросла також питома вага сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі пільгових кредитів підприємствам АПК (від 56 % 2000 р. до 78 % 2007 р.). При цьому питома вага компенсації з бюджету за цей період не змінилась і становила 6 % від загального обсягу пільгових кредитів, що свідчить про ефективне використання бюджетних коштів: на 1 грн компенсацій залучено в середньому 20 грн кредиту [5].

Важливим аспектом фінансової підтримки суб'єктів аграрного сектора Київської області, де нині функціонує понад 4 тис. підприємств, у тому числі 1911 фермерських господарств та 51 виробничий кооператив, було запровадження механізму здешевлення банківського кредитування. Аналіз виконання урядової програми здешевлення кредитів за період 2005–2008 рр. показав, що кредитні вкладення банків в АПК Київської області зростали. Так, 2005 р. портфель кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам, становив 601 млн грн, 2007 р. – 2,9 млрд грн. Однак 2008 р., порівняно з 2007 р., обсяги наданих кредитів зменшилися майже у 1,5 раза (рис. 3).

2007 р. комерційними банками прокредитовано 47,1 % витрат сільськогосподарських підприємств на виробництво сільськогосподарської продукції проти 13,2 % рівня 2002 року. З них 86,5 % становили кредити на умовах часткової компенсації, в той час

як у 2002 р. пільговими кредитами було профінансовано 15,2 % витрат галузі на виробництво сільськогосподарської продукції. Разом з тим, з розрахунку на 1 га кредитна забезпеченість сільськогосподарських угідь в розрізі районів області дуже відрізняється. Найбільше залучено пільгових кредитів на 1 га посівної площі у Вишгородському, Переяслав-Хмельницькому, Білоцерківському, Рокитнянському, Тетіївському та Києво-Святошинському районах. 2008 р. сільськогосподарські підприємства Київської області одержали 788,1 млн грн короткострокових кредитів. Обсяг компенсаційних коштів за короткостроковими кредитами становив 26,1 млн грн. Проте 2008 р. спостерігаються й негативні тенденції у сфері державної підтримки сільгоспвиробництва. Свідченням цього є ситуація з обвалом цін на збіжжя на внутрішньому ринку і неможливістю сільгоспвиробників скористатися не тільки бюджетною підтримкою, а й кредитними ресурсами. Процентні ставки на кредити комерційних банків для аграріїв помітно зросли, а бюджетні засоби для компенсації цих ставок не виділялись [6].

Аналізуючи статті Державного бюджету 2009 року, можна спостерігати значні зміни у порівнянні з бюджетом попереднього року, і не тільки витрат щодо компенсування кредитів АПК. Загальні витрати по статті «Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів» (бюджетний код програмної класифікації 2801240) в бюджеті 2008 р. становили 1,350 млрд гривень. Дана стаття у Законі «Про державний бюджет 2009 року» передбачає фінансування лише у розмірі 300 млн гривень. Таке значне скорочення можна пояснити не тільки кризою економіки України та зменшенням бюджетних надходжень,

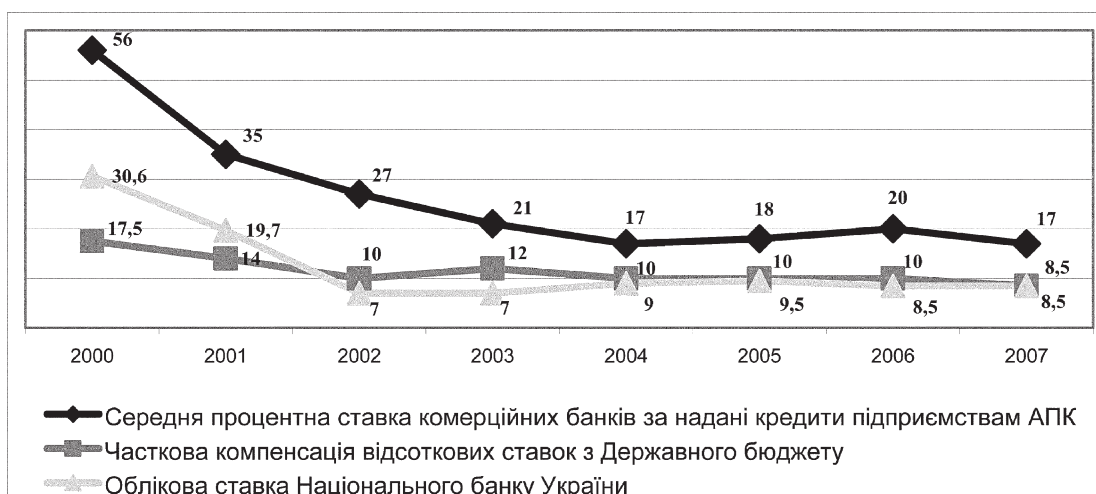
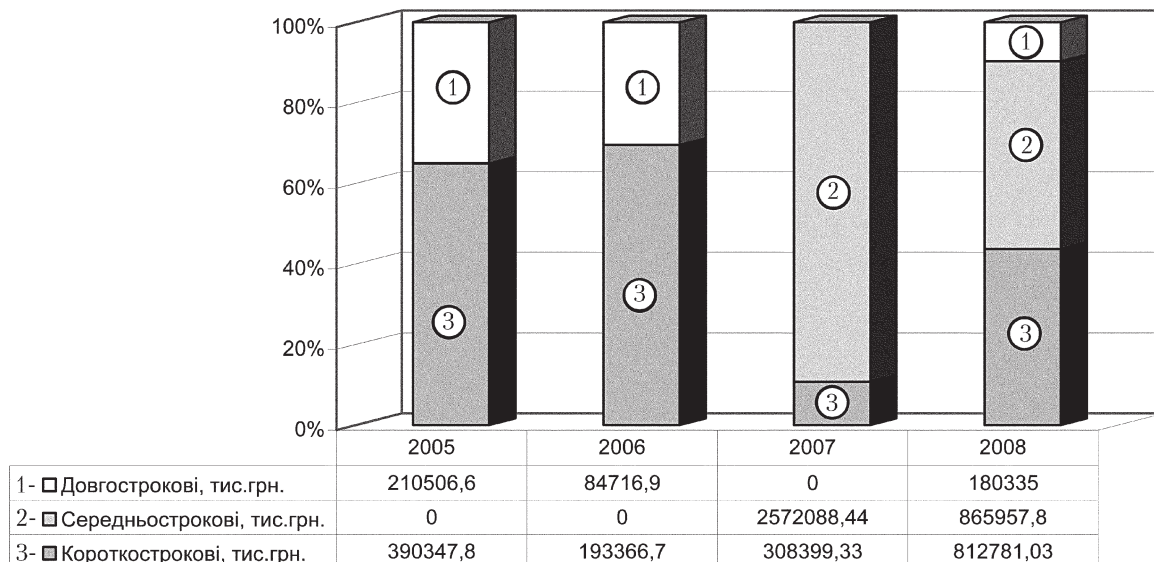

Рис. 2. Динаміка здешевлення процентних ставок комерційних банків України за надані короткострокові кредити підприємствам агропромислового комплексу в національній валюті, %

Рис. 3. Динаміка обсягів кредитних вкладень банківських установ в підприємства аграрної галузі Київської області

а також і тим, що використання коштів 2008 р. для компенсації процентних ставок по кредитах значно скоротилося порівняно з тими, що прогнозувались. На 01. 11. 2008 р. підприємствам АПК на здешевлення кредитів було надано 650 млн грн, із запланованих 1,350 млрд гривень. Але скорочення фінансування в бюджеті 2009 р. є більш значним ніж сума виплачених компенсацій.

Висновки. Таким чином, аграрії не завжди можуть скористатися існуючим механізмом часткової компенсації ставки за кредитами. Причиною може бути відмова в наданні кредитів збитковим підприємствам, навіть за наявності застави, відсутність кредитної історії в позичальників новостворених підприємств, високі заставні вимоги для забезпечення кредитів.

Система кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників України, на наш погляд, повинна передбачати:

запровадження механізмів бюджетного стимулювання, надання середньо- та довгострокових кредитів сільськогосподарським підприємствам комерційними банками та іншими фінансовими структурами;

застосування тендерної форми обслуговування бюджетних кредитів;

впровадження в аграрну сферу іпотечного кредитування;

створення системи аграрних банків, які матимуть право на здійснення державної фінансової політики в АПК;

розширення повноважень і функцій кредитних кооперативів із залученням фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб;

поширення інформації щодо кредитних послуг для агропромислового комплексу.

До основних напрямів формування повноцінної системи кредитування сільськогосподарських товаровиробників належать: зміна нормативно-правової бази у сфері кредитування АПК; законодавче врегулювання прав і обов'язків учасників кредитного процесу, забезпечення належної державної підтримки у сфері пільгового кредитування та лізингу.

Використані джерела

1. Бюлетень Національного банку України / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. — 2009. — № 3 (192). — 196 с. // <http://www.bank.gov.ua/>.
2. [www.minagro.gov.ua.](http://www.minagro.gov.ua/) — Офіційна сторінка Мінагрополітики.
3. Колотуха С. М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С. М. Колотуха, І. П. Борейко // Економіка АПК. — 2009. — № 1 (171). — С. 89—97.
4. Бюлетень Національного банку України. — 2005. — № 7. — С. 99 // <http://www.bank.gov.ua/>.
5. Непочатенко О. О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування / О. О. Непочатенко // Економіка АПК. — 2008. — № 8. — С. 95—100.
6. Друженко В. Істина в зерні, тобто в ціні / В. Друженко // Пропозиція. — 2008. — № 10. — С. 6—7.

Л. Д. Тулуш,*к. е. н., доцент,**ННЦ «Інститут аграрної економіки»***О. Т. Прокопчук,***аспірант,**Уманський державний аграрний університет*

ДОТУВАННЯ ВИРОБНИКІВ МОЛОКА ТА М'ЯСА ЗА РАХУНОК СПЕЦІАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ПДВ

У статті викладено результати аналізу механізму нарахування та виплати дотацій переробними підприємствами сільськогосподарським товаровиробникам за рахунок коштів податку на додану вартість. Наведено оцінку ефективності застосування режиму виплати дотацій переробними підприємствами виробникам молока і м'яса шляхом застосування спеціального режиму адміністрування ПДВ. Обгрунтовано пропозиції щодо подальшого вдосконалення такої форми підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Специфіка сільськогосподарського виробництва потребує зваженої державної політики протекціонізму. Основною метою такої політики є підтримка прибутковості сільськогосподарського виробництва, забезпечення стабільної економічної ситуації в галузі та продовольчої безпеки держави, конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, упередження негативних процесів міграції сільського населення.

В умовах світової кризи та низької платоспроможності населення посилюються процеси скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва, особливо продукції тваринництва, що створює загрозу продовольчій безпеці, зумовлює безробіття на сільських територіях. Тому державна фінансова підтримка галузі тваринництва має бути пріоритетною.

Нині у сфері сільськогосподарського виробництва застосовуються спеціальні податкові режими, що направлені на підтримку розвитку галузі. Одним із таких податкових режимів є особливий порядок справляння ПДВ. Ним передбачається виплата переробними підприємствами дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними на переробку молоко та м'ясо в живій вазі. Вони здійснюються за рахунок податкових зобов'язань з податку на додану вартість, належних до сплати в бюджет. Така практика визначена п. 11. 21 ст. 11 Закону України «Про податок на додану вартість» [1].

Проблемам функціонування ПДВ як специфічного інструмента державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників в сфері сільськогосподарського виробництва присвячували

свої праці В. В. Березовський [2], М. Я. Дем'яненко [3], Д. І. Дема [4], І. В. Кобута [5], Т. О. Осташко [6], С. О. Осадчий [7], Н. В. Сеперович [8], Л. В. Синявська [9], Н. М. Ущипівська [10] та інші вітчизняні дослідники.

Метою статті є оцінка ефективності застосування режиму виплати дотацій переробними підприємствами виробникам молока і м'яса за рахунок коштів ПДВ та розробка пропозицій щодо подальшого вдосконалення такої форми підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Господарськими об'єктами дослідження виступають сільськогосподарські товаровиробники та переробні підприємства Черкаської області.

Варто зазначити, що за період 2004–2008 рр. обсяги поставок молока на переробні підприємства Черкаської області у натуральному виразі зросли в 1,3 раза, а у вартісному – майже в 3 рази. При тому, що закупівельна ціна молочної сировини за аналізований період зросла в 2,1 раза, нарахування переробними підприємствами дотацій на молоко зросли лише у 2,5 раза.

В розрізі окремих категорій постачальників молочної сировини суттєвих розбіжностей у розмірах виплати дотацій не спостерігається. Частка сільськогосподарських підприємств у загальних поставках молока на промислову переробку за досліджуваний період знаходилася в межах 33,7–39,8 %. Водночас, частка цієї категорії постачальників у вартості нарахованих дотацій на молоко коливалась у межах 39,6–46,2 %. Хоча стосовно поставок молока частка дотацій майже постійна, але в загальній сумі виплачених дотацій вона має тенденцію до зниження. Якщо у 2004–2005 роках різниця між аналізованими показниками становила понад 20 %, то у 2007–2008 рр. – менше 14 %.

Отже, в середньому за п'ять останніх років частка сільськогосподарських підприємств Черкаської області у загальному обсязі поставок молока на переробні підприємства (в натуральному обчисленні) становить близько 36 %, а у загальній сумі нарахованих дотацій – 42 %, або на 16,7 % більше. Така

ситуація пояснюється тим, що при виплаті дотацій селянським господарствам має місце певне «маніпулювання» з боку переробних підприємств, внаслідок чого розмір дотацій для даної категорії постачальників є нижчим, ніж для сільськогосподарських підприємств. Частково це обумовлено і вищим рівнем закупівельної ціни молока у сільськогосподарських підприємств, ніж у господарств населення, адже внаслідок застосування нульової ставки при оподаткуванні поставок молока переробні підприємства отримували молочну сировину без ПДВ, незалежно від джерела поставок.

Дослідженням встановлено, що з 2004 по 2006 рік рівень закупівельних цін для сільськогосподарських підприємств перевищував відповідний показник для селянських господарств в середньому на 30 %, а у 2007–2008 рр. таке перевищення сягає близько 20 %.

З 2009 року операції з поставок молока та м'яса в живій вазі на переробні підприємства обкладаються ПДВ за загальною ставкою. Внаслідок цього диференціація закупівельних цін на молочну сировину зростає (від підприємств молоко придбаватиметься з ПДВ, від населення – за цінами без ПДВ). Слід врахувати, що для переробних підприємств вигіднішим є придбання сировини у підприємств, оскільки у цьому випадку вони матимуть право на податковий кредит і зменшуватимуть суми власних податкових зобов'язань з ПДВ.

Динаміка обсягів поставок молока на переробку та дотацій переробних підприємств по Черкаській області в розрізі окремих категорій постачальників наведено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, за аналізований період частка селянських господарств у вартості поставок молока на промислову переробку має тенденцію до зростання. 2008 р. по Черкаській області цей показник становив майже дві третини у загальній вартості поставок молока на переробні підприємства.

Таким чином, селянські господарства в останні роки стали основними постачальниками молочної сировини на переробні заводи. З огляду на це, можна стверджувати, що механізм виплати дотацій значніше впливає на виробництво молочної сировини саме у ОСГ, у той час як по сільгоспідприємствах він сприяє підтриманню більш-менш сталих обсягів виробництва молока.

Слід зазначити, що в цілому по Черкаській області розмір дотацій на гривню вартості поставленого молока для всіх категорій постачальників за аналізований період коливався в межах 19–24 коп/грн, причому максимальне його значення спостерігалось у 2004 році – 24,0 коп/грн, тоді як у 2005–2008 рр. мало місце зниження цього показника (2008 р. він становив 20,3 коп/грн).

Одним із важливих аспектів, що має проблемний характер, при розгляді механізму дотування сільськогосподарських товаровиробників є виплата дотацій переробними підприємствами селянським господарствам.

У Порядку № 291 [2] (як і в його попередниках – Порядку № 805 [3] та Порядку № 145 [4]) зазначається, що оплата вартості поставленої населенням сировини (молока й м'яса живою вагою) на переробку та виплата дотацій проводиться безпосередньо з каси переробного підприємства готівкою або згідно з договорами-дорученнями. Проте переважна більшість селян-виробників молока та м'яса часто навіть не знають про існування державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва через механізм виплати дотацій за рахунок коштів ПДВ.

Така ситуація, на наш погляд, пояснюється наступними причинами. По-перше, нині майже кожен молокозавод має впливового власника. По-друге, державні контролюючі органи зацікавлені в стягненні податків до бюджету з виробників, проте не

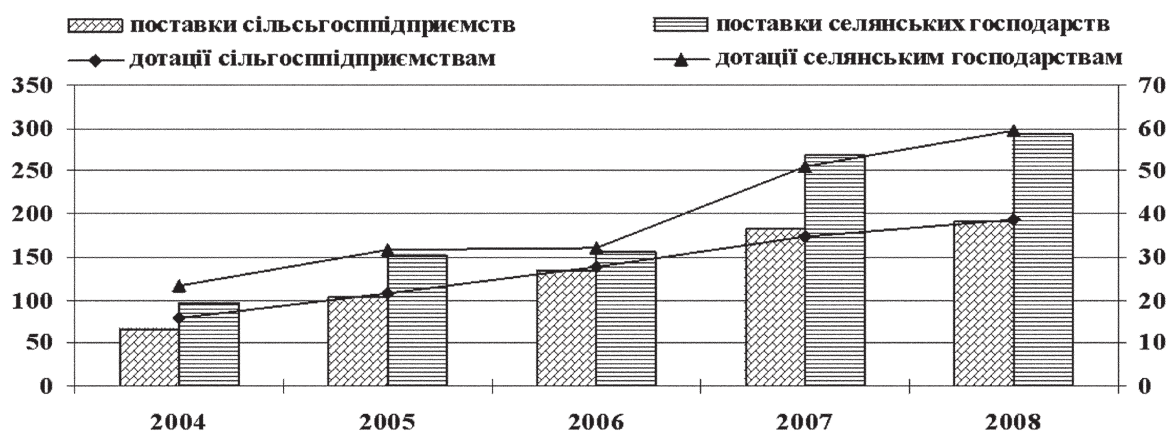

Рис. 1. Поставки молока на переробку та обсяги нарахованих дотацій за рахунок ПДВ в розрізі категорій постачальників, млн грн

цікавляться тим, щоб ретельно простежити шлях проходження податкових зобов'язань переробних підприємств, що не сплачуються до бюджету, а направляються на підтримку товаровиробників. Внаслідок цього, на практиці суми недоплат дотацій переробними підприємствами селянам за здане молоко можуть сягати чималих розмірів. Адже співробітництво сторін (переробників та селян) здійснюється не на основі угод, а згідно усної домовленості, відповідно до якої виробники продукції не наділені, по суті, взагалі ніякими правами. За таких умов, мова про права однієї сторони й обов'язки іншої взагалі йти не може.

Ситуація з нарахуванням дотацій на поставки м'яса дещо відрізняється від ситуації з поставками молока. Зокрема, частка сільськогосподарських підприємств у загальних обсягах поставок м'яса на переробні підприємства в аналізованому періоді знаходилася в межах 54,8–57,3 %, залишаючись у 2004–2008 рр. практично без суттєвих змін. Відповідно частка сільськогосподарських підприємств у загальних обсягах поставок м'яса на переробні підприємства перевищує частку селянських господарств більш як в 1,2 раза.

Частка сільськогосподарських підприємств у загальних обсягах дотацій на м'ясо практично не відрізняється від їх частки у загальних обсягах поставок м'яса на переробні підприємства, коливаючись протягом досліджуваного періоду у межах 56–58 %. Тобто, характерними особливостями поставок м'яса на промислово переробку є відповідність між частками окремих категорій постачальників у обсягах поставок та нарахованих дотацій на м'ясо (рис. 2).

Динаміка наведених на рис. 2 показників чітко відображає синхронність зміни їх значень, на відміну від ситуації, що склалася при поставках молока та їх дотуванні за рахунок коштів ПДВ.

Характеризуючи розміри зараховуваних переробними підприємствами дотацій варто відмітити, що

розмір дотацій на м'ясо в середньому по досліджуваній області є дещо нижчим від розміру дотацій на молоко і у 2004–2008 роках він коливається в межах 17,5–18,3 коп/грн (рис. 3).

Дотації на молоко зростали швидшими темпами, ніж дотації на м'ясо (загалом з 2004 року обсяги дотації на молоко зросли у 2,5 раза, тоді як на м'ясо – у 2,1 раза). 2008 р. за рахунок зростання обсягів поставок молока у вартісному вимірі на 67 %, при тому, що вартість поставок м'яса на переробку зросла лише на 51 %, різниця між аналізованими показниками становила 1,2 раза.

За результатами проведеного дослідження нами виявлено недоліки, що властиві режиму виплати дотацій переробними підприємствами за рахунок коштів ПДВ, які в узагальненому вигляді можна звести до наступного:

1) величина дотацій виробникам молока та м'яса значною мірою залежить від господарської діяльності конкретного переробного підприємства і може суттєво диференціюватись не лише по окремо взятих переробних підприємствах, а й по окремих категоріях постачальників. Зокрема, оновлення переробним підприємством основних фондів та здійснення ним експортних операцій призводить до зменшення розміру дотацій виробникам;

2) на розміри дотацій впливають особливості технологічного процесу переробного підприємства, асортимент його продукції (ступінь обробки сировини), структура собівартості продукції, зокрема розмір частки статей витрат, що зумовлюють виникнення вхідного ПДВ;

3) при виплаті дотацій селянським господарствам має місце певне зловживання їх розмірами, особливо при закупівлі сировини через агентів (заготівельників). Поки що ринок переробки м'яса і, особливо, молока характеризується не настільки розвинутою конкуренцією, щоб переробні підприємства намага-

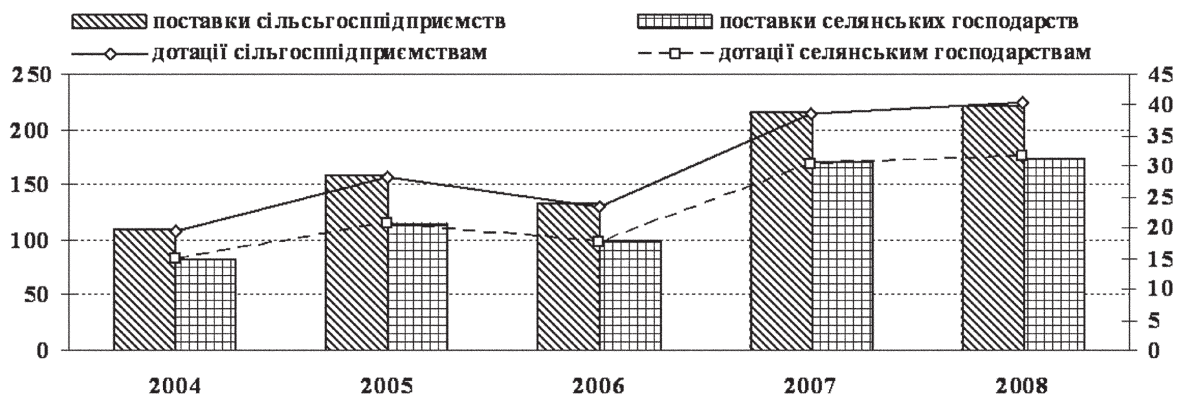

Рис. 2. Поставки м'яса на переробку та обсяги дотацій за рахунок ПДВ, нарахованих м'ясопереробними підприємствами, млн грн

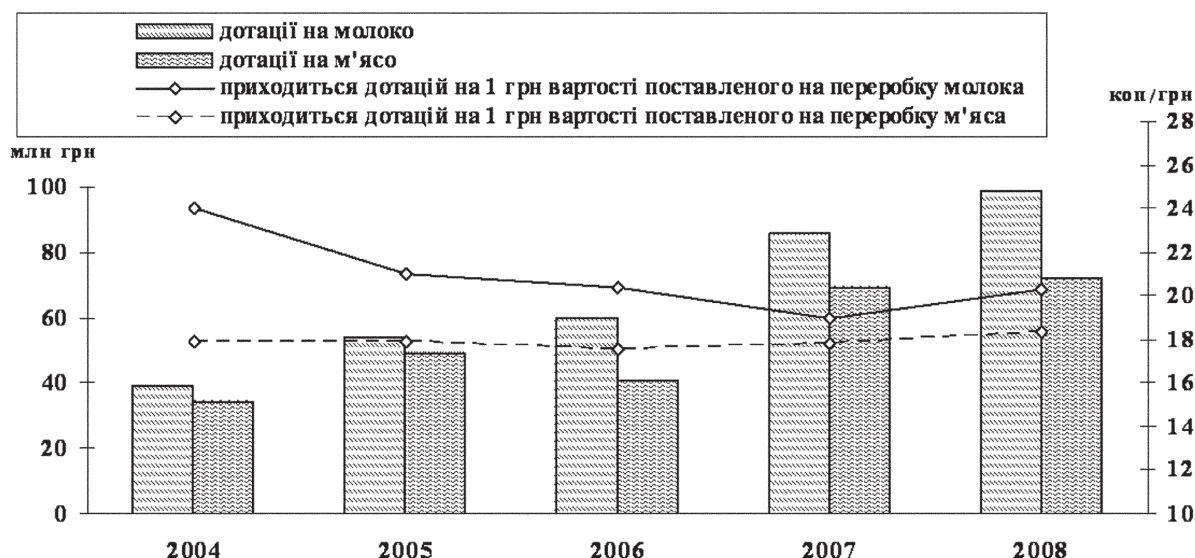

Рис. 3. Дотації на молоко та м'ясо живою вагою, що нараховувались переробними підприємствами за рахунок ПДВ в динаміці

лися за допомогою більшого розміру дотацій схилити до себе постачальника;

4) використання фінансових ресурсів держави фактично здійснюється без чіткої належної програми. В цьому контексті слід наголосити на соціальному характері виплати дотацій селянським господарствам, а не лише на їх економічному призначенні. Адже кошти спрямовуються без чітко окресленої мети та призначення і вирішити проблему насичення ринку продукцією з допомогою цього виду дотацій не вдасться. Переробним підприємствам, які виступають податковими агентами, надано право практично самостійно визначати розмір дотацій і при цьому оцінка ефективності такої підтримки не здійснюється. Відсутня навіть належна звітність і контроль за сумами, що направляються переробними підприємствами виробникам молока і м'яса;

5) дія даного механізму направлена на підтримку двох різних категорій товаровиробників, засади функціонування яких принципово відрізняються, внаслідок чого об'єднання їх підтримки в одному механізмі є недоцільним. Це пояснюється наступними особливостями:

по-перше, майже всі переробні підприємства є приватними і часто не розташовані на території району, де закупають молоко чи м'ясо, внаслідок чого не зацікавлені в розвитку як даної сільської території, так і власної сировинної бази на ній;

по-друге, договори між переробними заводами та населенням не укладаються, тобто співпраця між двома сторонами відбувається не на юридичній основі (фактично такі відносини перебувають поза правовим полем);

по-третє, така категорія як господарства населення не має статусу юридичної особи і відповідно

не є платниками ПДВ, а отже з самого початку поставлена в нерівні умови із сільськогосподарськими підприємствами;

6) сучасна практика дотування виробництва молока і м'яса через фінансових агентів — переробні заводи — певною мірою зумовлює економічні викривлення. Сільгосптоваровиробники претендують на частину ПДВ з вартості, що фактично не створена в галузі сільського господарства;

7) існуючий механізм підтримки надає більше переваг сільськогосподарським підприємствам, ніж селянським господарствам. Непоодинокими є випадки, коли сільськогосподарські підприємства поставляють молоко і м'ясо на переробні підприємства як власновироблену продукцію, проте насправді попередньо придбають її у населення, виступаючи лише посередниками. При цьому придбання молока і м'яса у селянських господарств (для подальшого його перепродажу як власно виробленого) здійснюється за суттєво нижчими цінами і без виплати дотацій, які сільськогосподарські підприємства одержують потім від переробних підприємств, а також акумульованих сум ПДВ (оскільки такі операції обкладаються даним податком), які також залишаються у розпорядженні сільськогосподарських підприємств відповідно до норм статті 8¹ Закону України «Про податок на додану вартість».

Враховуючи це, є всі підстави стверджувати, що сільськогосподарські підприємства та селянські господарства, виробляючи однакову продукцію (зокрема, молоко) однакової якості одержують різні суми підтримки та знаходяться в нерівних умовах господарювання. На практиці спостерігається дискримінація у виплатах дотацій селянським господарствам, а, по суті, основні постачальники молочної сировини

навіть не проінформовані про наявність належних їм сум дотацій за вироблену і здану на переробку сировину;

8) значні переваги за функціонування такого механізму підтримки мають і переробні підприємства, адже до 2009 року, отримуючи сировину (молоко та м'ясо в живій вазі), вони не сплачували ПДВ, відповідно не відволікали додаткові фінансові ресурси, як це робили інші суб'єкти господарювання, придбаваючи виробничі ресурси. Крім того, суми ПДВ, що мали сплачувати переробні підприємства своїм поставальникам у ціні придбаної сировини, перераховувалися ними вже як частина дотації.

Таким чином, намагаючись підтримати виробників молока і м'яса держава насправді створила пільгові умови для переробних підприємств, які внаслідок функціонування механізму виплати дотацій отримали значні переваги:

можливість не сплачувати податок на додану вартість при закупівлі сировини (не відволікаючи фінансові ресурси);

певний час використовувати в обороті суми ПДВ, що отримані у складі виручки і підлягають послідовному перерахуванню товаровиробникам у формі дотацій;

маніпулювати розмірами дотацій (особливо при закупівлях сировини у населення) за відсутності належного контролю з боку податкових органів;

підвищувати привабливість для виробників сільськогосподарської продукції (як для підприємств, так і для селянських господарств) каналу реалізації виробленої сировини на переробні підприємства, які мають можливість виплачувати дотації за рахунок держави, але від свого імені, часто приховуючи справжні джерела виплат дотацій та включаючи їх до закупівельної ціни сировини.

Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що переробні підприємства одержали також значні переваги попри те, що запроваджуючи дану форму підтримки державою все зазначене не передбачалося.

Висновки. Проведене нами дослідження показало, що підтримка сільськогосподарських товаровиробників (зокрема, виробників молока та м'яса в живій вазі) за допомогою спеціального режиму справляння ПДВ — режиму виплати дотацій переробними підприємствами не завжди є ефективною, має значну кількість недоліків. З огляду на це, на нашу думку, даний режим підтримки потребує реформування або суттєвого удосконалення з метою забезпечення дотримання свого основного призна-

чення — підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва.

Використані джерела

1. Про податок на додану вартість: Закон України від 03. 04. 1997 р. № 168/97—ВР (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http // Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»](http://Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»). — 2009.
2. Березовський В. В. Розвиток регулювання експортно-імпорتنних операцій із сільськогосподарською продукцією в умовах членства України в СОТ / В. В. Березовський // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету: в 2-х ч. — Умань: [б. в.], 2009. — Вип. 70. — Ч. 2 «Економіка». — С. 287—294.
3. Дем'яненко М. Я. Національна система державної підтримки аграрного сектору в умовах членства України в СОТ / М. Я. Дем'яненко // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 11—15.
4. Дема Д. І. Перспективи пільгових режимів оподаткування сільськогосподарських товаровиробників / Д. І. Дема // Вісник Сумського НАУ. — 2008. — № 1. — С. 115—118.
5. Кобута І. В. Аграрна політика підтримки сільського господарства — нові виклики в зв'язку із вступом України до СОТ / І. В. Кобута // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 32—39.
6. Осташко Т. О. Аграрні трансформації в перехідних економіках: перспективи для України / Т. О. Осташко // Економіка і прогнозування. — 2003. — № 1. — С. 59—69.
7. Осадчий С. О. Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки / С. О. Осадчий // Економіка АПК. — 2002. — № 12. — С. 66—70.
8. Сеперович Н. В. Пріоритети державної підтримки галузі тваринництва в умовах СОТ / Н. В. Сеперович // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 40—45.
9. Синявська Л. В. Проблемні аспекти застосування спецрежиму адміністрування ПДВ в сільському господарстві / Л. В. Синявська // АгроІнКом. — 2005. — № 7. — С. 23—26.
10. Ущапівська Н. М. Проблеми дотування сільськогосподарських товаровиробників через податок на додану вартість / Н. М. Ущапівська // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. — К. : [б. в.], 2004. — Вип. 4 (35). — С. 96—100.
11. Про порядок обліку та використання коштів, спрямованих на виплату дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі: Постанова Кабінету Міністрів України від 02. 04. 2009 р. № 291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http // Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»](http://Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»). — 2009.
12. Про порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 1999 року № 805 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http // Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»](http://Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»). — 2009.
13. Про порядок нарахування та виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 року № 145 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http // Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»](http://Ліга: Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга»). — 2009.

ГАРМОНІЗАЦІЯ І СТАНДАРТИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано особливості створення бухгалтерського обліку в країнах світу і процесів його гармонізації. Розглянуто стан реформування бухгалтерського обліку в Україні, протиріччя між новоприйнятими і діючими положеннями нормативно-правових документів по бухгалтерському обліку. Доведено переваги вітчизняних традицій ведення бухгалтерського обліку і його відповідності потребам господарської практики.

Розвиток міжнародної торгівлі, транснаціональних корпорацій, глобалізація фінансових ринків вимагають взаємоузгодження в багатьох сферах діяльності різних країн, у тому числі і бухгалтерського обліку. В системах бухгалтерського обліку та звітності різних держав світу існують розбіжності, які в кінцевому підсумку впливають на показники прибутковості компаній. Навіть там, де практика бухгалтерського обліку в цілому подібна, окремі деталі можуть суттєво відрізнятися. Так, в США фінансова оренда трактується як операція, при якій практично всі ризики і винагороди передаються від орендодавця до орендаря. У Великобританії опис фінансової оренди в принципі такий самий, як і в США, однак не має такої деталізації. В Іспанії фінансовою орендою вважаються тільки такі угоди, умови яких передбачають можливість майбутнього придбання орендованого обладнання. У Швеції фінансовою орендою вважаються тільки угоди, в яких наступна покупка орендованого обладнання є обов'язковою [1, с. 11–12]. Таким чином, спектр вимог по капіталізації при фінансовій оренді достатньо широкий.

Для забезпечення усунення розбіжностей в підходах до змісту фінансових звітів 1973 р. створено Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО). Його було засновано на підставі угоди, укладеної фаховими організаціями бухгалтерів Австралії, Великої Британії, Ірландії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Мексики, США, Франції та Японії. Згідно з Конституцією КМСБО його метою є розробка, видання та вдосконалення в інтересах суспільства стандартів бухгалтерського обліку, яких слід дотримуватися при поданні фінансових звітів, а також сприяння прийняттю та дотриманню їх в усіх країнах. За роки своєї діяльності КМСБО видав 41 міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО).

На особливості створення та функціонування систем бухгалтерського обліку і звітності в конкретній країні впливають економічні, юридичні, соціальні, політичні чинники, зокрема:

загальна економічна ситуація в країні (високий рівень інфляції, кризовий стан, банкрутство банків та ін.);

національні особливості податкових систем;

рівень правосвідомості суспільства, юридичне середовище;

групи користувачів бухгалтерської інформації та цілі, які вони ставлять перед собою;

вплив однієї країни або групи країн на систему бухгалтерського обліку і звітності іншої держави (випадково або за згодою);

різні джерела фінансування компаній (компанії, акції яких котуються на світових фондових біржах представляють більш якісну та детальну інформацію про свою діяльність);

наявність провідних теоретиків і професійних організацій по бухгалтерському обліку.

Безумовно, на автентичність застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в будь-якій державі впливає їх якість та адекватність перекладу, оскільки бухгалтерські концепції, які обумовлюються культурними особливостями однієї країни, перекладаються на мову країни, облікові традиції якої можуть значно відрізнятися.

При розгляді процесів, направлених на зменшення розбіжностей у сфері фінансової звітності різних країн, використовують такі поняття як «гармонізація» та «стандартизація». Під гармонізацією бухгалтерського обліку слід розуміти зростання схожості практики ведення бухгалтерського обліку в різних країнах, а під стандартизацією — застосування більш суворих і менш розпливчастих правил бухгалтерського обліку. Ці слова в контексті бухгалтерського обліку стали вже майже технічними термінами і в їх значеннях важко вловити практичну різницю.

Чому існує потреба в гармонізації систем бухгалтерського обліку різних країн? Вона дає можливість порівнювати міжнародну фінансову інформацію, усуває непорозуміння відносно надійності іноземних фінансових звітів, перешкоди на шляху міжнародних інвестицій. Необхідно забезпечити потреби інвесторів та потенційних інвесторів у достовірній інформації щодо ризиків і доходності бізнесу, тоді приватний капітал буде вільно переміщуватися через кордони. Різноманітність практики ведення бухгалтерського обліку веде до вищих фінансових витрат інвесторів. Різні системи бухгалтерського обліку та звітності створюють ряд проблем для транснаціональних компаній. Гармонізація бухгалтерських систем для ТНК сприяє зменшенню витрат окремої компанії на під-

готовку бухгалтерських звітів і необхідне корегування бухгалтерських документів при їх консолідації. Існує можливість ширше сумісно використовувати на національних ринках бухгалтерів з різних країн.

Більшість країн або безпосередньо застосовують МСБО, або їхні національні стандарти ґрунтуються на МСБО (табл.).

При цьому більшість положень національних стандартів провідних розвинених країн (США, Великої Британії, Канади, Німеччини, Японії), що мають автономні стандарти, збігаються з МСБО.

Міжнародні стандарти прийняті багатьма фондовими біржами, в тому числі Лондонською, Франкфуртською, Римською, Амстердамською, Гонконзькою, Цюріхською.

Практика свідчить, що прийняття і використання МСБО забезпечує: зменшення ризиків для кредиторів та інвесторів; зниження витрат кожної країни на розробку власних стандартів; поглиблення міжнародної кооперації в галузі бухгалтерського обліку; однозначне розуміння фінансової звітності та зростання довіри до її показників у всьому світі [2, с. 22].

Стан реформування бухгалтерського обліку в Україні розглядається в публікаціях провідних вчених Ф. Бутинця, С. Голова, В. Пархоменка, П. Хомина, В. Жука, М. Михайлова, З. Гуцайлюка та інших [3–10]. Аналіз цих видань свідчить, що існують різні оцінки цього процесу — від повної підтримки професійних кіл економістів-бухгалтерів напрямів подальшої стратегії і тактики реформування бухгалтерського обліку з метою його ефективної адаптації до вимог міжнародних стандартів обліку і звітності з врахуванням національних потреб і ментальності до критичного неприйняття впровадження у національну систему обліку інновацій.

Метою статті є проведення критичного аналізу результатів реформування обліку і звітності в Україні та визначення невирішених в даному питанні проблем.

Перехід до ринкового механізму господарювання, формування виробничих відносин на основі різних форм власності, розвиток міжнародного співробітництва, участь у сфері відносин міжнародного розподілу та виробничій кооперації вимагали адекватної трансформації бухгалтерського обліку в Україні. Перші рішення відносно реформування бухгалтерського обліку були прийняті 1992 р. Указом Президента України «Про перехід України до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку та статистики», а 1993 р. була схвалена Кабінетом Міністрів України Державна програма переходу України на міжнародну систему обліку та статистики. Однак, безпосереднє освоєння нової облікової системи розпочалось 1998 р. із затвердження Постанови Кабінетом Міністрів України «Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів».

Першими почали працювати за міжнародними стандартами обліку та фінансової звітності банки. Головною метою реформування бухгалтерського обліку згідно з Програмою було наближення національної системи бухгалтерського обліку і звітності до реалій ринкової економіки та міжнародних стандартів фінансової звітності. У результаті реформи обліку передбачалось:

одержати обґрунтовану фінансову звітність, яка базується на даних бухгалтерського обліку і дає можливість приймати правильні рішення;

зробити бухгалтерський облік і фінансову звітність «прозорими», тобто доступними і зрозумілими для всіх зацікавлених користувачів;

Таблиця

Застосування МСБО в різних країнах

№ п/п	Застосування МСБО та їх узгодження з національними стандартами	Країна
1	МСБО використовуються як національні стандарти з додатковими поясненнями	Хорватія, Кіпр, Кувейт, Латвія, Мальта, Оман, Пакистан, Тринідад і Тобаго, Вірменія, Грузія, Гондурас, Румунія, Панама, Таїті, Еквадор, Македонія, Непал, Домініканська Республіка, Киргистан
2	МСБО використовуються як національні стандарти, але останні розробляються для об'єктів, що не охоплені МСБО	Малайзія, Папуа, Нова Гвінея
3	МСБО використовуються як національні стандарти, але в деяких випадках можуть бути модифіковані для місцевих умов	Албанія, Бангладеш, Барбадос, Колумбія, Ямайка, Йорданія, Кенія, Польща, Судан, Свaziленд, Таїланд, Уругвай, Замбія, Зімбабве
4	Національні стандарти розробляються окремо, але базуються на відповідних МСБО	Чилі, Іран, Філіппіни, Словенія, Туніс, Узбекистан, Китай, Болгарія, Молдова, Камбоджа, Сирія
5	Національні стандарти розробляються окремо, але базуються на аналогічних МСБО в більшості випадків. Немає посилання на МСБО в національних стандартах, які можуть забезпечувати більший або менший вибір, ніж МСБО	Бразилія, Чехія, Франція, Індія, Ірландія, Литва, Маврикій, Намібія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сінгапур, Словаччина, Південна Африка, Швейцарія, Туреччина, Україна
6	Те саме, що й п. 5, але кожний стандарт включає положення, яке порівнює національний стандарт з відповідним МСБО	Австралія, Данія, Гонконг, Італія, Нова Зеландія, Швеція, Югославія
7	Національні стандарти розробляються окремо	Австрія, Бельгія, Канада, Фінляндія, Німеччина, Японія, Корея, Люксембург, Іспанія, Велика Британія, США, Росія
8	Національних стандартів не існує. МСБО формально не прийнято, але звичайно використовуються	Ботсвана, Лесото

Джерело: [2, с. 19–20]

залучити в країну іноземні інвестиції та кредитні ресурси.

До 2005 року програма реформування бухгалтерського обліку була повністю виконана, зокрема прийнято Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», 32 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку, що затверджуються Міністерством фінансів України (планувалось прийняти 25 П(С)БО), Примітки до річної фінансової звітності, План рахунків, розроблено облікові регістри, Методичні рекомендації з обліку окремих об'єктів бухгалтерського обліку (основних засобів, запасів, біологічних активів), які повинні сприяти впровадженню та використанню на практиці реформованої моделі бухгалтерського обліку та ін. Була проведена велика робота по створенню нормативно-правової бази, яка адаптована до конкретних умов господарювання та інституціонального середовища України.

Разом з тим, як показує аналіз, у процесі освоєння нової облікової системи було виявлено ряд проблем. Насамперед це стосується організаційних елементів переходу бухгалтерського обліку на нові вимоги. На підприємствах необхідно було розробити відповідну облікову політику, вимоги і напрями її здійснення. Однак, принципи, методи і процедури бухгалтерського обліку, які формують облікову політику підприємств, в наказах про облікову політику розкрито не в повному обсязі. Деякі облікові аспекти окремих об'єктів зовсім не висвітлено. Наказ про облікову політику не став тим внутрішньогосподарським нормативним актом для кожного підприємства, який визначає побудову всієї системи бухгалтерського обліку.

Пріоритетна увага до податкового обліку, відповідальність за порушення його призводить до формалізації та зниження рівня бухгалтерського (фінансового) обліку. Тому більшість українських підприємств П(С)БО застосовують формально.

Часто окремі положення новоприйнятих нормативно-правових документів по бухгалтерському обліку вступають в протиріччя з положенням діючих. Розбіжності прослідковуються з податковим обліком при оцінці активів і зобов'язань підприємств. Регулярно вносяться доповнення і зміни до Плану рахунків та Інструкції про його використання, П(С)БО та інші документи. В останній час революційні зміни в обліку пов'язані з набуттям чинності П(С)БО 30 «Біологічні активи», 31 «Фінансові витрати», 32 «Інвестиційна нерухомість». Безумовно, це та інші об'єктивні чинники не сприяють злагодженій та ефективній роботі бухгалтерів, зусилля яких спрямовані на ведення актуального податкового обліку.

Негативно впливають на процес реформи недостатнє розуміння нової ідеології обліку, необхідності «європейського» обліку, відсутність висококваліфікованих спеціалістів, відірваність податкового обліку від бухгалтерського, низька якість нормативно-правової бази бухгалтерського обліку, тінізація економіки. У цілому не були створені необхідні передумови для адекватного застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Звітні показники, які представляються у фінансовій звітності, не завжди відображають об'єктивно реальний стан і процеси виробничо-фінансової ді-

яльності підприємств. Заповнення окремих форм є трудомісткою роботою. Через неоднозначне трактування змісту інформації, яка повинна в них відображатися, і бази для розрахунку показників, передбачених регламентом, вони часто розраховуються неправильно, деякі взагалі не наводяться. Фактично звіт складається тільки заради самого звіту. Суттєва для розуміння та оцінки діяльності підприємства інформація не розкривається в текстовій частині приміток до річної фінансової звітності. В цілому форми фінансової звітності спрощені, їх інформаційну насиченість зменшено, не вистачає їм аналітичності, яка детальніше б розкривала всі аспекти діяльності підприємств. Окремі показники фінансової звітності мають назви, які не відповідають загальноприйнятим визначенням економічних категорій. Показники фінансових звітів не взаємопов'язані з показниками податкового обліку. Звітність, яка складена таким чином, недостатньо придатна для одержання об'єктивних висновків і прийняття конструктивних рішень ні внутрішніми, ні зовнішніми користувачами.

Прозорості обліку, під якою розуміється забезпечення доступу всіх зацікавлених користувачів до інформації та звітності суб'єктів господарювання, в повній мірі не досягнуто. Бухгалтерський облік забезпечує потреби в інформації насамперед державні органи та інвесторів. Значення бухгалтерського обліку важко переоцінити для прийняття обґрунтованих управлінських рішень з різних аспектів діяльності всередині підприємства. Нині більшість підприємств мають потребу в таких технологіях обліку, які орієнтовані на внутрішньогосподарські цілі. Така спрямованість обліку повинна забезпечити прийняття оперативних рішень по раціональному використанню фондів і ресурсів, мотивації праці, якості продукції, маркетинговій діяльності, розвитку кооперації та інтеграції, впровадженню комерційного розрахунку, центрів відповідальності. При цьому організація управлінського обліку знаходиться в компетенції самих підприємств. А вони зайняті переважно поточними питаннями, пов'язаними з виживанням в ринковому середовищі та адаптації до нових умов господарювання. Відповідних рекомендацій, окремого стандарту з управлінського обліку не розроблено. Тільки банки мають можливість самостійно встановлювати межі та зміст управлінської звітності. Організація управлінського обліку знаходиться на стадії становлення. Необхідно створити таку систему бухгалтерського обліку, яка забезпечувала б потреби різнопланових користувачів.

На наш погляд, система обліку не може кардинально впливати на масштаби залучення іноземних інвестицій. На результативність господарської діяльності впливають не штучні фактори, а реальні (стабілізація в законодавстві, інвестиційного, політичного клімату та в цілому в суспільстві, рівень корупції та ін.). Не зважаючи на абсолютне зростання іноземних інвестицій від 2810,7 млн дол. США 1999 р. до 21186 млн дол. США 2006 року їх питома вага в сільське господарство залишається без змін і становить 1,8 %.

При цьому в останній час значимість бухгалтерського обліку зростає для банків і великих вітчизняних підприємств. Фінансові установи зацікавлені

в одержанні іноземних інвестицій або фінансових ресурсів з-за кордону. Той же інтерес з'явився і у великих українських підприємств, які виходять чи планують вихід на міжнародні фондові ринки. Обов'язковою умовою іноземного інвестування є надання звітності, яка складена за МСБО.

Прийняті національні облікові стандарти розроблено на основі міжнародних, однак їм не тотожні. З урахуванням узятих державою зобов'язань щодо гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу, а також вимог до фінансової звітності суб'єктів господарювання, що виходять на міжнародні ринки капіталу, з метою підвищення прозорості фінансової звітності українських підприємств, забезпечення її зіставлення із звітами іноземних компаній необхідно створити організаційно-правові умови застосування суб'єктами господарювання міжнародних стандартів для складення фінансової звітності. Тому схвалена Кабінетом Міністрів України 2007 р. «Стратегія застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні» передбачає подальшу реформу бухгалтерського обліку. Головним завданням цієї стратегії є визначення строків обов'язкового застосування міжнародних стандартів і кола осіб, які повинні це робити, зобов'язань держави перед суб'єктами господарювання щодо створення для цього умов. На реалізацію заходів щодо застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні передбачається обсяг фінансування у розмірі 10 млн грн.

Для здійснення стратегії на практиці пропонується:

створити законодавчі та організаційні передумови до запровадження міжнародних стандартів для складання суб'єктами господарювання фінансової звітності (офіційне оприлюднення міжнародних стандартів з метою сприяння створенню умов вільного доступу до них усіх суб'єктів господарювання; проведення підвищення кваліфікації бухгалтерів та забезпечення високого рівня спеціалістів з бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання, які складають фінансову звітність за міжнародними стандартами, та ін.);

адаптувати до міжнародних стандартів національну нормативно-правову базу з питань бухгалтерського обліку шляхом внесення змін та затвердження нових національних П(С)БО для суб'єктів господарювання, які не будуть застосовувати міжнародні стандарти;

удосконалити державне регулювання у сфері бухгалтерського обліку (забезпечення ведення бухгалтерського обліку на єдиних методичних засадах усіма суб'єктами господарювання шляхом застосування єдиного плану рахунків та визначення загальної номенклатури статей фінансової звітності, порядку їх групування та ін.);

удосконалити бухгалтерський облік і фінансову звітність для суб'єктів малого підприємництва (спрощення процедури ведення бухгалтерського обліку і форми фінансової звітності для окремої категорії малих підприємств, зокрема надання права таким суб'єктам використовувати форму обліку, яка не передбачає застосування подвійного запису; адаптація до міжнародних стандартів національної нормативно-правової бази з пи-

тань бухгалтерського обліку для малого бізнесу шляхом затвердження відповідних національних П(С)БО із спрощеним порядком обліку активів, зобов'язань, власного капіталу та розрахунком фінансових результатів).

Виконання цих заходів, як передбачається, сприятиме покращенню інвестиційного клімату в Україні, прозорості ринків капіталу.

Висновки. МСБО виступають основою національних вимог до бухгалтерського обліку в багатьох країнах і сприяють поліпшенню та гармонізації фінансової звітності у світі. Існує стратегічна необхідність адаптації вітчизняної системи обліку і звітності до МСБО з урахуванням реалій в економіці та національних інтересів України в перехідний період до ринку. Виходом з цієї ситуації може стати дворівневе представлення звітної документації.

Прийняття національних П(С)БО в Україні — це перший етап облікової реформи. Застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в повному обсязі суттєво змінить обсяг робіт, пов'язаних з її підготовкою. При цьому слід відзначити, що вітчизняні традиції ведення економічної роботи, в тому числі обліку, відповідають потребам господарської практики і мають певні переваги, які не хотілося б втратити. Необхідною умовою успішного подальшого реформування обліку є удосконалення системи підготовки та перепідготовки спеціалістів обліку.

Роль бухгалтерського обліку в діяльності більшості підприємств буде зростати внаслідок зближення податкового і бухгалтерського обліку, підвищення аналітичності та контрольних функцій фінансової звітності, погодженості нормативно-правової бази, формування нової генерації бухгалтерів, зменшення тінізації економіки та її росту.

Використані джерела

1. Блейк Д. Европейский бухгалтерский учёт: справочник; пер. с англ. / Джон Блейк, Ориол Амаг. — М. : Филінь, 1997. — 400 с.
2. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: практичний посібник / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. — К. : Лібра, 2001. — 840 с.
3. Голов С. Ф., Ретроспективний погляд на реформування бухгалтерського обліку в Україні. Анти міфологія / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. — 2006. — № 1. — С. 42—54.
4. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік: роздуми вченого / Бутинець Ф. Ф. — Житомир: Рута, 2001. — 100 с.
5. Пархоменко В. Принципи і підходи регулювання та регламентації бухгалтерського обліку / В. Пархоменко // Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — № 11. — С. 3—24.
6. Лаврінченко Л. І., Хомин П. Я. Звітність сільськогосподарських підприємств треба удосконалити / Л. І. Лаврінченко, П. Я. Хомин // Облік і фінанси АПК. — 2006. — № 4. — С. 108—111.
7. Жук В. М. Реформування бухгалтерського обліку та звітності: стан та перспективи / В. М. Жук // Облік і фінанси АПК. — 2005. — № 4. — С. 4—13.
8. Михайлов М. Г. Деякі підсумки реформування обліку на підприємствах АПВ (регіональний аспект) / М. Г. Михайлов // Облік і фінанси АПК. — 2005. — № 5. — С. 14—18.
9. Гуцайлюк З. Деякі питання реформування системи бухгалтерського обліку: концепція та реалізація / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — № 10. — С. 11—17.
10. Іонін Є. Проблеми впровадження в Україні Міжнародних стандартів розкриття інформації (IOSCO): аналітичні аспекти / Є. Іонін // Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — № 4. — С. 24—34.

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Аграрна економіка збагатилася черговим науковим виданням ННЦ «Інститут аграрної економіки», що вийшло у світ під такою назвою і покликане змінити ситуацію в галузі на краще*. З огляду на проблеми й особливості формування виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств в умовах пореформеного періоду господарювання та сучасних концепцій його розвитку, поява книги цілком закономірна.

Незважаючи на наявність оригінальних видань з цієї проблематики, вони не охоплюють достатньою мірою напрямів вирішення надзвичайно важливих і водночас складних завдань. Рецензована монографія презентує цілісну інноваційну концепцію інтегрованого підходу до підвищення ефективності функціонування підприємств, що реалізується крізь призму використання внутрішніх можливостей, резервів, інституційних чинників та державного регулювання агросфери. Вочевидь стає зрозумілим — перед нами книга нового покоління.

Виразною особливістю монографічного дослідження є доступна форма викладу матеріалу, лаконічність, логічна послідовність, системність, вивіреність уживаних термінів, за якими вбачається серйозний пошук, наукова спостережливість.

Передмову книги автор присвячує всебічному аналізу аграрного підприємства, його виробничому і багатофункціональному призначенню, системі відносин і зв'язків, що забезпечують соціально-економічну життєдіяльність суб'єктів господарювання (с. 5–12).

Розгляд теоретичних засад, чому присвячено *перший розділ*, є основою для розвитку дослідницької думки в наступних розділах. Автор розглядає економічну сутність та зміст категорії «виробничий потенціал», вивчає методологічні аспекти формування і розвитку потенціалу аграрного підприємства, виділяє його найважливіші компоненти, визначає показники забезпечення синергетичного ефекту за рахунок узгодженої взаємодії складників виробничого потенціалу (с. 64).

Видання можна вважати до певної міри піонерським завдяки запропонованій успішній

спробі осмислення сутності розвитку виробничо-економічних систем як складного, багатоаспектного явища і структуризації його за формою, змістом, стадіями переходу і залежно від умов середовища (с. 50–62).

Слушну аргументацію наведено щодо показників і методів оцінки виробничого потенціалу, їх всебічного аналізу і класифікації, відмінності між такими категоріями як «виробничий потенціал» і «ресурсний потенціал», результативними показниками «продуктивність» та «ефективність».

Другий розділ присвячено методичним підходам оцінювання та формування соціального потенціалу, складниками якого визначено управлінський, трудовий і підприємницький потенціал. Розкрито сутність управлінського потенціалу, обґрунтовано принципову схему управління. Заслужовують на увагу винесені в додатки мотиваційні характеристики методів управління, типові технології управління, модель досконалого управління підприємством та розроблений автором алгоритм здійснення ситуаційного управління (с. 98). Важливим для управлінської діяльності і вибору управлінських кадрів є обґрунтування кількості спеціалістів з природним даром управлінця і пропозиції щодо їх відбору. Подано організаційно-економічний механізм формування трудового потенціалу виробничо-технологічного персоналу підприємства на основі його оцінювання за коефіцієнтним, рейтинговим, витратним та результативним методами.

Читач знайде кваліфікований аналіз підприємницького потенціалу, встановлені автором інституційні фактори стримування можливостей його подальшого розвитку.

Місткий і глибокий *третій розділ*, де зосереджено увагу на технологічно-інноваційному розвитку агропромислового виробництва, визначено методологічні основи і характерні особливості сучасних технологій, проведено класифікацію основних видів оцінки ефективності технологій виробництва аграрної сфери економіки, проаналізовано чинники, що перешкоджають розвитку інноваційної діяльності. Запропоновано створення Державного реєстру тех-

* Россоха В. В. Формування і розвиток виробничого потенціалу аграрних підприємств: монографія / Россоха В. В. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 444 с.

нологій за рівнем інтенсивності. Сильною стороною розділу є аналіз стану технологічного забезпечення аграрного виробництва й запропоновані автором методологічні підходи оцінювання інноваційно-інвестиційного потенціалу технологій (с. 242–247). Усе це надає дослідженню рис унікальності.

Особливо відзначимо **четвертий розділ** рецензованої монографії, де ґрунтовно розглядаються методологічні підходи оцінювання природно-біологічного потенціалу аграрної сфери економіки. Перший підрозділ автор доцільно присвячує оцінюванню потенціалу земельних ресурсів за родючістю ґрунтів, технологічними властивостями, конфігурацією земельних ділянок тощо. У підрозділі проаналізовано теоретичні положення оцінювання земель за критеріями продуктивності, ефективності, прибутковості, висвітлено стан землекористання в Україні, «зорієнтованого на досягнення максимальних вигод без відповідних заходів щодо підвищення родючості ґрунтів та землекористання витрат» (с. 258), запропоновано алгоритм проведення етапів розробки електронної агрохімічної карти. Важливе місце в науковій праці відведено методичним підходам оцінювання і використання потенціалу природних ресурсів та сучасним екологічним проблемам. Біологічний потенціал розглянуто в контексті «середовище – сорт – умови виробництва» та «порода – кормова база – продуктивність тварин».

У **п'ятому розділі** автор концентрує увагу на проблемах державного регулювання розвитку потен-

ціалу підприємств аграрної сфери економіки, серед яких виділяє недоліки інституційного забезпечення, а також на організаційно-регуляторних чинниках нарощування потенціалу сільськогосподарських підприємств, значенні самоврядування та державного регулювання, децентралізації державного управління і принципах побудови інституту громадсько-державного партнерства. Пропозиції автора щодо удосконалення механізму державної підтримки дохідності сільськогосподарського виробництва та забезпечення розширеного відтворення аграрної сфери економіки в умовах членства України в СОТ спрямовані на створення сприятливих умов для подальшого розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери економіки.

Наукове видання не позбавлене й деяких недоліків і упущень. Так, соціальний потенціал, на наш погляд, не вичерпується визначеними автором складниками. Слід, очевидно, дати визначення цієї категорії, а вже потім виділяти з неї найсуттєвіші компоненти. Доцільно було б не обмежуватися впровадженням наукових здобутків у господарствах системи Української академії аграрних наук, а поглибити дослідження щодо їх використання в інших організаційно-правових формуваннях. Проте зазначені упущення не впливають на загальну високу оцінку рецензованого монографічного дослідження, яке буде корисним для науковців, державних службовців, викладачів, спеціалістів агропромислового виробництва, аспірантів, студентів.

В. П. Галушко,

д. е. н., професор, член-кор. УААН

Шановні друзі!

Тепер журнал «АгроІнКом» можна читати на сайті

www.iae.kiev.ua

АННОТАЦИИ

Лобас Н. Г. Организация объединенных наций: цели и принципы деятельности / Н. Г. Лобас // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 3–5

Отражено роль ООН в жизни общества, ее функции, цели, задачи, структуру главных органов, институциональную структуру Генеральной Ассамблеи, направления деятельности, компетенции, членство.

Иртышчева И. А. Состояние и проблемы инновационного развития предприятий агропродовольственной сферы Украины / И. А. Иртышчева // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 6–8

В статье раскрыто современное состояние инновационной системы Украины. Отмечено, что в нынешних условиях очень важными являются проблемы, связанные с перестройкой инновационной инфраструктуры, повышением эффективности управления интеллектуальной собственностью, стимулированием спроса на инновации, интеграцией научно технологического потенциала Украины в мировое хозяйство. Определены факторы, которые препятствуют эффективной перестройке инновационной системы в Украине.

Лайко П. А. Инновационно-техническое переоснащение сельскохозяйственного производства / П. А. Лайко, Е. А. Бузовский, В. А. Скрипниченко // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 9–12

Раскрыты проблемы и обоснованы предложения комплексной механизации производственных процессов с учетом особенностей отрасли. Разработан алгоритм технического переоснащения аграрного производства. Предложены методы определения рационального состава машинно-тракторного парка. Рассмотрены источники инвестирования технического обновления сельского хозяйства.

Стретович А. А. Экономическое обоснование целесообразности гранулирования отрубей мукомольными предприятиями / А. А. Стретович, Н. С. Скопенко, В. Г. Бондарчук // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 13–16

В статье рассмотрены вопросы экономического обоснования целесообразности гранулирования отрубей мукомольными предприятиями как одного из путей повышения эффективности функционирования мукомольной отрасли.

Захарчук А. В. Сорт как инновационная основа развития растениеводства / А. В. Захарчук // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 17–22

Раскрыта сущность категории «сорт» и роль сортовых ресурсов в повышении урожайности сельскохозяйственных культур и наращивании производства продукции. Проанализирована законодательная база относительно проблем сортов растений и международные правовые отношения в сфере селекции и семеноводства по вопросам охраны прав селекционеров. Отражено достижение селекции в обеспече-

RESUME

Lobas N. G. United nations: aims and principles of activity / N. G. Lobas // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 3–5

The role of UNO is reflected in life of society, its function, aims, tasks, structure of main organs, structure of General Assembly, directions of activity, jurisdiction, membership.

Irtysheva I. A. State and problems of innovative development of enterprises of agro sphere of Ukraine / I. A. Irtysheva // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 6–8

There is the modern state of the innovative system of Ukraine in the article of. It is marked that in terms very important are problems, related to alteration of innovative infrastructure, increase of efficiency of intellectual property management, stimulation of demand on an innovation, by integration scientifically of technological potential of Ukraine in a world economy. Factors at conceptual level, which hinder effective alteration of the innovative system in Ukraine, are certain.

Layko P. A. Innovative technical retooling of agricultural production / P. A. Layko, U. A. Buzovskiy, V. A. Skripnichenko // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 9–12

Problems are exposed and suggestions of complex mechanization of production processes are grounded taking into account the features of industry. The algorithm of the technical retooling of agrarian production is developed. The methods of determination of rational composition of machines and tractors park are offered. The sources of investing of technical update of agriculture are considered.

Stretovich A. A. Economic ground of expedience of granulation of brans on mills / A. A. Stretovich, N. S. Skopenko, V. G. Bondarchuk // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 13–16

In the article the questions of economic ground of expedience of granulation of brains are considered on mills. Granulation of brains — one of ways of increase of efficiency of work of mills.

Zakharchuk A. V. Sort as innovative basis of development of plant-grower / A. V. Zakharchuk // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 17–22

Essence of category is exposed «sort» and role of of high quality resources in an increase productivity of agricultural cultures and increase of production of goods. A legislative base is analyzed in relation to the problems of sorts of plants and international legal relations are in the field of selection and seed of agricultural cultures on questions of guard of rights selection's. Achievement of selection is reflected in providing agrarian produc-

---

нии аграрного производства сортовым материалом в зависимости от технологического ресурсного обеспечения предприятий.

Орлова Т. С. Проблемные вопросы сортов растений как объектов бухгалтерского учета и оценки / Т. С. Орлова // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 22–27

Рассматриваются особенности селекции отрасли растениеводства, которые влияют на организацию учетного процесса. Освещаются проблемные моменты оценки сорта растений как объекта интеллектуальной собственности и результата селекционной деятельности, а также отображение отдельных операций с ними в бухгалтерском учете.

Сайкевич М. И. Методика оптимизации организационно-производственной структуры и производственного планирования обслуживающего кооператива при сельской общине / М. И. Сайкевич, Т. В. Швец // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 28–34

В статье определены и охарактеризованы этапы экономико-математического моделирования производственного плана обслуживающего кооператива при сельской общине. Обоснованы способы информационного обеспечения модели и направления использования результатов постоптимизационного анализа.

Миненко М. А. Экономическая безопасность профессиональных объединений / М. А. Миненко // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 35–38

Определены основные направления создания эффективных условий для экономической безопасности профессионального объединения. Установлены функциональные цели и основные составляющие части экономической безопасности предприятия. Разработан комплекс мероприятий для предупреждения и минимизации негативного влияния на экономическую безопасность профессионального объединения.

Федорняк Л. С. Показатели социально-экономической эффективности организации формирования и использования персонала сельскохозяйственных предприятий / Л. С. Федорняк // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 38–42

Рассмотрены теоретико-методологические принципы экономической и социальной эффективности, эффективности труда и показатели эффективности управления персоналом.

Охрименко И. В. Проблемы реформирования методик измерения издержек и определения себестоимости в сельском хозяйстве / И. В. Охрименко // АгроИнКом. — 2009. — № 5–8. — С. 42–46

В статье сделан анализ методик измерения издержек и определения себестоимости сельскохозяйственной продукции в Украине. На основе поданного материала доказывается неэффективность многих нововведений и соответственно не достижение много-

tion of high quality material depending on a technologically resource providing of enterprises.

Orlova T. S. Problem questions of sorts of plants as objects of record-keeping and estimation / T. S. Orlova // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 22–27

The features of selection of industry are examined plant-growers which influence on organization of registration process. The problem moments of estimation of sort light up plants as object of intellectual property and result of plant-breeding activity a reflection of separate operations is with them in a record-keeping.

Saykevich M. I. A method of optimization of organizationally production structure and production planning of attendant cooperative store is at rural community / M. I. Saykevich, T. V. Shvez // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 28–34

In this paper the stages of economics-mathematical modelling productive planing of service co-operative under rural community was determined. The methods of informational providing and the ways to use the results of postoptimization analysis was grounded.

Minenko M. A. Economic security of professional associations / M. A. Minenko // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 35–38

Certainly basic directions of creation of effective terms for economic security of professional association. Functional aims and basic components of economic security of enterprise are set. The complex of measures is developed for warning and minimization of negative influence on economic security of professional association.

Fedornyak L. S. Indexes of socio-economic efficiency of organization of forming and use of personnel agricultural enterprises / L. S. Fedornyak // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 38–42

Theoretical and methodological principles of economic are considered and social to efficiency, to efficiency of labour and indexes of management efficiency by a personnel.

Okhrymenko I. V. Problems of reformation of methods of measuring of costs and determination of prime price are in agriculture / I. V. Okhrymenko // AgroInKom. — 2009. — № 5–8. — P. 42–46

In the article the analysis of methods of measuring of costs and determination of prime price of agricultural production is done in Ukraine. On the basis of the given material there is ineffectiveness of many innovations and accordingly unachievement the nu-

---

численными реформационными изменениями их цели. Основная мысль статьи — несоответствие нынешнего методического обеспечения потребностям хозяйственной практики.

Зленко О. В. Современное состояние кредитного обеспечения сельскохозяйственных предприятий / О. В. Зленко // *АгроИнКом*. — 2009. — № 5–8. — С. 47–50

Отражена динамика обеспечения сельскохозяйственных товаропроизводителей льготными кредитами. Исследованы проблемы доступа к кредитам аграрных предприятий. Определены направления формирования полноценной системы кредитования в сельском хозяйстве.

Тулуш Л. Д. Дотирование производителей молока и мяса за счет специального механизма взимания НДС / Л. Д. Тулуш, О. Т. Прокопчук // *АгроИнКом*. — 2009. — № 5–8. — С. 51–55

В статье изложены результаты анализа механизма начисления и выплаты дотаций перерабатывающими предприятиями сельскохозяйственным товаропроизводителям за счет средств налога на добавленную стоимость. Приведена оценка эффективности применения режима выплаты дотаций перерабатывающими предприятиями производителям молока и мяса путем применения специального режима администрирования НДС. Обоснованы предложения относительно последующего совершенствования такой формы поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Маренич Т. Г. Гармонизация и стандартизация бухгалтерского учета в Украине / Т. Г. Маренич // *АгроИнКом*. — 2009. — № 5–8. — С. 56–59

Проанализированы особенности создания бухгалтерского учета в странах мира и процессов его гармонизации. Рассмотрено состояние реформирования бухгалтерского учета в Украине, противоречие между принятыми и действующими положениями нормативно-правовых документов по бухгалтерскому учету. Доказаны преимущества отечественных традиций ведения бухгалтерского учета и его соответствия потребностям хозяйственной практики.

merous reformative changes of their purpose. Leading opinion of the article is disparity of the present methodical providing to the necessities of economic practice.

Zlenko O. V. the Modern state of the credit providing of agricultural enterprises / O. V. Zlenko // *AgroInKom*. — 2009. — № 5–8. — P. 47–50

The dynamics of providing of agricultural commodity producers favourable credits is reflected. The problems of access are investigational to the credits of agrarian enterprises. Directions of forming of the valuable system of crediting are certain in agriculture.

Tulush L. D. Subsidizing producers of milk and meat through a special mechanism for charging VAT / L. D. Tulush L. D., O. T. Prokopchuk // *AgroInKom*. — 2009. — № 1–4. P. 51–55

The article describes an analysis of the mechanism payment of subsidies to enterprises processing agricultural producers at the expense of value added tax. An assessment of the effectiveness of mode of payment processing companies subsidies to producers of milk and meat through the use of a special regime of VAT administration. Substantiated proposal for further development of such forms of support to agricultural producers.

Marenich T. G. Harmonization and standardization record-keeping in Ukraine / T. G. Marenich // *AgroInKom*. — 2009. — № 1–4. P. 56–59

The features of creation of record-keeping are analysed in the countries of the world and processes of his harmonization. Consisting of reformation of record-keeping is considered of Ukraine, contradiction between news is created and operating positions of normatively legal documents on a record-keeping. Advantages of fatherland traditions of conduct of record-keeping and his accordance are well-proven to the necessities of economic practice.